Lei 9,30

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ – BUCUREȘTI, 1986

VIORICA BĂLĂIANU

CONSTANTIN MARINICĂ

Limba LATINĂ

Manual pentru clasa a VIII-a

Viorica Bălălanu

Constantin Marinică

Limba LATINĂ

Manual pentru clasa a VIII-a

Editura Didactică și Pedagogică
București

Manualul a fost elaborat în anul 1977 conform programei M.E.Î. aprobate cu numărul 66600/1976 şi revizuit în anul 1981.

Referenţi: conf. univ. dr. EUGEN CIZEK
conf. univ. dr. I. FISCHER

Redactor: prof. gr. II *Eugenia Pârvu*
Tehnoredactor: *Vergilia Rusu*
Coperta: *Victor Wegeman*

Nr. colilor de tipar : 7
Bun de tipar : 23.IX.1985

Com. nr. 50 400/32 012
Combinatul poligrafic
„CASA SCÎNTEII"
Bucureşti — R.S.R.

CUVÎNT INAINTE

Programa şcolară prevede predarea la clasa a VIII-a a unor elemente de limbă latină. La acest nivel, limba latină nu este privită ca un scop în sine şi pentru sine, ci în strînsă legătură cu limba şi istoria naţională.

Predarea limbii latine urmăreşte să ofere întregului tineret de vîrstă şcolară elementele necesare pentru a înţelege latinitatea limbii şi romanitatea poporului nostru, continuitatea noastră pe aceste meleaguri în procesul formării naţiunii române, apartenenţa noastră la o civilizaţie care stă la baza civilizaţiei moderne universale.

Studierea trăsăturilor fundamentale ale limbii latine va oferi elevilor o bază solidă pentru adîncirea înţelegerii studiului limbii materne, ca şi al celorlalte limbi romanice. Ea va cuprinde elementele de vocabular care stau şi astăzi la baza formării lexicului ştiinţific şi cultural în principalele limbi ale lumii şi unele date de istorie şi cultură, fundamentale pentru înţelegerea culturii actuale.

Prezentul manual introduce o nouă concepţie de structură şi predare a limbii latine. Ca atare se are în vedere o permanentă comparaţie cu limba maternă pornind de la elementele comune limbii române cu latina, indicînd treptat deosebirile şi renunţînd la particularităţile de amănunt.

În conformitate cu acest scop, se începe cu remarcarea unor trăsături de bază deduse din vocabularul fundamental din română şi latină. Sînt utilizate cu precădere cuvinte latine care se întîlnesc şi în limba română. Vocabularul dat la fiecare lecţie urmăreşte tocmai să atragă atenţia asupra latinităţii limbii noastre, precum şi să faciliteze munca în clasă. Din aceste cuvinte, cele care trebuie să fie însuşite de elevi sînt tipărite cu litere aldine, ele nedepăşind circa 7—8 cuvinte de fiecare lecţie. Folosind apoi exemple uşor de înţeles şi importante pentru conţinutul lor, se deduc trăsăturile gramaticale şi se reconstituie modele lingvistice. În acest prim an de latină se urmăreşte învăţarea trăsăturilor fundamentale ale limbii latine, dar nu prin reproducere din memorie, ci prin recunoaşterea lor în comparaţie cu româna. Mai tîrziu, pe baza cunoştinţelor astfel însuşite, se va putea adînci atît stu-

diul limbii latine în texte originale, cît și cunoașterea științifică a limbii române.

Ilustrațiile din manual (reproduceri, desene) și explicațiile cuprinse în indicele de nume sînt legate de conținutul lecțiilor și al bucăților de lectură, fiind menite să completeze cunoștințele elevilor și să le stimuleze curiozitatea pentru variatele aspecte ale civilizației romane.

AUTORII

Lecția I — LIMBA LATINĂ

Lectio prima — Origine și evoluție; importanța ei

Lupoaica

Latina este limba folosită în antichitate în statul roman, care la începutul secolului al II-lea e.n., la moartea împăratului Traian (117 e.n.), se întindea din Britania pînă în Africa, de la Oceanul Atlantic pînă în Orientul de Mijloc (dincolo de fluviul Tigru, la granița vestică a Iranului).

Latîna era vorbită la început în *Latium*, o mică regiune din centrul și vestul Italiei, a cărei principală așezare era *Roma*, situată nu departe de vărsarea Tibrului în mare. Această regiune a fost leagănul poporului roman.

Pe măsură ce poporul roman își lărgea granițele statului său, limba latină s-a extins treptat, cunoscînd un continuu proces de dezvoltare atît la Roma și pe teritoriul Italiei, cît și în provincii. Ea a influențat și, la rîndul său, a fost influențată de limbile cu care a venit în contact, vorbite de popoarele care recunoșteau autoritatea Romei.

Folosită în relațiile sociale și ca limbă de cultură, latina și-a impus superioritatea în provinciile intens romanizate și ale căror populații se aflau față de Roma, pe o treaptă inferioară de dezvoltare economică și social-culturală (de pildă, în Peninsula Iberică, în Galia, în Dacia), dar nu a reușit să se impună în teritoriile în care limba de cultură era greaca, purtătoare a unei civilizații superioare celei romane (în Grecia propriu-zisă, în Orient și în Egipt).

Odată cu destrămarea unității politice și administrative a Imperiului Roman și după statornicirea, în perioade istorice diferite, a unor condiții noi de viață în ținuturile cucerite de romani, s-a rupt și unitatea de limbă dintre Roma și populațiile romanizate. Drept urmare, limba latină a continuat să fie vorbită și să evolueze potrivit condițiilor specifice din fiecare teritoriu romanizat. S-au format astfel limbile *romanice* (neolatine), dintre care menționăm pe cele mai cunoscute și răspîndite: *română*, *italiana*, *franceza*, *spaniola*, *portugheza*. Actualele limbi romanice nu sînt altceva decît limba latină *populară** după o evoluție de aproape două mii de ani, influențată atît de limba populațiilor autohtone, cît și de limbile învecinate. Exemple:

latină	română	italiană	franceză	spaniolă	portugheză
homo	*om*	*uomo*	*homme*	*hombre*	*homen*
aqua	*apă*	*acqua*	*eau*	*agua*	*agoa*

Limba română este cea mai răsăriteană limbă romanică și, datorită condițiilor în care s-a format și a evoluat, posedă trăsături proprii în comparație cu celelalte limbi romanice. Iată cîteva exemple:

— Limba română păstrează neschimbată rostirea lui u (scurt) în cuvinte cum sînt: u*mbră* (lat. *umbra*), p*lumb* (lat. *plumbum*), m*ult* (lat. *multus*), pe cînd italienii pronunță o*mbra*, p*iombo*, m*olto;* francezii spun o*mbre*, p*lomb*, iar în locul lui *multus* au introdus pe *beaucoup*.

— Multe cuvinte din vocabularul latin, dispărute din celelalte limbi romanice, se păstrează numai în română (circa 6% din totalul elementelor latine ale limbii române). Exemple: *ajutor* (lat. *adiutórium*), *ferice* (lat. *félix*), *lingură* (lat. *língula*), *oaie* (lat. *óvis*), *plăcintă* (lat. *placénta*), *putred* (lat. *pútridus*), *vînăt* (lat. *vénetus*). Alte cuvinte, de exemplu: *ager* (lat. *ágilis*), *cîntec* (lat. *cánticum*), *ospăț* (lat. *hospítium*), sînt în limba română cuvinte *moștenite*, transmise din generație în generație ca vorbe *populare*, pe cînd în alte limbi romanice sînt *neologisme*, introduse de cărturari mai tîrziu, de pildă *agile*, *cantique*, *hospice* la francezi.

— Dintre cazurile declinării, numai noi folosim și astăzi vocativul masculin în -e (rom. *cumnat*e, lat. *cognát*e; rom. *Petr*e, lat. *Petr*e) și dativele feminine în -e și -i (rom. unei *cas*e, lat. *casa*e = *cas*e; rom. unei *legi*, lat. *legi*).

Pentru noi, care vorbim o limbă romanică și avem datoria să o cultivăm, limba latină nu este o limbă „moartă", nici străină, ci este limba strămoșilor romani și a populației daco-romane. De aceea studierea limbii latine înlesnește

* Limba folosită de marea majoritate a populației în relațiile de zi cu zi, deosebindu-se de vorbirea oamenilor culți.

cunoașterea aprofundată a limbii române și întărește conștiința latinității limbii noastre. Dar latina este și limba unei mari culturi, parte integrantă a culturii clasice, care „este în esență educativă. Precum gimnastica dezvoltă toate puterile musculare și dă corpului o atitudine de putere și tinerețe, tot astfel tînăra și senina antichitate dă o atitudine analoagă spiritului și caracterului" (M. Eminescu). „Limba latină — spune T. Maiorescu — este pururea cel mai bun fundament și cea mai bună disciplină pentru orice parte a gîndirii noastre; ...în privința morală este totodată modelul care ne arată cum instrucțiunea și educația se întăresc una pe alta".

Tînăr citind un volúmen*

* Sul de papirus sau pergament conținînd o lucrare manuscrisă.

Lecţia a II-a

Lectio secunda

FORMAREA LIMBII ROMÂNE

Caracterul latin al limbii române

Traian şi Decebal

Limba română reprezintă faza actuală de evoluţie a limbii latine care se vorbea în provinciile dunărene din partea nord-estică a lumii romane (Dacia, Moesia, Dardania, partea sudică a Panoniei).

Transformarea limbii latine în limbă română face parte integrantă din procesul de formare a poporului român, în care un rol important au avut romanii.

Contopirea băştinaşilor geto-daci cu coloniştii care vorbeau limba latină constituie temelia formării poporului român în spaţiul carpato-dunărean într-un proces istoric îndelungat, iar din limba latină vorbită de coloniştii romani şi însuşită de populaţia autohtonă a rezultat limba poporului nou format, singurul care păstrează numele de *Romanus* atît pentru poporul însuşi *(populus Románus* — poporul român), cît şi pentru limba vorbită de el — limba română.

Romanitatea din Dacia a exercitat o puternică influenţă asupra dacilor liberi din afara graniţelor provinciei. În romanizarea acestor populaţii un rol de seamă l-au avut puternicele centre romane din Dobrogea, unde stăpînirea romană s-a menţinut multă vreme. Înţelegem astfel că aria teritorială a formării limbii şi poporului român a depăşit limitele provinciei romane propriu-zise.

După retragerea administraţiei şi armatei romane din Dacia (pe vremea împăratului Aurelian, 270—275 e.n.), populaţia romanizată s-a menţinut la nordul Dunării, fapt dovedit de descoperirile arheologice de pe întreg cuprinsul patriei noastre.*

* Vezi, de exemplu, inscripţiile latine de la sfîrşitul manualului.

De altfel, Imperiul a continuat să stăpînească efectiv puncte strategice importante situate pe malul stîng al Dunării, astfel încît legătura locuitorilor Daciei cu restul lumii romane n-a fost total întreruptă.

În perioada de timp cuprinsă între secolele al V-lea şi al VIII-lea e.n. are loc procesul de transformare a limbii latine în limba română, se cristalizează trăsăturile caracteristice limbii române ca limbă romanică.

Sunetele limbii române (sistemul fonetic), structura sa gramaticală (morfologia şi sintaxa) şi vocabularul fundamental sînt esenţial latine.

Părţile de vorbire ale limbii române (substantivul şi pronumele, adjectivul, verbul, adverbul, prepoziţiile etc.) sînt aceleaşi ca în limba latină. Limba română păstrează tipurile de declinare din limba latină, ca şi cele trei genuri gramaticale (masculin, feminin, neutru). Cele patru conjugări ale limbii române sînt cele patru conjugări latine.

Partea esenţială a vocabularului, cea mai veche şi absolut necesară tuturor vorbitorilor, este latină. Cuvintele latine denumesc cele mai importante acţiuni omeneşti, părţile corpului, gradele de rudenie, diferite animale, alimentele de bază, locuinţa şi obiectele casnice, fenomene şi aspecte ale naturii, noţiuni de timp etc. Din cele aproximativ 1500 de cuvinte esenţiale ale limbii noastre, circa 60—66% sînt latine. Pe lîngă cuvintele de origine latină, în vocabularul limbii române au pătruns, ca urmare a contactelor istorice, conviețuirii şi colaborării cu alte popoare, elemente lexicale de altă proveniență, de exemplu slavă, maghiară, turcă, neogreacă, bulgară sau din vocabularul tehnico-ştiinţific şi politic internaţional.

Pe lîngă componenţa numerică a vocabularului, o importanţă deosebită prezintă — aşa cum a arătat B.P. Hasdeu — *frecvenţa utilizării cuvintelor, puterea lor de circulaţie.* Studiindu-se lexicul poeziilor lui Mihai Eminescu, s-a constatat că, din cele 3 607 cuvinte folosite, 48% sînt *moştenite* din latină, iar ca valoare de circulaţie ele reprezintă 80%.

Tendinţa dominantă a lexicului limbii române moderne constă în creşterea numărului neologismelor de origine romanică. În vocabularul ziarelor, de exemplu, sînt folosite cuvinte latine moştenite şi de origine romanică (din franceză, latina savantă, italiană) în proporţie de aproximativ 75%, avînd o valoare de circulaţie de 85%. De asemenea terminologia tehnică şi ştiinţifică română este în cea mai mare parte latino-romanică.

Dezvoltată în condiţii specifice, în mijlocul unor popoare nelatine şi izolată de timpuriu de celelalte limbi romanice, limba română este cea mai conservatoare în privinţa fondului *popular* de cuvinte latine, nefiind influenţată de latina savantă a evului mediu. Mai mult, prin izolarea timpurie de celelalte limbi romanice şi întrucît această izolare a durat multe veacuri, limba română şi-a conturat mai bine *individualitatea* proprie, oglindită în structura gramaticală şi în vocabularul fundamental, care sînt latine.

Lecţia a III-a — SCRIEREA ŞI PRONUNŢAREA
Lectio tertia — Asemănări şi deosebiri

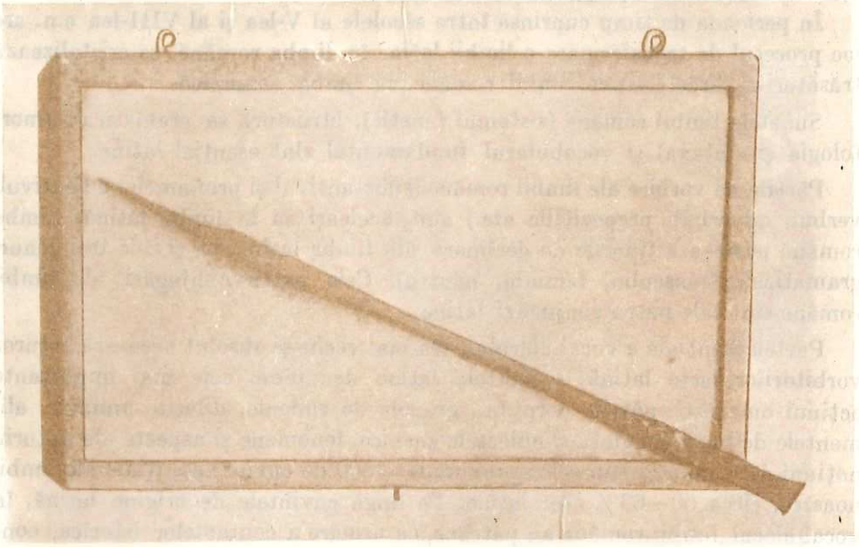

Tabella cerea et stilus*

I. *Cuvintele latine se rostesc de regulă aşa cum se scriu, la fel ca în limba română.*

1. Citiţi cuvintele de mai jos:

acceptare	*dare*	liber	*ruina*
administrare	*dormire*	*luna*	servire
agricultura	*ducere*	*mare* (subst.)	Sicilia
*alba***	*dulce*	medicina	*stare*
amara	Europa	memoria	traducere
aurora	fabula	*multa*	*tu*
barba	*facere*	*musca*	ultima
bestia	familia	natura	*umbra*
bruma	*fuga*	opera	*una*
capra	gloria	*os*	*unde*
casa	insula	*palma*	*venire*
certare	*intrare*	patria	*vipera*
credere	Italia	provincia	*vultur*
Dacia	*lacrima*	Roma	

* Tăbliţă acoperită cu ceară şi condei.

** Cuvintele cursive sînt *moştenite* direct din latină, celelalte au fost *împrumutate* mai tîrziu, sînt deci neologisme.

Oricine ar citi aceste cuvinte, fără să fie prevenit, ar fi sigur că este vorba de cuvinte româneşti. De fapt, ele sînt şi româneşti şi latine, scrise şi rostite la fel în forma de mai sus.

2. Alte cuvinte se scriu diferit în latină, dar se pronunţă la fel în ambele limbi, avînd cel mult accentul pe altă silabă:

Latină		*Română*
aer	*se citeşte*	aer
aeternae	—	eterne
amicitia	—	amiciţia
appellare	—	apelare
áquila	—	acvila
bibliotheca	—	biblioteca
Britannia	—	Britania
casae	—	case
charta	—	carta
Delphi	—	Delfi
demittere	—	demitere
errata	—	erata
frequentare	—	frecventare
Gallia	—	Galia
Graecia	—	Grecia
irrigare	—	irigare
Kalendae	—	calende
litterae	—	litere
oeconómia	—	economia
paeninsula	—	peninsula
philosóphia	—	filozofia
poetica	—	poetica
Pythia	—	Pitia
quaestura	—	cvestura
rhetorica	—	retorica
Syria	—	Siria
villa	—	vila
zéphyri	—	zefiri(i)

Din citirea cuvintelor de mai sus se poate observa că *în limba latină literele notează, în general, aceleaşi sunete ca în limba română.*

ALFABETUL LATIN stă la baza scrierii majorităţii limbilor din Europa şi din alte părţi ale lumii. El se compune din 24 de litere, care se regăsesc toate în scrierea noastră: *a, b, c, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, x, y, z.* Aşa cum se întîmplă şi în limba română, unele litere (*k, q, x, y, z*) erau folosite mai rar.

Observaţii: 1) La început, litera *C* se folosea şi pentru notarea lui *G*, păstrîndu-se cu această valoare în prescurtarea unor nume de persoane: *C.* = *Gaius* (scris şi *Caius*), iar *Cn.* = *Gnaeus* (scris şi *Cnaeus*). De asemenea, romanii aveau un singur semn *(v)* pentru *u* şi *v*.

2) În primele timpuri, romanii scriau numai cu litere mari (majuscule); scrierea cu minuscule (litere mici) a fost introdusă mai tîrziu. Astăzi, în scrierea textelor latine se aplică regulile valabile şi în limba română, cu deosebirea că se scriu cu iniţială majusculă numele de popoare (considerate nume proprii), adjectivele şi adverbele provenite din nume proprii. Exemple: *Románi* (romanii), *pópulus Románus* (poporul roman), *Latíne*, (adv. latineşte).

II. *Deosebiri de scriere şi pronunţare*

Din a doua listă de cuvinte se pot vedea unele deosebiri de scriere şi pronunţare între latină şi română:

1) Grupurile vocalice *ae* şi *oe* formează diftongi şi se rostesc *e:* **ae**tér**nae** — eterne; **oe**con**ó**mia — economia.

2) Uneori *ae* şi *oe* nu formează diftongi, ci sînt vocale în hiat: *áer* = aer (două silabe); *poética* = poetica (patru silabe).

3) *Au* şi *eu* sînt totdeauna diftongi, formînd o singură silabă, la fel ca în româneşte: *auróra* = au-ro-ra; *Európa* = Eu-ro-pa; *néutrum* = neu-trum.

4) *i* final formează totdeauna silabă: *fagi* = fa-gi; *Latini* = La-ti-ni.

5) *h* este semnul unei aspiraţii, auzindu-se slab în pronunţare: *homo* (om), *hora* (oră), *heri* (ieri).

6) Grupul *-ngu-*, dacă e urmat de vocală, se pronunţă *-ngv-*: *lingua* = lingva. Dacă e urmat de consoană, se pronunţă cum se scrie: *angústus* = angustus.

7) Grupul *-qu-* se pronunţă *-cv-: aquila* = ácvila.

8) *ch*, *ph*, *rh*, *th* se pronunţă *c*, *f*, *r*, *t:* **ch**arta — carta; *Del***ph**i — Delfi; **rh**etórica — retorica; *biblio***th**éca — biblioteca.

9) *ti* urmat de vocală se pronunţă *ţi: amici***ti**a — *amici***ţi**a.

ti urmat de vocală, însă precedat de *s*, *t*, *x* se pronunţă *ti: bés***ti**a — bes**ti**a; *A***tt**ius — A**ti**us; *Sé***xti**us — Sex**ti**us; la fel în cuvintele străine: *Mil***ti**ades — Mil**ti**ades (nume grecesc).

10) Consoanele duble se pronunţă ca simple: *appellâre* — apelare; *Bri***tt**ánnia — Bri**t**ania, însă grupul *ce* se rosteşte ca în cuvintele *accent*, *acces*, *succes*.

Observaţie. Datorită unei tradiţii şcolare îndelungate, popoarele Europei pronunţă fiecare cuvintele latineşti cu unele particularităţi proprii.

Rostirea românească a limbii latine se apropie cel mai mult de cea italiană.

Pentru a evita dificultăţile de înţelegere, rezultate din deosebirile de pronunţare, savanţii au încercat să reconstituie rostirea din perioada clasică a limbii latine (epoca lui Cezar şi Cicero, sec. I î.e.n.).

Principalele deosebiri faţă de cele arătate mai sus sînt următoarele:

a) *ae* şi *oe* se rosteau ca diftongi (aproximativ ca *ai* şi *oi: Caesar* = *Caisar*, *Croesus* = Croisus).

b) *ce*, *ci* şi *ge*, *gi* se pronunţau *ke*, *ki*, respectiv *ghe*, *ghi*. Exemple *Cicero* = **Kike**ro; *geminus* (dublu, geamăn) = gheminus; *gingiva* (gingie) = ghinghiva.

c) *ti* se pronunţa peste tot cum se scrie, adică *ti*, niciodată *ţi*.

d) *v*, ca şi *u* din grupurile *ngu* şi *qu* nu se pronunţa ca *v*, ci ca un *u* consonantic (cum se pronunţă englezescul *w* sau, aproximativ, ca primul sunet din cuvintele româneşti *oameni*, *oaste*, *Oaş* etc.). Exemple: *ventus* = uentus; *aquila* = a-cui-la.

Exerciţiu:

Citiţi cuvintele:

aedificium, *aévum*, *aérius*, *poéta*, *foederátus*, *áudio*, *áula*, *Eutrópius*, *iustítia*, *léctio*, *natiónem*, *tértia*, *Phoébus*, *phýsica*, *quándo*, *quínque*, *férrum*, *térra*, *accédit*, *succédit*, *comóedia*, *gymnásium*, *quáestio*, *theátrum*, *sánguis*, *lóngus*.

Bibliotecă antică*

* 1. Tînărul din imagine aşază pe raft un *volúmen*.

2. Reţineţi accentuarea corectă în româneşte a cuvîntului *antic(ă)*, **nu** *ántic(ă)*.

Lecţia a IV-a — ACCENTUL ÎN LATINĂ ŞI ROMÂNĂ

Lectio quarta — Cantitatea vocalelor şi silabelor

Scenă dintr-o şcoală romană

Din lecţiile precedente s-a văzut că accentul în cuvintele latineşti se află în general pe aceeaşi silabă ca în cuvintele corespunzătoare româneşti, de obicei pe silaba penultimă: *aedificáre*, *cásae*, *equéstra* etc. În multe cuvinte însă poziţia accentului latin diferă de aceea din limba română.

Citiţi cuvintele de mai jos, observînd diferenţele de accent între latină şi română:

áctor	gladiátor	súbita
amátor	Miltíades	senátor
ánimal	modéstia	supérior
Antíochus	orátor	tácita
áugur	pérfida	tímida
bárbara	plácida	tribúnal
cáthedra	philosóphia	túnica
éram	rígida	ultérior
explorátor	sórdida	Xénophon

Diferenţele de accentuare se datoresc faptului că, în latină, poziţia accentului depinde de *cantitatea* (= durata pronunţării) *silabei penultime*. Cantitatea acesteia, ca şi a celorlalte silabe, este determinată de cantitatea vocalelor.

1) Vocalele sînt *lungi* (ā, ē, ī, ō, ū) sau *scurte* (ă, ĕ, ĭ, ŏ, ŭ) prin *natura* lor, adică prin felul cum sînt rostite. Exemple: *mā-ter* — mamă, însă *pă-ter* — tată (pronunţă *páter*, nu cu *ă* românesc).

În unele cazuri, cantitatea vocalelor serveşte spre a deosebi cuvinte cu aceeaşi formă, dar cu înţeles diferit *(pŏpŭlus* = popor, însă *pōpŭlus* — plop;

aquă = apă, însă *aquā* = cu apă) sau o formă gramaticală de alta *(vĕnit* = vine, însă *vēnit* = a venit).

Diftongii *(ae, oe, au, eu)*, fiind formaţi din două elemente, sînt lungi. În schimb, cînd o vocală este urmată de altă vocală, în silabe diferite, este scurtă: *pa-trĭ-a*, *fi-lĭ-us*, *phi-lo-so-phĭ-a*, *ul-te-rĭ-or*.

2) Silabele, datorită deosebirii de cantitate dintre vocale, pot fi:

a) *lungi prin natură*, cînd conţin o vocală lungă sau un diftong: *o-rā-tor*, *tri-bū-nal*, *cae-lum*, *au-rum*.

b) *lungi prin poziţie* atunci cînd vocala lor scurtă este urmată de două sau mai multe consoane ori de o consoană dublă: *a-būn-dat*, *pro-vĭn-cĭ-a*, *mo-dēs-tus*, *ma-gīs-tra*, *ap-pēl-lat*.

c) *scurte*, cînd ele se termină cu o vocală scurtă: *ă-nĭ-mal*, *bar-bă-ra*, *mŏ-des-tĭ-a*, *că-thĕ-dra*.

Regula accentului latin

Accentul latin stă pe *silaba penultimă*, dacă aceasta este lungă: *Ro-má-ni*, *an-tí-qua*, *na-tū-ra*, *o-rá-tor*, *mo-dés-tus*, *ap-pél-lat*. Dacă silaba penultimă este scurtă, accentul se retrage pe *silaba antepenultimă*: *á-nĭ-mal*, *tá-cĭ-ta*, *Dá-cĭ-a*, *su-pé-rĭ-or*, *ul-té-rĭ-or*.

Aşadar în latină nu există, ca în română, cuvinte accentuate pe ultima silabă. De asemenea, accentul nu cade niciodată pe o silabă dinaintea antepenultimei. Se înţelege, în cuvintele bisilabice accentul se pune pe silaba penultimă, indiferent de cantitatea ei; cuvintele monosilabice au accentul pe silaba respectivă.

Cuvintele româneşti de origine latină, cu accentul pe silaba ultimă, fie că au pierdut o silabă (rom. *bărbát*, lat. *barbátus)*, fie că au pătruns prin intermediul altei limbi, de obicei prin franceză *(rigíd*, *tribunál)*. Cuvintele care în româneşte sînt accentuate pe o silabă din faţa antepenultimei au primit o silabă în plus, de obicei articolul, dacă sînt de origine latină (lat. *lácrimae;* rom. *lácrimi*, dar *lácrimilor)* sau sînt de altă origine.

NOTĂ: În textele latineşti nu se notează accentul, nici cantitatea silabelor. In prezentul manual vom nota *cantitatea:* 1) la silabele penultime, scurte sau lungi, în cuvintele cu mai mult de două silabe pentru a se asigura folosirea corectă a accentului; 2) la vocalele lungi a căror cantitate schimbă funcţia gramaticală a cuvîntului, de exemplu: *famă* = faimă, zvon; *famā* = din, (prin) zvon.

Exerciţiu:

Copiaţi textul următor şi notaţi silaba accentuată din fiecare cuvînt:

Dacĭa in Eurōpā sita est (este situată). *Dacĭa patrĭa nostra est.*

In silvis (în pădurile) *Dacĭae multae aquĭlae erant* (erau). *Poetae* (poeţii) *glorĭam Dacĭae cantant* (cîntă).

Lecţia a V-a
Lectĭo quinta

CUVINTE LATINEŞTI MOŞTENITE ŞI ÎMPRUMUTATE ÎN ROMÂNĂ

Cuvintele din lecţiile precedente erau mai ales neologisme, aparţinînd în primul rînd vocabularului cultural-ştiinţific. Iată acum o serie de cuvinte din diferite domenii, moştenite din latină şi care fac parte din vocabularul fundamental al limbii române:

Denumirea latină a părţilor corpului omenesc

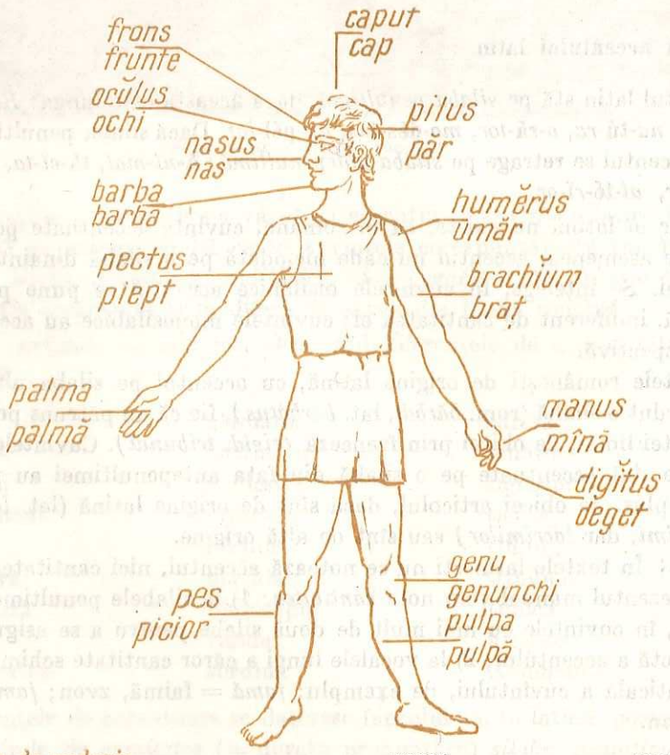

Grade de rudenie

Latină		*Română*
parēntes	—	părinţi
filĭus	—	fiu
filĭa	—	fiică
frater	—	frate
soror	—	soră
gener	—	ginere
cognātus	—	cumnat
cognāta	—	cumnată
socer	—	socru
avuncŭlus	—	unchi
nepos	—	nepot

Nume de animale

ovis	—	oaie
berbex	—	berbec
vacca	—	vacă
bos	—	bou
vitēllus	—	viţel
porcus	—	porc
scrofa	—	scroafă
porcēllus	—	purcel
cabāllus	—	cal
equa	—	iapă
gallīna	—	găină
canis	—	cîine
catēllus	—	căţel
lepŏres	—	iepuri
lupus	—	lup
ursus	—	urs
vulpes	—	vulpe

Plante şi fructe

arbor	—	arbore
herba	—	iarbă
flores	—	flori
folĭa	—	foaie
ramus	—	ram(ură)
granum	—	grîu
hordĕum	—	orz
secāle	—	secară
malus	—	măr (pomul)
prunus	—	prun
pirus	—	păr(pomul)
cerăsus	—	cireş
vitis	—	viţă

Nume referitoare la natură

campus	—	cîmp
montes	—	munţi
terra	—	ţară
vallis	—	vale
rivus	—	rîu
aqua	—	apă
caelum	—	cer
sol	—	soare
luna	—	lună
stellae	—	stele
ventus	—	vînt

Termeni referitori la timp

tempus	—	timp
dies	—	zi
noctes	—	nopţi
annus	—	an
hora	—	o(a)ră
hibērna	—	iarnă
autūmnus	—	toamnă

Locuinţă şi alimente

casa	—	casă
fenēstra	—	fereastră
porta	—	poartă
furca	—	furcă
panis	—	pîine
casĕum	—	brînză, caş
farīna	—	fă(r)ină
vinum	—	vin

Nume de acţiuni

dare	—	a da
laudāre	—	a lăuda
vidēre	—	a vedea
audīre	—	a auzi
arāre	—	a ara
dormīre	—	a dormi
cantāre	—	a cînta
auscultāre	—	a asculta
venīre	—	a veni

Cuvintele din lecţiile de pînă acum se împart în două categorii:

1) Cuvinte latineşti *moştenite* în română, care s-au păstrat neîntrerupt din antichitate şi pînă astăzi în limba populaţiei din Dacia. Ele au suferit modificări fonetice, uneori importante, dintre care cea mai însemnată este *căderea consoanelor finale.*

2) Cuvinte latinești *împrumutate* în ultimele secole. Deși de dată recentă, ele au fost adesea supuse unui proces de adaptare după modelul cuvintelor moștenite din latină.

În general, cuvintele moștenite au suferit mai multe modificări decît cele împrumutate recent. Uneori același cuvînt latin a pătruns în limba română mai întîi pe cale popular , prin moștenire, apoi ca împrumut literar, creîndu-se astfel **dublete***.

Latină	*Română*	
	moștenit	*împrumutat*
dīrēctus	drept	direct
fructus	frupt	fruct
hora	oară	oră
subtīlis	subțire	subtil

Alteori cuvîntul de bază este *moștenit*, iar cel derivat e *împrumutat:*

fīlĭus	fiu	filial
ocŭlus	ochi	ocular
facĭes	față	facial
aquə	apă	acvatic

Exerciții :

1. Arătați care cuvinte latinești din textul de mai jos sînt identice sau asemănătoare cu cele din limba română:

Familĭa nostra

Pater, mater, fīlĭi et fīlĭae familĭam facĭunt. Pater et mater sunt parēntes nostri. Pater in campō arat. Mater panem parat (= pregătește).

Fīlĭi et fīlĭae scholam frequēntant.

2. Comparați textul original și traducerea în limba latină a ultimei strofe din poezia „Somnoroase păsărele" și subliniați cuvintele latine existente și în limba română:

Peste-a nopții feerie
Se ridică mîndra lună,
Totu-i vis și armonie —
Noapte bună!
(M. Eminescu)

Supra noctem fascinántem
Tollit se supērba luna,
Quies, somnĭum ubīque —
Noctem bonam!
(Trad. *N. Sulică*)

* Cuvinte cu aceeași rădăcină, care au forme diferite, dar înțeles identic sau asemănător, intrate în limbă pe căi diferite sau în momente diferite.

Lecția a VI-a — PĂRȚILE DE VORBIRE

Lectĭo sexta — Asemănări și deosebiri

Senātus populūsque Romānus

1. Civis Romānus sum. 2. Homo sum ego, homo tu es. 3. Honēsta vita, beāta vita (est). 4. Nos et vos amīci sumus. 5. Una hirūndo non facit ver. 6. Vos amīci nostri estis. 7. Cras dō, non hodĭe: sic nego cotidĭe. 8. Non idem est, și duo dicunt idem*.

Nu este același lucru dacă doi spun același

Cuvinte**

senātus, *s.m.* = senat
popŭlus, *s.m.* = popor
-que, *conj.* = și
1. civis, *s.m.* = cetățean
sum, *v.* = sînt (eu)
2. homo, *s.m.* = om
ego, *pron.* = eu
es, *v.* = ești
3. honēsta, *adj.* = cinstită
vita, *s.f.* = viață
beāta, *adj.* = fericită
est, *v.* = este
4. nos, vos, *pron.* = noi, voi
et, *conj.* = și
amīci, *s.m.* = prieteni
5. **unus** *(m.)*, **-a** *(f.)*, **-um** *(n.)*, *num.* = unu, -a
hirūndo, *s.f* = rîndunică
non, *adv.* = nu
facit, *v.* = face
ver, *s.n.* = primăvară
6. nostri, *adj.* = ai noștri
estis, *v.* = sînteți
7. cras, *adv.* = mîine
do, *v.* = dau (eu)
hodĭe, *adv.* = astăzi
sic, *adv.* = așa, astfel
nego, *v.* = refuz
cotidĭe, *adv.* = zilnic
8. idem, *pron.* = același (lucru), la fel
si, *conj.* = dacă
duo, -ae, -o, *num.* = doi, două
dicunt, *v.* = spun, zic (ei, ele)

* Vezi poezia *Noi amîndoi avem același dascăl* de Mihai Eminescu.

** În vocabularul final sînt notate și alte forme și sensuri ale cuvintelor. La fiecare lecție sînt tipărite cu litere aldine cuvintele pe care elevii trebuie să le însușească.

Comparativ cu limba română, se poate observa că:

I. PĂRȚILE DE VORBIRE flexibile în latină sînt *cinci*, în română *șase:*

		Latină	Română
1. *Substantivul* are:	a) gen:	masculin, feminin, neutru	masculin, feminin, neutru
	b) număr:	singular, plural	singular, plural
	c) caz:	nominativ, genitiv, dativ, acuzativ, vocativ, ablativ	nominativ, genitiv, dativ, acuzativ, vocativ, — *

2. *Articolul* nu există în latină, în română da. Ținînd seama de context, un substantiv latin poate fi tradus nearticulat, articulat cu articol nehotărît sau cu articol hotărît.

	Latină	Română
Exemple:	casa	casă, *o* casă, casa
	civis	cetățean, *un* cetățean, cetățeanul

		Latină	Română
3. *Adjectivul*	a) se acordă cu substantivul în:	gen, număr, caz,	gen, număr, caz
	b) are grade de comparație:	pozitiv, comparativ, superlativ	pozitiv, comparativ, superlativ

		Latină	Română
4. *Pronumele* are:	a) persoană:	*ego — tu*	eu — tu
		nos — vos	noi — voi
	b) număr:	*ego — nos*	eu — noi
		tu — vos	tu — voi
	c) caz:	*ego — me*	eu — pe mine, mă
		tu — te	tu — pe tine, te

* Cazul *ablativ*, inexistent în limba română, se traduce prin acuzativ cu prepoziție.

		Latină	Română
5. *Numeralul* are (uneori):	a) gen:	*unus (m.), una (f.), unum (n.)*	unu, una, unu
	b) caz:	*unius* (genitiv)	(al) unuia *(m.n.)*, uneia *(f.)*

		Latină	Română
6. *Verbul* are:	a) diateză:	două	trei
	b) mod:	*sum — sim*	sînt (eu) — să fiu
	c) timp:	*sum — eram*	sînt (eu) — eram (eu)
	d) persoană și număr:	*sum, es, est*	sînt (eu), ești, este
		sumus, estis, sunt	sîntem, sînteți, sînt

II. PĂRȚILE DE VORBIRE neflexibile sînt *patru*, în amîndouă limbile:

	Latină	Română
1. *Adverbul:*	*bene, prudenter, Latine*	bine, prudent, latinește
2. *Conjuncția:*	*et, -que, sed*	și, și, dar
3. *Prepoziția:*	*in, cum*	în, (împreună) cu
4. *Interjecția:*	o! ah! vae!	o!, ah!, vai!

Observație. Structura cuvintelor flexibile latinești este aceeași ca în limba română: a) *rădăcina* — grupul de sunete care stă la baza tuturor cuvintelor cu origine comună (din aceeași familie); b) *tema* — grupul de sunete care rămîne neschimbat în cursul declinării sau conjugării unui cuvînt; c) *sufixul morfologic* — sunetul sau grupul de sunete care se adaugă la temă, indicînd o altă formă gramaticală; d) *terminația* — sunetul sau grupul de sunete finale care arată cazul și numărul (la declinări) sau persoana și numărul (la conjugări). De pildă, conjugarea verbului **a fi** *(esse)*, la indicativ prezent, ne arată care sînt terminațiile personale:

Singular	*Plural*
I *sum* — sînt	I *sumus* — sîntem
II *es* — ești	II *estis* — sînteți
III *est* — este	III *sunt* — sînt

NOTA BENE*: Pronunțați corect: *es, est, estis*, nu *ies, iest, iestis!*

În cursul lecției, pentru persoana I singular a apărut și terminația *-o*, la verbele *do* = dau și *nego* = refuz.

* Notează bine, ia aminte!

Exerciţii :

a. Completaţi formele verbului a fi *(esse)*, la indicativ prezent, în următoarele propoziţii:

1. Patrĭa nostra ... Dacoromanĭa. 2. Ego ... civis Dacoromānus. 3. Tu civis Dacoromānus ... 4. Vos et nos amīci ... 5. In Dacoromanĭa multae silvae (păduri) *... 6. Silvae, amoēnae* (plăcute) *... !*

b. Indicaţi părţile de vorbire întîlnite în exerciţiul de mai sus.

Monedă romană reprezentînd pe Livia, soţia lui Augustus

Lecţia a VII-a NOMINATIVUL ŞI VOCATIVUL SINGULAR

Lectĭo septĭma SUBIECTUL ŞI NUMELE PREDICATIV

VARIĔTAS DELĒCTAT

1. Experientĭa docet. 2. Via recta est semper bona. 3. Medĭcus curat, natūra sanat. 4. Honor et nomen semper manent. 5. Fortūna caeca est*. 6. Ira furor brevis est**. 7. Amīcus magis necessarĭus (est) quam ignis et aqua. 8. Avāre, tibi nihil*** satis est! 9. Proverbĭum est: verĭtas semper vincit.

Medĭcus curat,

natura sanat

Cuvinte

variĕtas, *s.f.* = varietate
delēctat, *v.* = desfată, încîntă
1. experientĭa, *s.f.* = experienţă
docet, *v.* = (ne) învaţă

2. **via,** *s.f.* = cale, drum
rectus, -a, -um, *adj.* = drept
semper, *adv.* = totdeauna, mereu

bonus, -a, -um, *adj.* = bun
3. **medĭcus,** *s.m.* = medic
curat, *v.* = îngrijeşte
sanat, *v.* = însănătoşeşte
4. honor, *s.m.* = cinste, stimă
nomen, *s.n.* = nume
manent, *v.* = rămîn, dăinuiesc (ei, ele)

* Vezi la indice *Cicĕro.*
** Vezi la indice *Horatĭus.*
*** Prezenţa unui cuvînt cu sens negativ implică traducerea verbului la forma negativă.

5. fortūna, *s.f.* = noroc
caecus, -a, -um, *adj.* = orb
6. ira, *s.f.* = mînie
furor, *s.m.* = nebunie
brevis *(m.f.)*, -e *(n.)*, *adj.* = scurt
7. magis, *adv.* = mai
quam, *adv.* = decît
ignis, *s.m.* = foc
aqua, *s.f.* = apă
8. avārus, *s.m.* = lacom, zgîrcit
tibi, *pron.* = ţie, ţi
nihil, *pron.* = nimic
satis, *adv.* = de ajuns, destul
9. **proverbĭum**, *s.n.* = proverb
verĭtas, *s.f.* = adevăr
vincit, *v.* = învinge

Declinările în latină şi română

Substantivele şi adjectivele latine, asemenea celor din limba română, se împart în declinări după *tema* cuvîntului şi după *terminaţii*.

În ce priveşte substantivele, există în latină *cinci* declinări, dintre care mai importante sînt primele trei, care corespund în general celor trei declinări din limba română*:

I. *Temele declinărilor*

1. Declinarea I:	Latină: -a	Română: -ă
Exemple	*casa*	casă
	aqua	apă

Substantivele de declinarea I sînt în majoritate *feminine*, ca şi în română, în afară de unele *masculine*, care denumesc ocupaţii bărbăteşti şi persoane: *nauta* (corăbier), *agricŏla* (agricultor), *poeta* (poet), *Catilīna*. La fel în româneşte: *tată* (lat. *tata*,) *paşă*, *Toma* (acestea din urmă nefiind de origine latină). Nu există substantive neutre la declinarea I.

2. Declinarea a II-a:	Latină: -u sau -o în flexiune	Română: -u sau consoană
Exemple	*filĭu*-s	fiu
	nasu-s	nas
	templu-m	templu
	proverbĭu-m	proverb

Spre deosebire de limba română, declinarea a II-a latină cuprinde nu numai substantive masculine *(filĭus, nasus)* sau neutre *(templum, proverbĭum)*, ci şi feminine: nume de arbori *(prunus alta*, prun înalt), de ţări *(Aegўptus antīqua*, Egiptul antic), de insule *(Rhodus clara*, Rodosul vestit), de oraşe *(Corinthus magnifĭca*, Corintul măreţ).

* Despre declinarea adjectivelor vom vorbi într-o lecţie ulterioară (vezi paginile 51 şi 52).

3. Declinarea a III-a:	Latină { a) vocala -i sau -e / b) consoană }	Română: -e
Exemple	a) -i/-e : pani-s	pîine
	cani-s	cîine
	vulpe-s	vulpe
	mare (subst.)	mare
	b) consoană: arbor	arbore
	mulĭer	muiere
	nomen	nume

Declinarea a III-a latină este cea mai bogată, cuprinzînd substantive care aparţin celor trei genuri *(canis, m.; vulpes, f.; nomen, n.)*, la fel ca în română *(cîine, m.; vulpe, f.; nume, n.)*. Limba română, în general, a eliminat neutrele de la declinarea a III-a, fie schimbîndu-le genul (lat. *mare*, *n.* a devenit în româneşte *mare*, *f.)*, fie schimbîndu-le genul şi declinarea (lat. *secāle*, *n.*, declinarea a III-a, a trecut la declinarea I: *secară*, *f.)*.

II. *Formarea nominativului singular*

A. Nominativul singular are în latină una din terminaţiile:

1) **-s** : a) la declinarea a II-a, substantive masculine *(filĭus, amīcus)* şi feminine *(prunus)*.

b) la declinarea a III-a vocalică, substantive masculine *(canis)* şi feminine *(vulpes)*.

c) la unele substantive de declinarea a III-a cu temă consonantică *(montis = mons*, m.; *frontis = frons*, f.; *veritas = veritas*, f.).

2) **-m** la substantivele neutre aparţinînd declinării a II-a *(templum, proverbĭum)*.

B. Unele substantive nu primesc o terminaţie specială la nominativ singular, ele terminîndu-se în vocala sau consoana temei respective:

1) la declinarea I: **-a**, *(via, natūra, fortūna, ira)*.

2) la declinarea a III-a: **-e** *(mare*, n.); **-l** *(consul*, m.); **-r** *(arbor*, f.; *furor, honor*, m.); **-n** *(nomen*, n.).

Observaţie. Substantive terminate în *-r* la nominativ singular apar şi la declinarea a II-a: *puer, magĭster* etc.

III. *Vocativul*, cazul chemării, este identic cu nominativul la toate declinările, la singular şi plural, cu excepţia declinării a II-a, unde substantivele în **-us** au **-e** la vocativ singular, ca şi în româneşte·

	Latină	Română
Nominativ:	*lupus*	*lup(ul)*
Vocativ:	*lupe*	*lup(ul)e*

IV. *Funcţiile nominativului*

La fel ca în limba română, nominativul este cazul subiectului (cine?, ce?) şi al numelui predicativ.

	Latină	Română
Subiect:	**Natūra** *sanat*	*Natura* (ne) însănătoşeşte
	Variĕtas *delēctat*	*Varietatea* (ne) delectează
Nume predicativ:	*Ira* **furor** *brevis est*	Mînia este o *nebunie* scurtă
	Fortūna **caeca** *est*	Norocul este *orb*

Exerciţii :

1. Determinaţi declinarea, tema şi genul substantivelor *ignis, natūra, nomen, medĭcus, aqua, proverbium.*
2. Traduceţi: Paul *(Paulus)* este un bun prieten.

Lictor

Lecţia a VIII-a — ACUZATIVUL SINGULAR

Lectĭo octāva — COMPLEMENTUL DIRECT

HOMO ORNAT LOCUM...

1. Aquĭla non capit muscam. 2. Homo ornat locum, non homĭnem locus. 3. Philosŏphum non facit barba. 4. Agricŏla campum arat et collūcat arborem. 5. Nauta secat mare*. 6. Vulpes pilum mutat, non mentem. 7. Ad annum; ad libĭtum. 8. In memorĭam; inter canem et lupum. 9. Per iocum; post festum. 10. Supra modum; supra solĭtum.

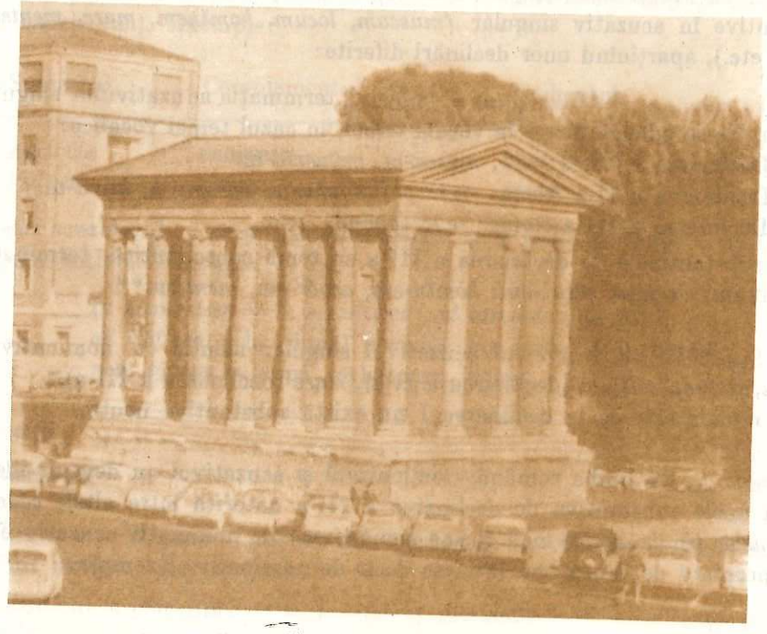

Templum Romānum

Cuvinte

1. **aquĭla,** *s.f.* = vultur
   capit, *v.* = prinde
2. **homo,** *s.m.* = om
   ornat, *v.* = împodobeşte
   locus, *s.m.* = loc
3. **philosŏphus,** *s.m.* = filozof
   barba, *s.f.* = barbă
4. **campus,** *s.m.* = cîmp
   arat, *v.* = ară
   arbor, *s.f.* = arbore, copac
   collūcat, *v.* = curăţă de crengi

* Vezi la indice *Horatĭus.*

5. secat, *v.* = taie; *(fig.)* brăzdează
   nauta, *s.m.* = corăbier, navigator
6. pilus, *s.m.* = fir de păr
   mutat, *v.* = schimbă
   mens, *s.f.* = minte, gînd
7. annus, *s.m.* = an
   libĭtum, *s.n.* = dorinţă
8. memorĭa, *s.f.* = amintire, memorie
9. iocus, *s.m.* = joc
   festum, *s.n.* = sărbătoare
10. modus, *s.m.* = măsură
    solĭtum, *s.n.* = stare obişnuită, obicei

Prepoziţii cu acuzativul: ad* = la; *in* = în; *inter* = între; *per* = prin *(aici:* în, pentru); *post* = după; *supra* = peste, dincolo de.

I. *Formarea acuzativului singular.* În toate exemplele de mai sus se găsesc substantive în acuzativ singular *(muscam, locum, homĭnem, mare, mentem, festum* etc.), aparţinînd unor declinări diferite:

a) La substantivele *masculine* şi *feminine*, terminaţia acuzativului singular este **-m**. Ea se adaugă direct la vocala temei, în cazul temei vocalice:

— Declinarea I (tema: *-a): musca*-**m**, *memorĭa*-**m**.
— Declinarea a II-a (tema: *-u): philosŏphu*-**m**, *campu*-**m**, *annu*-**m**.
— Declinarea a III-a (tema: *-e): cane*-**m**.

La substantivele de declinarea a III-a cu temă consonantică, terminaţia acuzativului singular este **-em**: *homĭn*-**em**, *arbŏr*-**em**, *ment*-**em****.

b) Substantivele *neutre* au acuzativul singular identic cu nominativul: *libĭtum, festum, solĭtum* (declinarea a II-a), *mare* (declinarea a III-a).

Se reaminteşte că la declinarea I nu există substantive neutre.

Observaţie: În limba română, nominativul şi acuzativul au devenit identice la unele substantive de declinarea a III-a datorită între altele *căderii consoanelor finale*, astfel încît forma românească de nominativ-acuzativ este mai apropiată de acuzativul latinesc decît de nominativ. Exemple:

Latină		Română
Nominativ	*Acuzativ*	*Nominativ — Acuzativ*
mens	mentem	minte
mors	mortem	moarte
flos	florem	floare

* Ca şi în limba română, unele prepoziţii se construiesc cu cazul acuzativ.

** Se observă prezenţa unei silabe în plus faţă de nominativ (vezi în lecţia următoare distincţia între „parisilabice" şi „imparisilabice").

Latină		Română
lepus	lepŏrem	iepure
virtus	virtūtem	virtute
civĭtas	civitātem	cetate
arbor	arbŏrem	arbore
mulĭer	muliĕrem	muiere

II. *Funcţiile acuzativului*

În latină acuzativul este, ca şi în limba română, în primul rînd, cazul complementului direct (pe cine?, ce?). Substantivul prin care se exprimă complementul direct în latină nu este niciodată precedat de prepoziţie, chiar în acele situaţii în care în limba română se foloseşte prepozitia *(pe tata, pe fratele, pe Alexandru* etc.). Exemple:

Subiectul	Complementul direct	Predicatul
Agricŏla	**campum**	*arat*
Vulpes	**pilum**	*mutat*

Uneori acuzativul cu prepoziţie este folosit, ca şi în limba română, cu funcţie circumstanţială. *Exemple:*

in memorĭam = în amintirea; *ad annum* = la anul;
ad libĭtum = la (după) dorinţă; *per iocum* = în glumă;
post festum = după sărbătoare, tîrziu.

Exerciţii :

a. Traduceţi:

1. *Amĭca mea linguam Latīnam discit* (învaţă). 2. *Amĭcus amĭcum salūtat.* 3. *Post mortem; post scriptum.*

b. Identificaţi în propoziţiile de la punctul a) substantivele în acuzativ şi precizaţi genul lor.

Ţăran roman cultivînd ogorul

Lecţia a IX-a

Lectĭo nona

GENITIVUL SINGULAR
ATRIBUTUL

DIES SEPTIMĀNAE

1. Lunae dies

Martis dies

Mercurĭi dies

Iovis dies

Venĕris dies

Satūrni dies*

Solis dies*.

2. Historĭa est vita memorĭae et magīstra vitae. 3. Sic transit gloria mundi. 4. Quisque est faber suae fortūnae. 5. Verĭtas filĭa tempŏris est. 6. Magna pars artis imitatĭo natūrae est. 7. Frons est anĭmi ianŭa. 8. Neptūnus dominātor maris est. 9. Casus belli; corpus delīcti; lapsus linguae; lapsus memorĭae.

Cuvinte

1. **septimāna-ae**, *s.f.* = săptămînă
   dies, *s.m.* sau *f.* = zi; *pl.* zile
2. **historĭa, -ae**, *s.f.* = istorie
   magīstra, -ae, *s.f.* = îndrumătoare, învăţătoare
   memorĭa, -ae, *s.f.* = memorie, amintire
3. gloria, -ae, *s.f.* = glorie
   mundus, -i, *s.m.* = lume
   transit, *v.* = trece
4. quisque, *pron.* = fiecare
   faber, -bri, *s.m.* = făuritor, meşter
   suus, -a, -um, *adj.pron.* = (al)său, (a) sa
5. verĭtas, -ātis, *s.f.* = adevăr
   filĭa, -ae, *s.f.* = fiică
   tempus, -ŏris, *s.n.* = timp
6. magnus, -a, -um, *adj.* = mare
   pars, partis, *s.f.* = parte
   ars, artis, *s.f.* = meşteşug, artă
   imitatĭo, -ōnis, *s.f.* = imitaţie
7. **frons, frontis**, *s.f.* = frunte
   anĭmus, -i, *s.m.* = suflet
   ianŭa, -ae, *s.f.* = poartă
8. dominātor, -ōris, *s.m.* = stăpîn
   mare, -is, *s.n.* = marea
9. casus*, *s.m.* = caz, prilej
   bellum, -i, *s.n.* = război
   corpus, -ŏris, *s.n.* = corp, obiect
   delīctum, -i, *s.n.* = delict, greşeală
   lapsus, *s.m.* = alunecare; *(fig.)* greşeală

* Denumirea acestor zile a fost înlocuită ulterior cu *Sabbatum*, pl. *Sabbata* (= sîmbătă) şi *Dominĭca dies* (= duminică). Se observă că în limba română nu s-a păstrat substantivul *dies*, al doilea component al denumirii zilelor. Este instructivă comparaţia cu alte limbi romanice:
româna: luni, marţi, miercuri, joi, vineri, sîmbătă, duminică.
italiana: lunedì, martedì, mercoledì, giovedì, venerdì, sabato, domenica.
franceza: lundi, mardi, mercredi, jeudi, vendredi, samedi, dimanche.

I. *Formarea genitivului singular*

În limba latină, genitivul singular are cîte o terminaţie diferită pentru fiecare declinare, dar aceeaşi pentru toate substantivele declinării respective. De aceea în dicţionare, după forma de nominativ, este notată terminaţia genitivului singular, ea ajutînd la recunoaşterea declinării căreia aparţine substantivul respectiv.

Terminaţiile genitivului singular:

Declinarea I : -ae, care include şi vocala temei:

	Latină		Română
Exemple:	*fem. casae*	(al, a, ai, ale unei)	case, casei
	fem. umbrae	(„)	umbre, umbrei
	fem. filĭae	(„)	fiice, fiicei

Româna este singura dintre limbile romanice care a păstrat această terminaţie *(ae = e)*.

Declinarea a II-a: -ī, care înlocuieşte vocala temei:

	Latină		Română
Exemple:	*masc. filĭi*	(al, a, ai, ale unui)	fiu
	fem. pruni	(„)	prun *(masc.)*
	neutr. templi	(„)	templu

La această declinare, terminaţia de genitiv singular nu s-a păstrat nici în limba română. O putem totuşi găsi în unele cuvinte din limbajul ştiinţific, cum ar fi *agricultură*, din lat. *agri* + *cultūra*, „cultura ogorului"; *horticultură*, din lat. *horti* + *cultūra*, „cultura grădinii" etc.

* Substantivele cărora nu li se notează terminaţia genitivului singular aparţin declinărilor a IV-a sau a V-a.

Declinarea a III-a : -is

	Latină		Română
Exemple: a)	*masc. canis*	(al, a, ai, ale unui)	câine
	fem. vulpis	(„)	vulpi
	neutr. maris	(„)	mări *(fem.)*
b)	*masc. montis*	(al, a, ai, ale unui)	munte
	masc. floris	(„)	flori
	fem. frontis	(„)	frunți
	neutr. nōmĭnis	(„)	nume

Terminația latinească **-is** nu s-a păstrat în română, dar se întîlnește în unele cuvinte din limbajul științific: *jurisprudență*, din lat. *iuris* + *prudentĭa*, „cunoașterea dreptului"; *legislație*, din lat. *legis* + *latĭo*, „promulgarea unei legi" etc.

Observații: a) La declinarea a III-a, unele substantive — cum sînt *canis*, gen. *canis*; *vulpes*, gen. *vulpis*; *mare*, gen. *maris* — au la nominativ și genitiv singular un număr egal de silabe; de aceea se numesc *parisilabice (par, paris*; adj. = egal). Altele, cum sînt de exemplu *mons*, gen. *montis*; *imitatĭo*, gen. *imitatiōnis*; *nomen*, gen. *nomĭnis*; *corpus*, gen. *corpŏris*, au la genitiv singular o silabă în plus față de nominativ singular și de aceea se numesc *imparisilabice*. Această silabă în plus apare și la celelalte cazuri, cu excepția vocativului singular, care este identic cu nominativul singular.

b) La substantivele parisilabice, terminația genitivului singular **-is** include și vocala temei *(-i-* sau *-e-)*, pe cînd la imparisilabice terminația **-is** a genitivului se adaugă la tema consonantică a substantivului respectiv.

În mod practic, tema cuvintelor imparisilabice de declinarea a III-a se obține prin înlăturarea terminației genitivului singular. Exemple:

Nominativ singular:	*homo*	*tempus*	*felix*
Genitiv singular:	*homĭn-is*	*tempŏr-is*	*felīc-is*
	↓	↓	↓
	Tema	Tema	Tema

II. *Funcția genitivului:*

Ca și în limba română, genitivul este cazul atributului (al, a, ai, ale cui?) exprimînd posesia, originea, materia, calitatea etc.:

Latină	Română
Magĭstra vitae	îndrumătoarea vieții
Anĭmi ianŭa	poarta sufletului
Filĭa tempŏris	fiica timpului

Exerciții :

a. Traduceți propozițiile și recunoașteți substantivele în genitiv singular:

1. *Satūrnus erat antīquus domĭnus campi.* 2. *Neptūnus deus Oceăni erat.* 3. *Mercurĭus deus eloquentĭae, Apŏllo deus artis et medicīnae erat.* 4. *Minĕrva sapientĭae dea erat, Vesta patrōna familĭae.*

b. Formați genitivul singular al substantivelor *patrĭa, domĭnus, ferrum, mens.*

Lecția a X-a
Lectĭo decĭma

DATIVUL SINGULAR
COMPLEMENTUL INDIRECT

Apolo Musagetul

NON SCHOLAE, SED VITAE DISCĬMUS**

1. Marcus lectōri salūtem (dat). 2. Flamma est proxĭma fumo*. 3. Homo res sacra homĭni (est)**. 4. Adscrīptus glebae***.

5. ..... quercus Iovi
Et myrtus Veněri placet; Phoebo laurĕa,
Pinus Cybĕlae, pōpŭlus celsa Hercŭli.
(Phaedrus, *Fabulae*, 3, 17)

Cuvinte

discĭmus, *v.* = învățăm
1. lector, -ōris, *s.m.* = cititor
salus, -ūtis, *s.f.* = sănătate
dat, *v.* = dă, transmite
2. **flamma, -ae,** *s.f.* = flacără
fumus, -i, *s.m.* = fum
proxĭmus, -a, -um, *adj.* = foarte, cel mai apropiat
3. sacer, -cra, -crum, *adj.* = sacru, sfînt
4. gleba, -ae, *s.f.* = brazdă de pămînt, glie
adscrīptus, -a, -um, *v. part.*= atribuit, fixat, lipit
5. quercus, *s.f.* = stejar
myrtus, -i, *s.f.* = mirt *(arbust)*
laurĕa, -ae, *s.f.* = dafin, laur *(arbust)*
pinus, -i, *s.f.* = pin
Phoebus, -i, *s.m.* = (zeul) Apolo
Cybĕla, -ae, *s.f.* = (zeița) Cibela
celsus, -a, -um, *adj.* = înalt
Hercŭles, -is, *s.m.* = Hercule, *erou legendar*
Iupĭter, Iovis, *s.m.* = Jupiter
Venus, -ĕris, *s.f.*=(zeița) Venus

Formarea dativului singular

În propozițiile de mai sus se găsesc substantive la dativ singular: *scholae, fumo, homĭni, glebae* etc. În ce privește terminațiile se observă că:

1) La declinarea I, ca și în limba română, dativul se aseamănă ca formă cu genitivul, avînd terminația **-ae.**

* Vezi la indice *Plautus.*
** Vezi la indice *Senĕca.*
*** Expresie folosită în feudalism pentru a marca dependența personală a țăranului față de stăpînul feudal.

	Latină	Română
Exemple:	*casae*	(unei) case, casei
	umbrae	(unei) umbre, umbrei

Deosebirea între genitiv şi dativ, în traducerea textelor, se face avîndu-se în vedere funcţia sintactică.

2) La declinările a II-a şi a III-a, terminaţiile sînt:

Declinarea a II-a: **-ō**	Latină	Română
Exemple:	*fīlĭo (m.)*	(unui) fiu, fiului
	pruno (f.)	(unui) prun, prunului *(m.)*
	templo (n.)	(unui) templu, templului

Declinarea a III-a: **-ī**	Latină	Română
Exemple:		
parisilabice:	*cani (m.)*	(unui) cîine, cîinelui
	vulpi (f.)	(unei) vulpi, vulpii
	mari (n.)	(unei) mări, mării *(f.)*
imparisilabice:	*monti (m.)*	(unui) munte, muntelui
	virtūti (f.)	(unei) virtuţi, virtuţii
	nomĭni (n.)	(unui) nume, numelui

Observaţii: 1) La declinările a II-a şi a III-a parisilabică, terminaţia dativului este egală cu vocala temei. Terminaţia **-ī** apare şi la cuvintele imparisilabice (cu temă consonantică).

2) Genitiv-dativul românesc în **-i** al declinării a III-a provine din dativul latinesc: lat. *vulpi*, *mari*, *flori*, rom. (al, a) unei *vulpi*, *mări*, *flori*.

II. *Funcţia dativului*

Ca şi în limba română, dativul exprimă în primul rînd complementul indirect, arătînd *cui* se atribuie ceva, *pentru cine* sau *pentru ce* se realizează acţiunea verbului.

Latină	Română
Marcus *lectōri* salutem (dat)	Marcus (transmite) *cititorului* sănătate
Vitae discĭmus	Învăţăm *pentru viaţă*

Exerciţii :

1. Precizaţi declinarea şi genul substantivelor *lectōri*, *scholae*, *vitae*, *homĭni*, *Phoebo*.
2. Formaţi dativul singular de la *laurĕa*, *-ae*; *pinus*, *-i*; *ars*, *artis*.
3. Ce ştiţi despre divinităţile menţionate în textul nr. 5?

Lecţia a XI-a — ABLATIVUL SINGULAR
Lectĭo undecĭma — COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL

MENS SANA IN CORPŎRE SANO*

1. Vivā voce. 2. Terrā marīque. 3. Honōris caŭsā. 4. Exēmpli gratiā. 5. Aequo anĭmo. 6. Grosso modo. 7. Anno superiōre. 8. Ab ovo; ab origĭne. 9. Cum grano salis. 10. Magnā (summā) cum laude. 11. De facto; de iure. 12. Ex toto corde. 13. Pro formā; pro domo suā**. 14. Sine iustitĭā — nulla libĕrtas. 15. Sine irā et studĭo***.

Aruncătorul de disc (Discobolul)

* Vezi la indice *Iuvenālis*.
** Titlul unei cuvîntări ţinute de *Cicĕro* în apărarea unei cauze proprii. Vezi la indice *Cicĕro*.
*** Vezi la indice *Tacĭtus*.

mens, mentis, *s.f.* = minte
sanus, -a, -um, *adj.* = sănătos
1. **vox, vocis,** *s.f.* = voce
vivus, -a, -um, *adj.* = viu; *(fig.)* energic
3. **honor, -ōris,** *s.m.* = cinstire, stimă
4. **exēmplum, -i,** *s.n.* = exemplu
5. aequus, -a, -um, *adj.* = egal, netulburat
6. grossus, -a, -um, *adj.* = lipsit de precizie
modus, -i, *s.m.* = mod, fel
7. **annus, -i,** *s.m.* = an
superĭor, *adj. comp.* = de mai înainte
8. **ovum, -i,** *s.n.* = ou; *(fig.)* început
origo, -ĭnis, *s.f.* = origine
9. granum, -i, *s.n.* = bob (de grîu etc.)
sal, salis, *s.m.* şi *n.* = sare; *(fig.)* spirit
10. summus, -a, -um, *adj. superl.* = foarte mare, foarte înalt
laus, laudis, *s.f.* = laudă
11. **factum, -i,** *s.n.* = fapt
ius, iuris, *s.n.* = drept
12. cor, cordis, *s.n.* = inimă
13. domus, -i, *s.f.* = casă
14. iustitĭa, -ae, *s.f.* = dreptate
nullus, -a, -um, *adj.* = nici unul
libērtas, -ātis, *s.f.* = libertate
15. ira, -ae, *s.f.* = dușmănie
studĭum, -ĭi, *s.n.* = părtinire

Prepoziţii cu ablativul: ab = de la; *cum* = (împreună) cu; *de* = de, despre; *ex* = din; *in* = în *(arătînd starea pe loc);* **pro** = pentru; *sine* = fără.

I. Formarea ablativului singular

Ablativul este un caz specific limbii latine, singurul care lipseşte în limba română. Terminaţiile lui, după cum se poate vedea din exemplele de mai sus, corespund vocalei tematice a declinării:

Declinarea I: -a	Latină	Română
Exemple:	*terrā*	pe pămînt

Spre deosebire de *-ă* (scurt) de la nominativ, ablativul are vocală lungă: *-ā*.

Declinarea a II-a: -ō	Latină	Română
Exemple:	*m. anĭmo*	(în, cu) suflet
	m. fīlĭo	(cu) fiul, (de la) fiu
	n. dono	(în) dar
	n. initĭo	(la) început

Se observă că la declinarea a II-a terminaţia ablativului singular este identică cu aceea a dativului singular.

Declinarea a III-a: *-ĕ* sau *-ī*, astfel:

a) *-ĕ* la parisilabice (masculine şi feminine), ca şi la imparisilabice (toate genurile). Exemple:

	Latină		Română
Parisilabice	*masc.*	*cane*	(cu) cîinele
	fem.	*vulpe*	(de către) vulpe
Imparisilabice	*masc.*	*monte*	(pe) munte
	fem.	*voce*	(cu) glasul
	neutr.	*corpŏre*	(în, pe) corp

b) *-ī* la substantivele neutre parisilabice: *marī* = pe mare.
Această terminaţie este aceeaşi cu a dativului singular.

II. *Funcţia ablativului*

Ablativul este în general cazul complementului circumstanţial. El exprimă sensuri variate, arătînd între altele: *timpul* (cînd? — *anno superiōre*, în anul trecut); *locul* (unde? — *terrā marīque*, pe uscat şi pe mare); *modul* (cum? — *aequo anĭmo*, cu sufletul împăcat, netulburat; *grosso modo*, în linii mari); *instrumentul acţiunii* (cu ce? — *vivā voce*, cu glas tare).

Observaţii: 1) Chiar dacă nu este însoţit de prepoziţie, ablativul se traduce în românește însoţit de o prepoziţie, însă aceasta se construieşte — în română — cu acuzativul: *terrā* — pe pămînt.
2) În ce priveşte cuvintele *causă* şi *gratiă*, deşi substantive la origine, ele au valoare de prepoziţie în expresiile *honōris causā* (pentru cinstire) şi *exēmpli gratiă* (spre exemplu), construindu-se cu genitivul.

Exerciţii :

1. Stabiliţi căror declinări aparţin substantivele *mens, libērtas, honōris, terra* şi *exēmpli*, apoi puneţi-le la ablativ singular.
2. Precizaţi care este expresia corectă pentru cei doi cîştigători ai primului loc: **ex aequo** sau **ex equo?** Cum se traduce fiecare din ele?

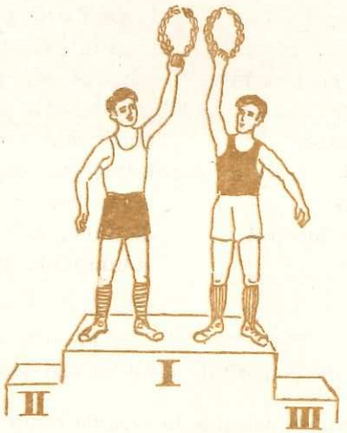

Lecţia a XII-a
Lectĭo duodecĭma

RECAPITULAREA DECLINĂRILOR LA SINGULAR

IMPERĬUM ROMĀNUM

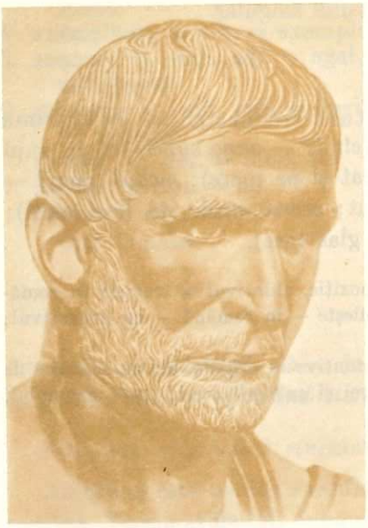

Un vechi roman

1. Romānum imperĭum a Romŭlo exordĭum habet. 2. Romŭlus cum fratre Remo Rheae Silvĭae et Martis filĭi erant. 3. Condĭtam civitātem Romŭlus ex nomĭne suo Romam vocāvit. 4. Urbem Romam a principĭo reges habuērunt. 5. Libertātem et consulātum Brutus institŭit. 6. Romŭli tempŏre Roma urbs exigŭa erat. 7. Romāni primo Latĭum, dein totam Italĭam, mox Hispanĭam, Graecĭam, Gallĭam, Illyrĭam, partem Afrĭcae et Asĭae, denĭque Dacĭam imperĭo suo adiūngunt.

(După Eutropĭus şi Tacĭtus)

Cuvinte

1. **imperĭum, -ĭi,** *s.n.* = stat
   a=ab, *prep. cu abl.* = de la
   exordĭum, -ĭi, *s.n.* = început
   habet, *v.* = are
3. condĭtus, -a, -um, *v. part.* = întemeiat
   civĭtas, -ātis, *s.f.* = cetate
   vocāvit, *v.* = a numit
4. **urbs, urbis,** *s.f.* = oraş
   principĭum, -ĭi, *s.n.* = început
   rex, regis, *s.m.* = rege
   habuērunt, *v.* = au avut, au stăpînit
5. consulātus, *s.m.* = consulat
   institŭit, *v.* = a stabilit, a întemeiat
6. exigŭus, -a, -um, *adj.* = mic, puţin
7. primo, *adv.* = la început
   dein, *adv.* = apoi
   totus, -a, -um, *adj.* = întreg, tot
   mox, *adv.* = în curînd, îndată
   denĭque, *adv.* = în cele din urmă
   adiūngunt, *v.* = adaugă, alipesc

Exerciţii :

1. Identificaţi substantivele din propoziţiile 3 şi 6 de mai sus, apoi precizaţi declinarea şi cazul fiecăruia.
2. Substantivele dintre paranteze puneţi-le în cazurile cerute de contextul traducerii: a) *Gloria (urbs Roma) magna est;* b) *Forum Romānum (Roma) ornat.*

Lecţia a XIII-a
Lectĭo tertĭa decĭma

TIPURILE DE CONJUGĂRI. TEMELE TEMPORALE ŞI MODALE. INFINITIVUL ŞI INDICATIVUL PREZENT

PROVERBĬA (Proverbe).

A grăsi este omenesc

1. Errāre humānum est. 2. Fabēllam narrat asĭno surdo. 3. Aedificāre in aĕre. 4. In aquā scribĕre. 5. In silvam ligna portāre. 6. Vipĕram sub ală nutrīre. 7. Contra aquam remĭgat. 8. Fortis cadĕre, non cedĕre potest. 9. Delphīnum natāre, aquĭlam volāre doces. 10. Nefas est nocēre patrĭae*.

Corabie romană cu pînze

Cuvinte

1. erro, -āre, *v.* = a greşi
   humānus, -a, -um, *adj.*=omenesc
2. fabēlla, -ae, *s.f.* = istorioară cu tîlc
   asĭnus, -i, *s.m.* = măgar; *(fig.)* om prost
   narro, -āre, *v.* = a povesti
3. aedifĭco, -āre, *v.* = a clădi
   aer, aĕris, *s.m.* = aer, ceaţă, nor

* Vezi la indice *Senĕca*.

4. **aqua, -ae,** *s.f.* = apă
   scribo, -ĕre, *v.* = a scrie
5. **lignum, -i,** *s.n.* = lemn
   porto, -āre, *v.* = a purta, a duce
6. ala, -ae, *s.f.* = aripă
   nutrĭo, -īre, *v.* = a hrăni
7. remĭgo, -āre, *v.* = a vîsli
8. fortis, -e, *adj.-subst.* = puternic, viteaz
   cado, -ĕre, *v.* = a cădea
   cedo, -ĕre, *v.* = a se retrage, a ceda
   potest, *v.* = poate
9. **delphīnus, -i,** *s.m.* = delfin
   nato, -āre, *v.* = a înota
   volo, -āre, *v.* = a zbura
   docĕo, -ēre, *v.* = a învăța *(pe altul)*
10. nefas, *s.n. (indecl.)* = nelegiuire, crimă
    nocĕo, -ēre, *v.* = a face rău, a vătăma

Tipurile de conjugări. Infinitivul prezent

În limba latină există patru conjugări, la fel ca în română.

În exemplele de mai sus au fost folosite la infinitiv prezent verbele: *errāre, nocēre, scribĕre, nutrīre* etc. Prin înlăturarea sufixului **-re** de la infinitiv prezent se obține tema verbală a prezentului, a cărei *vocală finală* constituie caracteristica fiecărei conjugări:

	Latină	Română
Conjugarea I, tema:	canta-	(a) cînta
infinitiv prezent:	cantā-re	cîntá-re
Conjugarea a II-a, tema:	vidē-	(a) vedea
infinitiv prezent:	vidē-re	vedé-re
Conjugarea a III-a, tema:	dicĕ-*	(a) zice
infinitiv prezent:	dicĕ-re	zice-re
Conjugarea a IV-a, tema:	veni	(a) veni
infinitiv prezent:**	venī-re	veni-re

După cum se poate vedea, infinitivul prezent latin corespunde exact infinitivului lung din română, care în limba actuală are valoare de substantiv. Limba latină, însă, nu are infinitiv scurt. Forma de infinitiv din limba română corespunde exact temei verbului latin, cu excepția conjugării a II-a, unde la temă se adaugă *-a*, în română, de exemplu: lat. *vide* + *a* = rom. (a) ve*dea*.

NOTĂ: În limba latină, cunoașterea temei verbale este de mare importanță, deoarece pornind de la ea se pot obține toate formele verbale, prin adăugarea unor sufixe (caracteristice modurilor și timpurilor) și a terminațiilor personale.

* Vocala tematică *-ĕ* — este înlocuită uneori, în cursul conjugării, cu *-ĭ-* sau *-ŭ-* (aceasta din urmă la persoana a III-a plural). Tot conjugării a III-a îi aparțin unele verbe cu tema în *-ĭ-*, înlocuit cu *-ĕ-* înainte de *-r: facĭo, facĕre.*

** În dicționare, infinitivul prezent este notat prescurtat pe locul al doilea, după persoana I singular a indicativului prezent: *laudo, -āre; respondĕo, -ēre; scribo, -ĕre; venĭo, -īre.*

Indicativul prezent

În textul lecției au apărut și verbe la indicativul prezent: *narrat, remĭgat, doces* etc.

Prezentul indicativului se formează adăugînd terminațiile personale la rădăcina sau tema verbului. Terminația persoanei I singular, la cele patru conjugări, este **-o.** Ea se adaugă la *rădăcina* verbelor conjugării I și a III-a *(cant-***o**, *dic-***o**) și la *tema* verbelor de conjugarea a II-a și a IV-a *(vidĕ-***o**, *venĭ-***o**). Terminațiile celorlalte persoane sînt identice cu ale verbului **sum** (vezi lecția a VI-a, la sfîrșit) și se adaugă la *tema* verbelor.

Iată persoana a III-a singular la cele patru conjugări:

	Latină	Română
Conjugarea I:	*canta-***t**	(el, ea) cîntă
Conjugarea a II-a:	*vide-***t**	vede
Conjugarea a III-a:	*dici-***t**	zice, spune
Conjugarea a IV-a:	*veni-***t**	vine

Exerciții :

1. Clasificați infinitivele din lecție după conjugări, indicînd infinitivele românești corespunzătoare și dacă au intervenit schimbări de conjugare în română față de latină.
2. Formați infinitivul prezent al verbelor *audit, dat, placet, ducit.*

Cap de femeie

Lecţia a XIV-a
Lectĭo quarta decĭma

NOMINATIVUL, VOCATIVUL ŞI ACUZATIVUL PLURAL

EXĒMPLA TRAHUNT

Civis togatus

1. Verae amicitĭae aetērnae sunt. 2. Muti magīstri sunt libri. 3. Nautae secant marĭa. 4. Caeci censōres raro discērnunt colōres. 5. Verba docent, exēmpla trahunt. 6. Quot capĭta, tot sententĭae. 7. Aquĭla non capit muscas. 8. Fulgŭra ferĭunt summos montes. 9. Labor omnĭa vincit*. 10. Ad Kalēndas** Graecas; extra muros; primus inter pares; post proelĭa — praemĭa; per aspĕra ad astra.***

Cuvinte

1. verus, -a, -um, *adj.* = adevărat
2. liber, -bri, *s.m.* = carte
   magīster, -tri, *s.m.* = profesor
   mutus, -a, -um, *adj.* = fără grai, mut
3. **nauta, -ae,** *s.m.* = corăbier
4. censor, -ōris, *s.m.*=cenzor, critic
   raro, *adv.* = rareori
   discērno, -ĕre, *v.* = a deosebi, a distinge
   color, -ōris, *s.m.* = culoare; *(fig.)* nuanţă
5. **verbum, -i,** *s.n.* = cuvînt, vorbă
   traho, -ĕre, *v.* = a atrage, a convinge
6. quot...tot, *pron. (indecl.)* = cîţi, cîte, ...atîţi, atîtea
   sententĭa, -ae, *s.f.* = părere
   caput, -ĭtis, *s.n.* = cap
8. fulgur, -ŭris, *s.n.*=fulger, trăsnet
   ferĭo, -īre, *v.* = a lovi
9. **labor, -ōris,** *s.m.* = muncă, efort
   omnis, -e, *adj.* = tot, toată
10. Kalēndae, -ārum, *s.f.pl.* = prima zi a unei luni
    extra, *prep. cu acuz.*=dincolo de
    murus, -i, *s.m.* = zid
    proelĭum, -ĭi, *s.n.* = luptă
    praemĭum, -ĭi, *s.n.* = recompensă
    aspĕra, -ōrum, *s.n.pl.*=necazuri, dificultăţi
    astrum, -i, *s.n.* = astru, stea

I. *Nominativul şi acuzativul plural*

A. La nominativ şi acuzativ plural, cuvintele *masculine* şi *feminine* au următoarele terminaţii:

Declinarea I:	Nominativ -ae	Acuzativ -as (vocala temei + s)
	amicitĭae	*muscas*
	sententĭae	*Kalēndas*

* Vezi la indice *Vergilĭus*.
** Vezi la indice cuvîntul *Kalēndae*.
*** Vezi la indice *Senĕca*.

Declinarea a II-a:	Nominativ -i	Acuzativ -os (vocala temei + s)
	magīstri	*muros, summos*
Declinarea a III-a:	Nominativ -es	Acuzativ -es
parisilabice	*omnes*	*omnes*
imparisilabice	*censōres*	*colōres*

NOTĂ: Nominativul plural are forme identice cu genitivul singular atît la declinarea I: **-ae,** cît şi la declinarea a II-a: **-i.** Funcţia sintactică arată dacă e vorba de un caz sau altul. La ambele declinări însă nominativul şi acuzativul au forme diferite. La declinarea a III-a, nominativul plural este identic cu acuzativul plural.

B. 1). Substantivele *neutre* de declinarea a II-a şi a III-a imparisilabică au la nominativ şi acuzativ plural o terminaţie comună:

	Nominativ -a	Acuzativ -a
Declinarea a II-a	*verba*	*astra*
	exēmpla	*proelĭa*
Declinarea a III-a:	*capĭta*	*capĭta*
	fulgŭra	*fulgŭra*

2) *Neutrele* de declinarea a III-a parisilabică (substantive şi adjective) au de asemenea o terminaţie identică la nominativ şi acuzativ plural: **-ĭa.**

Exemple: *marĭa (subst.); omnĭa (adj.)*

Observaţie. Comparînd terminaţiile latine de nominativ şi acuzativ plural cu cele din limba română, se constată că româna a păstrat:

a) terminaţia nominativului feminin plural **(-ae),** pe care a extins-o şi la acuzativ: lat. casae *(nom.)*, casas *(acuz.)*, rom. case *(nom.)*, case *(acuz.)*.

Aceeaşi terminaţie se găseşte în limba română şi la nominativ-acuzativul neutru al declinării a II-a: *scaune*, unde însă se întîlneşte şi terminaţia *-uri*, provenită din latinescul *-ŏra* de la declinarea a III-a: lat. temp*ŏra*, declinarea a III-a; rom. timp*uri*, declinarea a II-a;

b) terminaţia de nominativ a declinării a II-a, care a trecut şi la acuzativ (lat. *filĭi, nom.; filĭos, acuz.* = rom. *fii, nom.* şi *acuz.)*, precum şi la toate substantivele declinării a III-a, masculine, feminine şi neutre *(cîini, vulpi, mări)*.

II. *Vocativul plural* este identic cu nominativul, la toate temele şi declinările, indiferent de gen.

Exerciţii:

1. Înlocuiţi nominativul cu acuzativul în propoziţiile 1, 2 şi 4.
2. Puneţi la nominativ, vocativ şi acuzativ plural cuvintele *bonus senātor, aetērna amicitĭa, verum exēmplum.*

Lecţia a XV-a

Lectĭo quinta decĭma

GENITIVUL PLURAL

VARĬA DICTA

1. Concordĭa civĭum, murus urbĭum. 2. Ignorantĭa legum excūsat nemĭnem. 3. Cursus honōrum*. 4. Censor morum*. 5. Arbĭter elegantiārum. 6. Mater omnĭum bonārum artĭum est sapientĭa. 7. Iustitĭa domĭna et regĭna omnĭum virtūtum est. 8. Radix omnĭum malōrum avaritĭa est. 9. Suavis est memorĭa labōrum praeteritōrum. 10. Repetitĭo est mater studiōrum.

Friză de la Tropaeum Traiāni (Adamclisi)

Cuvinte

dictum, -i, *s.n.* = cuvînt, maximă
varĭus, -a, -um, *adj.* = felurit, diferit
1. concordĭa, -ae, *s.f.* = înţelegere
civis, -is, *s.m.* sau *f.* = cetăţean, -ă
murus-i, *s.m.* = zid; *(fig.)* apărare
2. **lex, legis**, *s.f.* = lege
nemo, -ĭnis, *pron.* = nimeni
excūso, -āre, *v.* = a scuza
3. cursus, *s.m.* = scară, ierarhie
honor, -ōris, *s.m.* = demnitate publică
4. **mos, moris**, *s.m.* = obicei; *pl.* moravuri
5. arbĭter, -tri, *s.m.* = arbitru
6. mater, -tris, *s.f.* = mamă
bonae artes, *pl.* = deprinderi bune
sapientĭa, -ae, *s.f.* = înţelepciune
8. radix, -ĭcis, *s.f.* = rădăcină
malum, -i, *s.n.* = rău
9. **suavis (sua-vis), -e**, *adj.* = plăcut
praeterĭtus, -a, -um, *v. part.* = trecut
10. repetitĭo, -ōnis, *s.f.* = repetiţie
studĭum, -ĭi, *s.n.* = studiu

* Vezi la indice *Cursus honōrum* şi *Censor morum*.

Formarea genitivului plural

După cum se poate observa, genitivul plural se formează cu ajutorul următoarelor terminaţii:

Declinarea I **-ārum** : *poet***ārum**, *eleganti***ārum**, *bon***ārum**
Declinarea a II-a **-ōrum** : *fili***ōrum**, *prun***ōrum**, *studi***ōrum**
Declinarea a III-a parisilabică: **-ĭum** *(civ***ĭum**, *omn***ĭum)**
Declinarea a III-a imparisilabică: **-um** *(leg***um**, *hon***ōrum**, *virtut***um**, *labōr***um)**

Observaţie La declinările I, a II-a şi a III-a parisilabică, în terminaţii se include şi vocala temei; la declinarea a III-a imparisilabică, terminaţia **-um** se adaugă la tema consonantică.

În limba română se păstrează parţial terminaţia **-orum** în articolul hotărît al genitivului plural, ea fiind generalizată la toate declinările, indiferent de gen: *case***lor** (declinarea I), *bărbaţi***lor** (declinarea a II-a), *flori***lor**, *arbori***lor** (declinarea a III-a).

Exerciţii:

1. Puneţi la genitiv plural substantivele *domĭna*, *censor* şi *murus*.
2. Determinaţi declinarea şi genul substantivelor *civĭum*, *honōrum*, *elegantiārum*, *artĭum* şi *studiōrum*.

Lecţia a XVI-a
Lectĭo sexta decĭma

DATIVUL ŞI ABLATIVUL PLURAL

Horaţius

DICTA PRAECLĀRA

1. Fecīsti patrĭam divērsis gentĭbus unam, Roma*! 2. Vigilantĭbus, non dormientĭbus iura succūrrunt. 3. Sol omnĭbus lucet. 4. Amīcis communĭa (sunt) omnĭa. 5. Vae victis**! 6. Sapĭens vivit praesentĭbus laetus. 7. Ex libris. 8. Hoc erat in votis***. 9. Quid valent leges sine morĭbus?

Cuvinte

1. fecīsti, *v.* = ai făcut
   gens, gentis, *s.f.* = neam, popor
2. vigĭlans, -ntis, *v. part.* = care stă treaz, vigilent
   dormĭens, -ntis, *v. part.* = care doarme
   ius, iuris, *s.n.* = drept, dreptate
   succūrro, -ĕre, *v.* = a veni în ajutor
3. **sol, solis,** *s.m.* = soare
   lucĕo, -ēre, *v.* = a (stră)luci
4. **commūnis, -e,** *adj.* = comun
5. victus, -a, -um, *adj.* = învins
   vae, *interj.* = vai!
6. **sapĭens, -ntis,** *s.m.* = înţelept
   vivo, -ĕre, *v.* = a trăi
   laetus, -a, -um, *adj.* = mulţumit, bucuros
   praesens, -ntis, *adj.* = prezent, de faţă
   praesentĭa, -ĭum, *s.n.pl.* = împrejurări prezente
8. hoc, *pron. dem.* = acest (lucru)
   votum, -i, *s.n.* = dorinţă
9. quid, *pron. interog.* = ce?
   valĕo, -ēre, *v.* = a valora

Formarea dativului şi ablativului plural

Dativul şi ablativul sînt totdeauna identice la plural. Deosebirea între ele se stabileşte pe baza funcţiei sintactice a cuvîntului respectiv.

Terminaţiile acestor cazuri sînt:

Declinarea I şi a II-a: **-is**, la toate genurile, înlocuind vocala temei: *casis*, *f.* declinarea I; *amicis*, *m.* declinarea a II-a; *votis*, *n.* declinarea a II-a.

* Vezi la indice *Namatiānus*.
** Vezi la indice *Vae victis!*
*** Vezi la indice *Horatius*.

Declinarea a III-a: **-ĭbus**, la toate genurile, atît pentru parisilabice cît şi pentru imparisilabice: *omnĭbus*, dativ parisilabic; *dormientĭbus*, *gentĭbus* dative imparisilabice; *praesentĭbus*, *morĭbus*, ablative imparisilabice.

La parisilabice, vocala temei este inclusă în terminaţie. La imparisilabice, terminaţia se adaugă direct la tema consonantică.

Observaţie: Terminaţia dativului plural este identică în limba română cu a genitivului plural: **-lor**. Exemple: *caselor*, *bărbaţilor*, *florilor*, *arborilor*. Adesea, pentru traducerea dativului latin se folosesc prepoziţii sau articolul adjectival. Exemple: *...diversis gentĭbus*, *pentru* neamuri diferite; *vae victis*, vai *celor* învinşi (învinşilor).

Reamintim că traducerea cuvintelor în ablativ se face cu ajutorul unei prepoziţii, chiar dacă în latină nu sînt însoţite de prepoziţie.

Exerciţii:

1. Arătaţi căror declinări aparţin substantivele *patrĭa*, *sapĭens* şi *lex*, apoi puneţi-le la dativ-ablativ plural.
2. Completaţi punctele de suspensie conform indicaţiilor dintre paranteze, apoi traduceţi: *Natūra nihil homĭn...* (dat. pl.) *sine magn...* (abl. pl.) *labor...* (abl. pl.) *dat.*
3. Cunoaşteţi sensul exact al literelor BUS de pe indicatoarele de circulaţie rutieră? Explicaţia: (OMNI) BUS, *dativ plural* = pentru toţi, pentru toate; în cazul de faţă, pentru mijloacele de transport în comun.

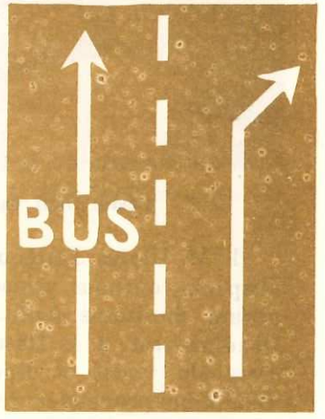

Indicator de circulaţie

Lecţia a XVII-a — RECAPITULAREA DECLINĂRILOR

Lectĭo septĭma decĭma

DACIA PROVINCIA ROMĀNA

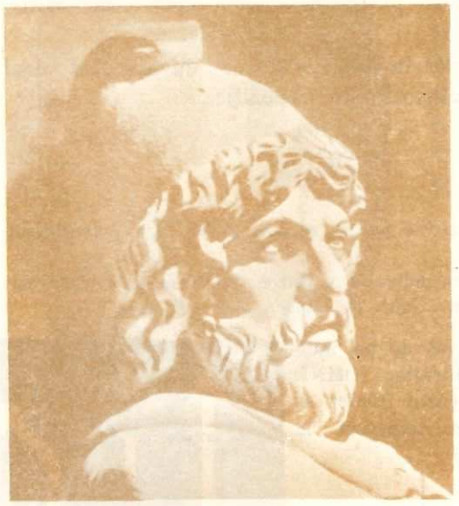

Bustul unui dac

1. M. Ulpĭus Traiānus, natus in Hispanĭa, optĭmus princeps Romanōrum, inusitātae civilitātis et fortitudĭnis erat. 2. Is Dacos sub rege Decebălo vincit et Dacĭam trans Danubĭum provincĭam facit. 3. Traiānus ex toto orbe Romāno infinītas eo copĭas homĭnum transfert ad agros et urbes colēndas. 4. Sic Daci linguam Latīnam, mores et leges Romānas accipĭunt.

(După Eutropĭus şi Rufĭus Festus)

Cuvinte

1. M. = Marcus
   natus, -a, -um, *v. part.* = născut
   optĭmus, -a, -um, *adj.* = cel mai bun
   princeps, -ĭpis, *s.m.* = împărat
   inusitātus, -a, -um, *adj.* = neobişnuit
   civilĭtas, -ātis, *s.f.* = conduită cetăţenească
   fortitūdo, -ĭnis, *s.f.* = vitejie
   inusitātae civilitātis et fortitudĭnis = de o neobişnuită conduită civică şi vitejie
   is, *pron. dem.* = acesta
   Daci, -ōrum, *s.m.* = daci
   Decebălus, -i, *s.m.* = Decebal
   trans, *prep. cu acuz.* = peste, dincolo de
   Danubĭus, -ii, *s.m.* = Dunărea
3. orbis, -is, *s.m.* = teritoriu, lume
   infinītus, -a, -um, *adj.* = nesfîrşit, foarte numeros
   copĭae, -ārum, *s.f.* = oşti, mulţimi
   eo, *adv.* = acolo
   transfert, *v.* = aduce
   ad agros et urbes colēndas = pentru cultivarea ogoarelor şi locuirea oraşelor
4. accipĭo, -pĕre, *v.* = a primi

Teme recapitulative:

1. Orientîndu-vă după tabelul de la sfîrşitul manualului, declinaţi următoarele cuvinte, la singular şi plural, subliniind terminaţiile: a) declinarea I: *aqua, -ae, f.;* b) declinarea a II-a: *servus, -i, m.; exēmplum, -i, n.;* c) declinarea a III-a: *avis, -is, f. (parisil.), honor, -ōris, m. (imparisil.), tempus, -ŏris, n. (imparisil.).*

2. Arătaţi: a) care sînt cazurile cu terminaţie identică în cadrul aceleiaşi declinări sau de la o declinare la alta;
   b) care sînt cazurile cu terminaţii diferite în cadrul aceleiaşi declinări.

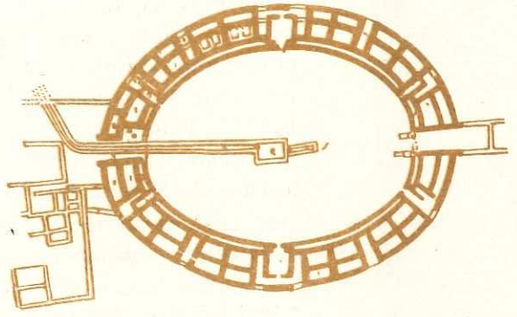

Planul amfiteatrului roman de la Sarmisegetuza

Alte amfiteatre romane au existat în ţara noastră la Porolissum (aproape de satul Moigrad, comuna Mirşid, judeţul Sălaj) şi la Tomis (Constanţa de astăzi).

Lecţia a XVIII-a

Lectĭo duodevicesĭma

ADJECTIVUL LATIN. GRADELE DE COMPARAŢIE, ACORDUL

Citius

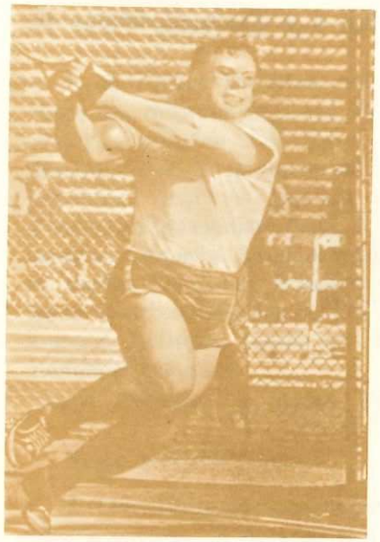

fortĭus

DULCE ET DECŌRUM EST PRO PATRĬA MORI*

1. Persōna (non) grata. 2. Rara avis. 3. Aurĕa mediocrĭtas. 4. Omne principĭum difficĭle est. 5. Cena brevis, nox levis. 6. Omnĭa mea mecum portǫ**. 7. Felicĭor quam Augŭstus, melĭor quam Traiānus. 8. Citĭus, altĭus, fortĭus. 9. Fratres fratrĭbus carissĭmi sunt. 10. Homērus*** antiquissĭmus et optĭmus omnĭum poetārum ĕst.

* Vezi la indice *Horatĭus*.
** Vezi la indice *Bias*.
*** Vezi la indice *Homer*.

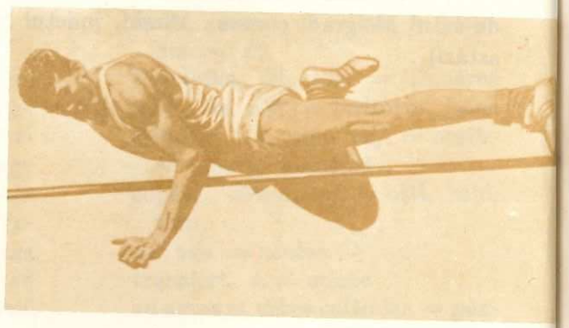

altĭus

dulcis, -e, *adj.* = plăcut
decōrus, -a, -um, *adj.* = frumos
mori, *v.* = a muri
1. **gratus, -a, -um,** *adj.* = plăcut
2. **avis, -is,** *s.f.* = pasăre
3. aurĕus, -a, -um, *adj.* = de aur
mediocrĭtas, -ātis, *s.f.* = moderaţie
4. difficĭlis, -e, *adj.* = greu, dificil
5. **cena, -ae,** *s.f.* = masă, cină
nox, noctis, *s.f.* = noapte
levis, -e, *adj.* = uşor
6. *mecum* = cum me = cu mine
7. **felix, -īcis,** *adj.* = fericit
melĭor, -ĭus, *adj. (comparativ de la* bonus) = mai bun
8. citus,-a, -um, *part. -adj.* = iute, repede
citĭus, *adv.* = mai repede
fortis, -e, *adj.* = puternic
fortĭus, *adv.* = mai puternic
altus, -a, -um, *adj.* = înalt
altĭus, *adv.* = mai sus
9. **frater, -tris,** *s.m.* = frate
carus, -a, -um, *adj.* = drag
10. omnĭum poetārum = dintre toţi poeţii

Clasele de adjective

Adjectivele latine se grupează în două clase, astfel:

1) Adjective cu trei terminaţii la nominativ singular, de exemplu: *bonus (m.), bona (f.), bonum (n.)*, în românește *bun, bună; asper (m.), aspĕra (f.), aspĕrum (n.)*, în românește *aspru, aspră*. Acestea se declină la masculin şi neutru ca substantivele de declinarea a II-a, iar la feminin ca substantivele de declinarea I.

2) Adjective cu mai puţin de trei terminaţii la nominativ singular, şi anume:

a) cu două terminaţii: **-is** *(m.f.)*, **-e** *(n.)*. Exemplu: *dulcis*, **-e**.

b) cu o singură terminaţie, aceeaşi pentru masculin, feminin şi neutru, cum sînt *felix, atrox* (cumplit). A doua terminaţie, cu care aceste adjective sînt notate în vocabulare, este a genitivului singular. Exemplu: *felix (m.f.n.), -īcis (genitiv singular)*. Adjectivele cu două şi cu o singură terminaţie se declină după declinarea a III-a parisilabică, avînd:

— ablativul singular în **-ī** : *felīcī*.
— genitivul plural în **-ĭum** : *felicĭum*.
— nominativul, acuzativul şi vocativul plural la genul neutru în **-ĭa** : *felicĭa*.

Observaţii. 1. În limba română, adjectivele din prima clasă au doar două terminaţii, una pentru masculin-neutru *(bun)*, alta pentru feminin *(bună)*. Cele din a doua clasă au toate o singură terminaţie *(dulce, ferice)*.

2. Ca şi în limba română, adjectivul latin se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul determinat.

Comparaţia adjectivului

La fel ca în limba română, adjectivul latin are trei grade de comparaţie:
1. **pozitivul** : *altus, alta, altum; asper, aspĕra, aspĕrum; dulcis, dulce; felix.*

2. **comparativul :** *altĭor, asperĭor, dulcĭor, felicĭor,* (masculin şi feminin), *altĭus, asperĭus, dulcĭus, felicĭus* (neutru).

Pentru toate genurile, terminaţia genitivului singular este **-iōris:** *altiōris, asperiōris, dulciōris, feliciōris.*

Se declină potrivit declinării a III-a imparisilabice.

3. **superlativul :** *altissĭmus*, **-a, -um,** *asperrĭmus*, **-a, -um,** *dulcissĭmus*, **-a, -um,** *felicissĭmus*, **-a, -um.** Se declină după declinarea I la feminin şi după declinarea a II-a la masculin şi neutru.

NOTĂ: Limba română formează gradul comparativ cu ajutorul adverbului *mai*, provenit din lat. *magis*, care se folosea uneori şi în latină cu această valoare (exemplu: *magis idonĕus* = mai potrivit). Şi superlativele, în română, se formează cu ajutorul adverbelor: *foarte** (pentru superlativul absolut) şi *cel mai* (pentru superlativul relativ).

Spre deosebire de română, latina are o singură formă de superlativ, care — ţinînd seama de context — se poate traduce cu superlativul relativ sau cu superlativul absolut.

Cuvintele româneşti *superior, inferior, optim, maxim* etc. fiind la origine comparative şi superlative, este incorect să se spună *mai superior, mai inferior, cel mai optim* etc.

Funcţiile adjectivului

1. Ca şi în română, adjectivul serveşte ca atribut şi nume predicativ, acordîndu-se în gen, număr şi caz cu substantivul pe care-l determină.

2. Neutrul adjectivului este adesea folosit ca adverb, la toate gradele de comparaţie. Exemplu: *citĭus, altĭus, fortĭus*, cuvinte care formează deviza jocurilor olimpice moderne.

3. Ca şi în română, adjectivul poate fi folosit ca substantiv, de exemplu: *bona*, bunuri; *omnĭa*, toate (lucrurile).

Exerciţii :

1. Formaţi comparativul şi superlativul adjectivelor *gratus, -a, -um* şi *levis, -e.*
2. Alegeţi dintre adjectivele *bona, fortissĭmus, felix* pe cel corespunzător fiecăruia din substantivele *amīcus, gladiatōres, Dacĭa* şi faceţi acordul în gen şi număr.

* Adverbul de superlativ *foarte* vine din adjectivul latin *forte* (n.), care însă nu se folosea cu această funcţie în limba latină clasică.

Lecţia a XIX-a
Lectĭo undevicesĭma

EXERCIŢII APLICATIVE PRIVIND ADJECTIVELE

DESCRIPTĬO URBIS ROMAE

1. Roma, maxĭma et pulcherrĭma urbs Italĭae, splendidissĭma aedificĭa habēbat. 2. Romae erant largae viae, sicut Via Sacra*. Via Appĭa, Via Flaminĭa; alti pontes altiorēsque portae, vasta fora; magna amphitheātra, spatiōsi campi et umbrōsi horti. 3. Colossēum et Circus Maxĭmus famosissĭma monumēnta erant. 4. Magnus erat in Urbe numĕrus templōrum statuarūmque, thermārum, tabernārum et divĭtum domōrum. 5. Inter Viminālem et Esquilīnum collem plurĭma paupĕrum civĭum domicilĭa erant.

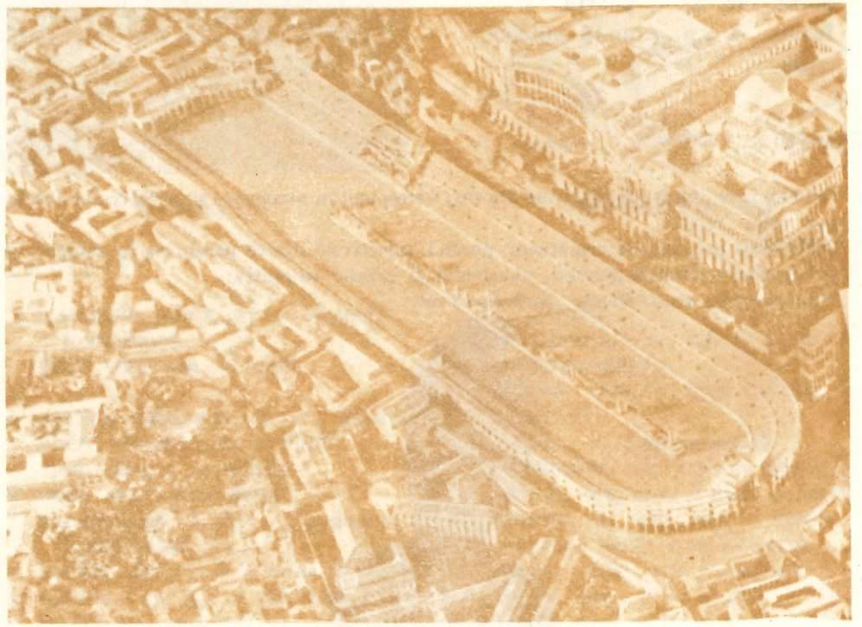

Circus Maxĭmus (reconstituit)

* Vezi la indice *Via Sacra*.

Cuvinte

descriptĭo, -ōnis, *s.f.* = descriere
1. **maxĭmus, -a, -um** *(superl. de la* magnus), *adj.* = foarte, cel mai mare
pulcherrĭmus, -a, -um, *(superl. de la* pulcher), *adj.* = foarte, cel mai frumos
splendĭdus, -a, -um, *adj.* = strălucit, măreț
aedificĭum, -ĭi, *s.n.* = edificiu, clădire
habēbat, *v.* = avea

2. Romae *(cu sens circ.)* = la Roma
erat, erant, *v.* = era, erau
sicut, *adv.* = precum, ca
pons, pontis, *s.m.* = pod
porta, -ae, *s.f.* = poartă
forum, -i, *s.n.* = piață publică, for
amphitheātrum, -i, *s.n.* = amfiteatru
3. **monumēntum, -i,** *s.n.* = monument
famōsus, -a, -um, *adj.* = vestit, faimos
4. Urbs, -is, *s.f.* = (orașul) Roma
thermae, -ārum, *s.f.pl.* = băi publice
tabērna, -ae, *s.f.* = atelier, prăvălie
domus, -i, *s.f.* = casă
dives, -ĭtis, *adj.* = bogat
5. **collis, -is,** *s.m.* = colină
pauper, -ĕris, *adj.* = care câștigă puțin, sărac
plurĭmus, -a, -um, *adj. superl.* = foarte mult, numeros
domicilĭum, -ĭi, *s.n.* = casă, locuință

Exerciții :

1. Indicați care dintre superlativele din text corespund în românește superlativului absolut sau celui relativ.
2. Completați propozițiile următoare punînd adjectivele dintre paranteze la comparativ și superlativ potrivit genului, numărului și cazului respectiv:
Viae (largae) erant. Hortus (umbrōsus) est.

Zeița Roma

Lecția a XX-a — INDICATIVUL IMPERFECT

Lectĭo vicesĭma

PUERŌRUM INSTITUTĬO

1. Parēntes semper libĕros suos amant. 2. Romāni magnā curā puĕros educābant. 3. Puĕri servum paedagōgum* habēbant. 4. Paedagōgus puĕros in tabēllis cerĕis stilo aut in membrānis calămo scribĕre docēbat. 5. In ludis discipŭli magīstros audiēbant, opĕra clarōrum auctōrum legēbant. 6. Romanōrum puĕri sedŭli erant, quia non scholae, sed vitae discēbant.

Profesor și elev

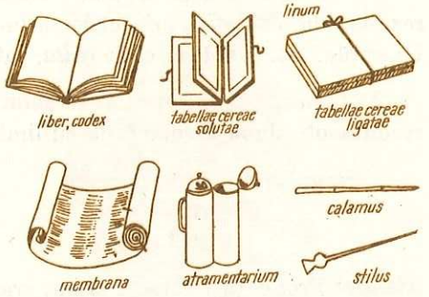

Instrumente de scris

Cuvinte

institutĭo, -ōnis, *s.f.* = educație, învățătură
puer, -ĕri, *s.m.* = copil

1. **parens, -ntis,** *s.m.* și *f.* = părinte
libĕri, -ōrum, *s.m.* = copii
amo, -āre, *v.* = a iubi
2. **cura, -ae,** *s.f.* = grijă
3. paedagōgus, -i, *s.m.* = pedagog, îndrumător
habĕo, -ēre, *v.* = a avea
4. tabēlla, -ae, *s.f.* = tăbliță
cerĕus, -a, -um, *adj.* = *(acoperit)* de ceară
stilus, -i, *s.m.* = bețișor ascuțit
calămus, -i, *s.m.* = condei *(de trestie)*
membrāna, -ae, *s.f.* = foaie *(de pergament)*
docĕo, -ēre, *v.* = a învăța (pe altul)
5. ludus, -i, *s.m.* = școală
discipŭlus, -i, *s.m.* = elev
audĭo, -īre, *v.* = a auzi, a asculta
clarus, -a, -um, *adj.* = vestit
auctor, -ōris, *s.m.* = autor
opus, -ĕris, *s.n.* = lucrare
lego, -ĕre, *v.* = a citi
6. quia, *conj.* = fiindcă
disco, -ĕre, *v.* = a învăța
sedŭlus, -a, -um, *adj.* = silitor

* La romani, pedagogul era un sclav care instruia copiii și-i însoțea la școală.

1. *Indicativul imperfect* se formează adăugînd la *tema* verbului sufixul **-ba-** şi terminaţiile personale. La conjugarea a IV-a se intercalează *-e-* între temă şi sufix.

	Persoana a III-a singular:	
	Latină	Română
Conjugarea I:	*cantā-ba-t*	cînta
Conjugarea a II-a:	*vidē-ba-t*	vedea
Conjugarea a III-a:	*dicē-ba-t*	zicea, spunea
Conjugarea a IV-a:	*veni-ē-ba-t*	venea

La celelalte persoane, terminaţiile sînt comune cu ale indicativului prezent, mai puţin persoana I singular care are terminaţia *-m*.

NOTĂ: După cum se poate remarca, indicativul imperfect românesc a rezultat din cel latin, prin căderea lui *-b-* intervocalic şi a consoanelor finale. Exemple: lat. *cantābat*, rom. *cînta;* lat. *vidēbat*, rom. *vedea.*

2. *Indicativul imperfect al verbului* **a fi** *(esse)*, ale cărui forme pot fi uşor recunoscute după asemănările cu limba română, se conjugă astfel:

Singular I	*eram* — eram	Plural I	*erāmus* — eram
II	*eras* — erai	II	*erātis* — eraţi
III	*erat* — era	III	*erant* — erau

Atenţie! Pronunţaţi corect: *e*ram, *e*ras etc., nu *ie*ram... *ie*rat etc.!

Exerciţii:

1. Traduceţi: *habēbam, habebātis, audiēbas, audiēbant, amābat, erāmus.*
2. Puneţi la forma corespunzătoare a indicativului prezent verbele aflate în text la imperfect.

Lecţia a XXI-a — INDICATIVUL VIITOR

Lectĭo una et vicesĭma

LAUS ROMAE

Ovidĭus

1. Desiderĭo imperābit sapĭens, stultus servĭet. 2. Contumelĭas si dices, audĭes. 3. Donec eris felix, multos numerābis amīcos*. 4. Barbări armis semper pugnābunt, clari homĭnes libris certābunt. 5. Male habēbit medĭcus, si nemo male habet.

6. Quamdĭu stabit Colossēum, stabit et Roma:
Quando cadet Colossēum, cadet et Roma:
Quando cadet Roma, cadet et mundus.

(Beda Venerabĭlis**)

Cuvinte

1. desiderĭum, -ĭi, *s.n.* = dorinţă
   impĕro, -āre, *v.* = a porunci
   stultus, -i, *s.m.* = prost
2. contumelĭa, -ae, *s.f.* = insultă
3. donec, *conj.* = cît timp
   eris, *v.* = vei fi***
   numĕro, -āre, *v.* = a număra
4. **arma, -ōrum,** *s.n.* = arme
   pugno, -āre, *v.* = a lupta
   certo, -āre, *v.* = a se întrece
5. male habēre = a se simţi rău
6. quamdĭu, *conj.* = cît timp
   sto, -āre, *v.* = a sta *(în picioare)*
   quando, *conj.* = cînd
   cado, -ĕre, *v.* = a cădea

Indicativul viitor

În textul lecţiei se găsesc verbe la indicativul viitor: *imperābit, servĭet, dices, pugnābunt, certābunt* etc.

* Vezi la indice *Ovidĭus.*
** Vezi la indice *Beda Venerabĭlis* şi *Colossēum.*
*** Vezi indicativul viitor al verbului *esse* în tabelul conjugărilor.

Pentru *formarea indicativului viitor*, limba latină foloseşte:

a) sufixul consonantic **-b-**, urmat de vocala **-i-(-u-)** şi terminaţiile personale, la conjugările I şi a II-a.

	Latină	Română
Conjugarea I:	*cantā*-**bi**-*t*	(el, ea) va cînta
Conjugarea a II-a:	*vidē*-**bi**-*t*	(el, ea) va vedea

La persoana I singular, terminaţia personală **-o** se ataşează direct sufixului, fără vocala intermediară *-i-*: *cantā*-**bo**, voi cînta; *vidē*-**bo**, voi vedea.

La persoana a III-a plural, în loc de **-i-** apare **-u-** înaintea terminaţiei personale: *cantā*-**bu**-*nt*, vor cînta; *vidē*-**bu**-*nt*, vor vedea.

b) Sufixul vocalic **-e-**, care la conjugarea a III-a se adaugă direct la rădăcină, iar la conjugarea a IV-a se adaugă la tema verbului, urmat de terminaţiile personale:

	Latină	Română
Conjugarea a III-a:	*dic*-**e**-*t*	(el, ea) va zice
Conjugarea a IV-a:	*venī*-**e**-*t*	(el, ea) va veni

Atît la conjugarea a III-a cît şi la conjugarea a IV-a, sufixul persoanei I singular este **-a-**, iar terminaţia personală este **-m**. Exemple: *dic*-**a**-*m*, voi zice; *venī*-**a**-*m*, voi veni.

NOTĂ: Comparînd indicativul viitor latin cu cel român, se poate observa că limba latină îl exprimă *sintetic*, cu ajutorul unui singur cuvînt *(cantābit, pugnābunt)*, pe cînd limba română foloseşte verbul auxiliar plus infinitivul prezent *(va cînta, vor lupta)*, adică o formă *analitică*.

Exerciţii :

1. Traduceţi: *Parēntes semper libĕros amābunt.*
   In ludis discipŭli magīstros audient et opĕra auctōrum legent.
2. Completaţi temele verbale de mai jos spre a obţine indicativul viitor, conform indicaţiilor din paranteze:
   impera- (pers. II sg., pers. I pl., pers. III pl.)
   senti- (pers. I sg., pers. III sg., pers. II pl.)

Lecţia a XXII-a — CONJUNCTIVUL PREZENT

Lectĭo altĕra et vicesīma

VIDĔANT CONSŬLES...

1. Quid facĭam? 2. Ante victorĭam ne canas triūmphum. 3. Sic volo, hoc iubĕo, sit pro ratiōne volūntas*. 4. Fiat iustitĭa, perĕat mundus. 5. Utĭnam venĭat aliquāndo amīcus! 6. Quod sentīmus, dicāmus; quod dicīmus, sentiāmus. 7. Discēdant agni, ubi lupus est iudex. 8. Vidĕant consŭles ne quid detrimēnti capĭat respublĭca**.

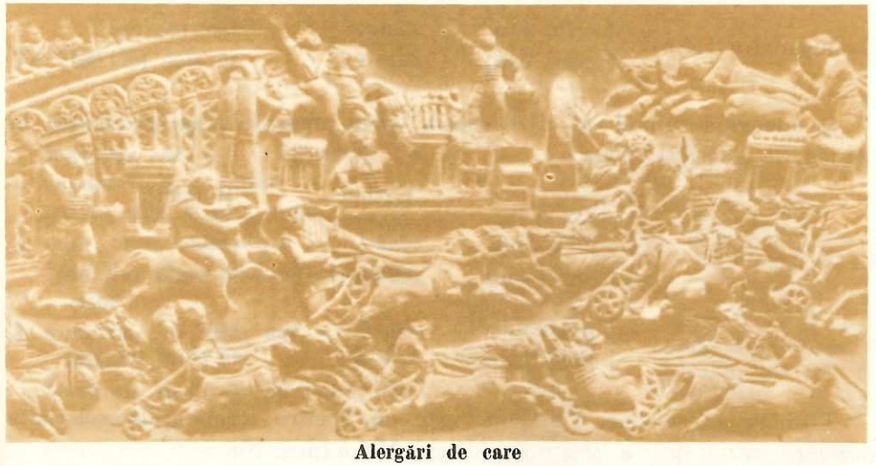

Alergări de care

Cuvinte

1. quid, *pron.* = ce?
2. ante, *prep. cu acuz.* = înainte de
   ne, *adv.* şi *conj.* = nu, (ca) să nu
   cano, -ĕre, *v.* = a cînta
   triūmphus, -i, *s.m.* = triumf
3. volo, velle, *v.* = a voi, a vrea
   hoc, *pron. n.* = aceasta, acest (lucru)
   iubĕo, -ēre, *v.* = a porunci
   sit, *conjct. prez. de la* esse=să fie***
   pro, *prep. cu abl.* = în loc de
   ratĭo, -ōnis, *s.f.* = raţiune, judecată
   volūntas, -ātis, *s.f.* = voinţă
4. fiat, *v.* = să fie, să se facă
   perĕo, -īre, *v.* = a pieri
5. utĭnam, *adv.* = o, dacă...
   aliquāndo, *adv.* = odată, în sfîrşit
6. quod, *pron.* = ceea ce
   sentĭo, -īre, *v.* = a simţi
7. discēdo, -ĕre, *v.* = a pleca, a se depărta
   agnus, -i, *s.m.* = miel
   ubi, *adv.* şi *conj.* = unde, cînd
   iudex, -ĭcis, *s.m.* = judecător

* Vezi la indice *Iuvenālis*.

** Vezi la indice *Consulatul*.

*** Vezi conjunctivul prezent al verbului *esse* în tabelul conjugărilor.

8. vidĕo, -ēre, *v.* = a vedea, a veghea
consul, -ŭlis, *s.m.* = consul
quid, *pron.* = ceva, vreo
detrimēntum, -i, *s.n.* = vătămare, daună
capĭo, -pĕre, *v.* = a resimți, a suferi

În textul lecției s-au folosit verbe la conjunctiv prezent: *facĭam, canas, sit, sentiāmus, vidĕant* etc.

Conjunctivul prezent se formează:

a) schimbînd vocala temei prezentului *-a-* cu sufixul **-e-** la conjugarea I, iar vocala tematică *-e- (-i-* sau *-u-)* cu sufixul **-a-** la conjugarea a III-a:

		Latină	Română
Conjugarea I	prez. ind.	*canta-t*	cîntă (el, ea)
	prez. conj.	*cante-t*	să cînte (el, ea)
Conjugarea a III-a	prez. ind.	*dici-t*	zice (el, ea)
	prez. conj.	*dica-t*	să zică (el, ea)

b) adăugînd sufixul **-a-** între vocala temei prezentului și terminație, la conjugările a II-a și a IV-a:

		Latină	Română
Conjugarea a II-a	prez. ind.	*vide-t*	vede
	prez. conj.	*vidĕ-a-t*	să vadă (el, ea)
Conjugarea a IV-a	prez. ind.	*veni-t*	vine
	prez. conj.	*venĭ-a-t*	să vină (el, ea)

Terminația persoanei I singular este **-m.** Pentru terminațiile celorlalte persoane, vezi lecțiile a VI-a (pag. 21) și a XX-a (pag. 56).

Conjunctivul prezent exprimă diferite nuanțe de sens, inclusiv ale optativului (inexistent în latină ca formă gramaticală aparte), spre exemplu: 1) un îndemn sau ordin: *vidĕant consŭles*, consulii să vegheze; 2) îndoiala, nedumerirea: *quid facĭam?* ce să fac?; 3) dorința: *venĭat aliquāndo*, dacă ar veni, să vină odată!; 4) concesia: *perĕat mundus*, chiar de-ar pieri lumea.

Observație: Limba română utilizează forma de conjunctiv prezent latin numai la persoana a III-a: *(să) cînte* (el, ei). La celelalte persoane, conjunctivul prezent român este la fel cu indicativul, plus conjuncția **să**: *cînt — să cînt; vedem — să vedem* etc.

Exercițiu :

Traduceți: Quid sentis, dicas; quid dicis, sentĭas. Quid cantem? Utĭnam venĭant amīci!

Lecţia a XXIII-a — CONJUNCTIVUL IMPERFECT

Lectĭo tertĭa et vicesĭma

FABŬLA

1. Corvus de fenēstrā casĕum rapuĕrat et in celsā arbŏre sedēbat. 2. Vulpes eum videt et blande dicit: 3. „O, corve, quantum decōrum corpŏre geris! 4. Si vocem habēres, nulla prior ales esset. 5. Te regem avĭum appellārem“. 6. Corvus stultus cantat et emīttit ore casĕum. 7. Id dolōsa vulpes volēbat.

(După *Phaedrus* I, 13)

Cuvinte

1. **corvus, -i,** *s.m.* = corb
fenēstra, -ae, *s.f.* = fereastră
rapuĕrat, *v.* = răpise
sedĕo, -ēre, *v.* = a ședea
2. eum, *pron.* = pe el, îl
blande, *adv.* = măgulitor, linguşitor
3. quantus, -a, -um, *adj.* = cît de mare
decōrum, -i, *s.n.* = podoabă, frumusețe
gero, -ĕre, *v.* = a purta
4. vox, vocis, *s.f.* = voce, glas
prior, -ius, *adj. comp.* = mai presus
ales, -ĭtis, *s.f.* = pasăre
5. **appēllo, -āre,** *v.* = a numi, a chema
6. stultus, -a, -um, *adj.* = prost
emīttо, -ĕre, *v.* = a da drumul, a scăpa
os, oris, *s.n.* = gură

Esop vorbind cu o vulpe

7. id, *pron.* = acest (lucru)
dolōsus, -a, -um, *adj.* = şiret, viclean
volēbat, *v.* = voia, dorea

Formele verbale *habēres, esset, appellārem*, întîlnite în textul lecției, sînt la conjunctiv imperfect.

Conjunctivul imperfect se formează adăugînd la tema prezentului sufixul **-re** și terminațiile personale. Terminația persoanei I singular este **-m.**

NOTĂ: În mod practic, conjunctivul imperfect se poate recunoaşte uşor, dacă observăm că, înlăturînd terminaţiile personale, forma verbală seamănă cu infinitivul prezent: *esse-t;* conjugarea I: *cantāre-t;* conjugarea a II-a: *vidēre-t;* conjugarea a III-a: *dicĕre-t;* conjugarea a IV-a: *venīre-t.*

Limba română nu are conjunctiv imperfect. Conjunctivul imperfect latin se poate traduce cu condiţionalul-optativ (ca în lecţia de faţă).

Exerciţiu :

Treceţi la conjunctiv imperfect, persoana a III-a plural, verbele *sedĕbat, videt, dicit, cantat, geris.*

Lecţia a XXIV-a
Lectĭo quarta et vicesĭma

FORMELE PERSONALE ALE VERBULUI
Recapitulare

GAUDEĀMUS...

1. Homo sum, humāni nihil a me aliēnum puto*. 2. Gaudeāmus igĭtur, iuvĕnes dum sumus. 3. Non omnĭa possŭmus omnes**. 4. Post lacrĭmas — risus habēbis. 5. Bis vinçis, si te vincis. 6. Dum manducātis, vultus hilāres habeātis. 7. Finis corōnat opus***. 8. In fovĕam cadunt qui sine lumĭne vadunt. 9. Verba volant, scripta manent*.

Vergilius

Cuvinte

1. **homo, -ĭnis,** *s.m.* = om
   aliēnus, -a, -um, *adj.* = străin
   puto, -āre, *v.* = a socoti, a considera
2. **gaudĕo, -ēre,** *v.* = a se bucura
   iuvĕnis, -e, *adj.* = tînăr
   dum, *conj.* = cît timp, în timp ce
3. possum, posse, *v.* = a putea
4. **lacrĭma, -ae,** *s.f.* = lacrimă
   risus, *s.m. (acuz. pl.)* = rîsete
5. **bis,** *num.* = de două ori
   vinco, -ĕre, *v.* = a învinge
6. mandūco, -āre, *v.* = a mesteca, a mînca
   vultus, *s.m. (acuz. pl.)* = figuri, priviri
   hilāris, -e, *adj.* = vesel, voios
7. **finis, -is,** *s.m.* = sfîrşit
8. fovĕa, -ae, *s.f.* = groapă
   qui, *pron.* = cei care
   lumen, -ĭnis, *s.n.* = lumină
   vado, -ĕre, *v.* = a merge
9. scriptum, -i, *s.n.* = ceea ce este scris
   manĕo, -ēre, *v.* = a rămîne

Terminaţiile personale ale verbului

Verbul latin precizează persoanele prin terminaţii specifice. Acest lucru face inutilă folosirea pronumelui personal, afară de cazul cînd se subliniază în mod special persoana.

* Vezi la indice *Terentĭus.*
** Vezi la indice *Vergilĭus.*
*** Vezi la indice *Ovidĭus.*

Persoana I singular foloseşte două terminaţii: **-o** şi **-m**, la moduri şi timpuri diferite:

1. Terminaţia **-o** se foloseşte:

a) la indicativul prezent, adăugîndu-se direct la *rădăcina* verbelor de conjugarea I şi a III-a *(cant-***o**, *dic-***o**) şi la *tema* verbelor de conjugarea a II-a şi a IV-a *(habĕ-***o**, *venī-***o**).

b) la indicativul viitor al verbelor de conjugarea I şi a II-a, adăugîndu-se sufixului *-b-: cantāb-***o**, *habēb-***o**.

2. Terminaţia **-m** se foloseşte:

a) la indicativul prezent al verbului *esse: su***m**.

b) la indicativul imperfect, după sufixul *-ba-: cantāba-***m**, *habēba-***m**, *dicēba-***m**, *venīēba-***m** şi la verbul neregulat *esse: era-***m**.

c) la conjunctivul prezent şi imperfect: *cante-***m**, *cantāre-***m**; *habĕa-***m**, *habēre-***m**; *dica-***m**, *dicĕre-***m**; *venĭa-***m**, *venīre-***m**; *si***m**, *esse-***m**.

d) la indicativul viitor al verbelor de conjugarea a III-a şi a IV-a, care la persoana I singular este identic cu conjunctivul prezent: *dica-***m**, *venĭa-***m**.

NOTĂ: Terminaţia latină **-o** s-a transformat în românește în **-u**, păstrîndu-se doar acolo unde în română e precedată de o vocală: lat. *scrib***o**, rom. *scri***u**; lat. *sci***o**, rom. *ştiu*. Ea se mai păstrează, modificată, la unele verbe ca lat. *amb(ŭ)l***o**, rom. *umbl***u**. Terminaţia consonantică **-m** a căzut în limba română.

Persoana a II-a singular are terminaţia **-s**, la toate modurile şi timpurile învăţate pînă acum. În limba română, asemenea altor consoane finale, ea nu s-a păstrat.

Persoana a III-a singular are terminaţia **-t**, dispărută în română.

Persoana I plural are terminaţia **-mus**, păstrată în limba română sub forma prescurtată **-m**, de exemplu: lat. *cantā-***mus**, rom. *cîntă***m**; lat. *cantabā-***mus**, rom. *cîntam*; lat. *erā-***mus**, rom. *era***m**. Ea s-a extins şi la persoana I singular a indicativului imperfect: *(eu) cîntam*, *era***m**.

Persoana a II-a plural foloseşte, la modurile şi timpurile învăţate pînă acum, terminaţia **-tis**, păstrată în română sub forma **-ţi**, de exemplu: lat. *cantā-***tis**, rom. *cîntaţi*; lat. *erā-***tis**, rom. *eraţi*.

Persoana a III-a plural are terminaţia **-nt**: lat. *canta-***nt**, rom. *cîntă;* lat. *vide-***nt**, rom. *văd;* lat. *dicu-***nt**, rom. *zic;* lat. *venī-u-***nt**, rom. *vin*.

Se observă că la conjugarea a IV-a indicativ prezent se intercalează *-u-* între temă şi terminaţie. În română, terminaţia **-nt** s-a păstrat la indicativul prezent: *sî***nt**, provenit din conjunctivul prezent latin *si***nt**.

Exerciţiu :

Recunoaşteţi persoanele verbelor din text şi schimbaţi persoana I singular cu I plural şi invers, a II-a singular cu a II-a plural şi invers, a III-a singular cu a III-a plural şi invers.

Capitel de coloană ionică

Lecţia a XXV-a
Lectĭo quinta et vicesĭma

IMPERATIVUL PREZENT

NOTA BENE!

1. Festīna lente! 2. Durāte et vosmet rebus secūndis servāte! 3. Tu ne cede malis, sed contra audentĭor ito!* 4. Ab uno disce omnes!* 5. Cave canem! 6. Carpe diem!** 7. *Formule de salut:* Ave, Caesar!*** Avēte, omnes! Vive valēque! Bene valēte et vivīte! Salvēte, puĕri!

Cuvinte

noto, -āre, *v.* = a nota, a observa

1. festīno, -āre, *v.* = a se grăbi
   lente, *adv.* = încet
2. duro, -āre, *v.* = a îndura, a rezista
   servo, -āre, *v.* = a păstra
   vosmet, *pron.* = pe voi înşivă
   rebus secūndis, *dat.pl.* = pentru împrejurări favorabile
3. ne, *adv.* = nu
   cedo, -ĕre, *v.* = a ceda
   malum, -i, *s.n.* = necaz, nenorocire
   contra, *adv.* = dimpotrivă
   audentĭor, *adj.comp.* = mai curajos, mai cutezător
   ito, *v.imp.viit.* = să păşeşti
4. **disco, -ĕre,** *v.* = a cunoaşte
5. **cavĕo, -ēre,** *v.* = a se păzi, a se feri de
6. carpo, -ĕre, *v.* = a culege; *(fig.)* a folosi, a se bucura de
   diem, *acuz. sg. de la* dies, *s.m.* = zi

Cave canem

7. avĕo, -ēre, *v.* = a dori sănătate, a fi sănătos
   valĕo, -ēre, *v.* = a fi sănătos, puternic
   salvĕo, -ēre, *v.* = a fi sănătos

Imperativul prezent

Ca şi în limba română, imperativul prezent are în limba latină doar două forme:

* Vezi la indice *Vergilĭus*.
** Vezi la indice *Horatĭus*.
*** Vezi la indice *Caesar*.

a) Persoana a II-a singular, care este identică cu *tema* verbului respectiv:

	Latină	Română
Conjugarea I:	canta!	cîntă!
Conjugarea a II-a:	vide!	vezi!
Conjugarea a III-a:	scribe!	scrie!
Conjugarea a IV-a:	audi!	auzi!

NOTĂ: Trei verbe des folosite, care s-au păstrat şi în limba română, au persoana a II-a singular fără vocala finală:

Latină	Română
dic!	zi!
duc!	du!
fac!	fă!

Şi la imperativ prezent consoana finală a căzut în limba română.

b) Persoana a II-a plural, care are terminaţia **-te** adăugată la tema verbului:

	Latină	Română
Conjugarea I:	*cantā*-te!	cîntaţi!
Conjugarea a II-a:	*vidē*-te!	vedeţi!
Conjugarea a III-a:	*dicĭ*-te!	ziceţi!
Conjugarea a IV-a:	*audī*-te!	auziţi!

Ca şi în limba română, în locul imperativului se foloseşte deseori conjunctivul prezent spre a exprima un îndemn, fiind de aceea numit conjunctiv hortativ: *Latīne cantēmus*, să cîntăm latineşte! *Amēmus patrĭam*, să iubim patria!

Ghicitoare:

Mitto tibi „navem" prorā puppīque carēntem. Quid tibi mitto?

(ȋAVE)

Caĭus Iulĭus Caesar
Portret pe un denar de argint

Lecţia a XXVI-a
Lectĭo sexta et vicesĭma

INDICATIVUL PERFECT

COLLOQUĬUM

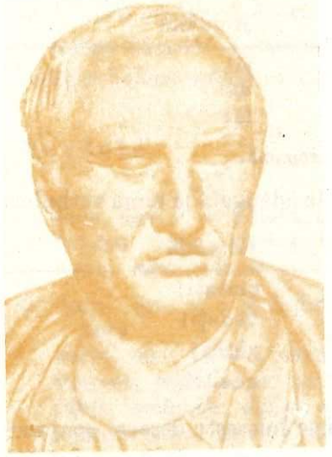

Cicĕro

Cornelĭa: Petre, quid heri fecīsti?
Petrus: Heri in bibliothēcā scholae legi.
Cornelĭa: Quid legīsti?
Petrus: De Cicerōne legi.
Cornelĭa: Ego de Cicerōne non audīvi. Quis fuit Cicĕro?
Petrus: Cicĕro praeclārus orātor et consul apud Romānos fuit. Multas oratiōnes in foro recitāvit. Romāni pro merĭtis Cicerōnem patrem patrĭae nominavērunt.
Cornelĭa: Gratĭas tibi, Petre, ago.

* * *

Dicta Caesăris: Veni, vidi, vici.

Cuvinte

colloquĭum, -ĭi, *s.n.* = dialog, convorbire
heri, *adv.* = ieri
audĭo, -īre, -īvi, *v.* = a auzi
praeclārus, -a, -um, *adj.* = vestit, strălucit, ilustru
apud, *prep. cu acuz.* = la
oratĭo, -ōnis, *s.f.* = cuvîntare, discurs
orātor, -ōris, *s.m.* = vorbitor
recĭto, -āre, -avi, *v.* = a rosti
merĭtum, -i, *s.n.* = merit
nomĭno, -āre, -āvi, *v.* = a numi
gratĭa, -ae, *s.f.* = mulţumire
gratĭas agĕre = a mulţumi
vinco, -ĕre, vici, *v.* = a învinge, a birui
lego, -ĕre, legi, *v.* = a citi

Formarea indicativului perfect

Persoana I singular a indicativului perfect este notată în dicţionare pe locul al III-lea; conjugarea I: *recĭto, -āre,* **recitavī**; conjugarea a II-a: *vidĕo, -ēre,* **vidi**; conjugarea a III-a: *vinco, -ĕre,* **vici**; conjugarea a IV-a: *venĭo, -īre,* **vēni**; verbul neregulat *a fi: sum, esse,* **fui**.

Înlăturînd pe **-i**, se obţine tema perfectului, care la cele mai multe verbe regulate de conjugarea I şi a IV-a se poate recunoaşte după sufixul **-v-**.

Indicativul perfect se formează adăugînd la tema perfectului terminaţiile personale, altele decît cele cunoscute pînă acum:

Singular	I	**-i**	Plural	I	**-ĭmus**
	II	**-īsti**		II	**-īstis**
	III	**-it**		III	**-ērunt**

Conjugarea verbului **sum, esse, fui** la indicativ perfect:

Singular	I	*fu-i* (fui, fusei / am fost)	Plural	I	*fu-ĭmus*
	II	*fu-īsti*		II	*fu-īstis*
	III	*fu-it*		III	*fu-ērunt*

NOTĂ: Formele indicativului perfect latin se păstrează în româneşte la formele perfectului simplu. Limba latină nu are perfect compus.

Exerciţii:

1) Observaţi asemănările între următoarele forme verbale:

laudāvi — lăudai; laudavīsti — lăudaşi; tacui — tăcui; tacŭit — tăcu; tacuērunt — tăcură; audīvi — auzii; audivīsti — auzişi

2) Completaţi formele verbale următoare spre a obţine indicativul perfect, la persoanele indicate în paranteze: *vid...* (II sing., I pl., III pl.); *audiv...* (I sing., III sing., II pl.).

Clădirea senatului roman

Lecţia a XXVII-a
Lectĭo septĭma et vicesĭma

EXERCIŢII RECAPITULATIVE PRIVIND CONJUGĂRILE

Cato cenzorul

ROMANŌRUM PRAECĒPTA

1. Popŭlus Romānus puerōrum honēstos mores sapientissĭmis praecēptis colēbat. 2. Cato Maĭor severissĭmus censor morum fuit et Romānos ita monēbat:

3. „Salūta libēnter,
Verecundĭam serva,
Diligentĭam adhĭbe,
Rem tuam custōdi,
Familĭam cura,
Iracundĭam rege!"

4. Cicĕro, maxĭmus Romanōrum orātor, ita praedicābat: 5. „Amēmus patrĭam, pareāmus legĭbus, posteritātis glorĭae serviāmus". 6. Multa praecēpta Romanōrum semper pretĭum habēbunt, ideōque homĭnes ea discent.

Cuvinte

1. **popŭlus, -i,** *s.m.* = popor
   praecēptum, -i, *s.n.* = sfat, îndrumare
   sapientissĭmis praeceptis, *abl. pl.* = cu (prin) sfaturi pline de înţelepciune
   colo, -ĕre, colŭi, *v.* = a cultiva
2. ita, *adv.* = astfel
   monĕo, -ēre, -nŭi, *v.* = a sfătui
3. **salūto, -āre, -āvi,** *v.* = a saluta
   libēnter, *adv.* = cu plăcere
   verecundĭa, -ae, *s.f.* = respect
   diligentĭa, -ae, *s.f.* = sîrguinţă, hărnicie
   adhibĕo, -ēre, -bŭi, *v.* = a folosi, a aplica
   rem, *acuz.sg. de la* res, *s.f.* = lucru, ocupaţie
   custodĭo, -īre, -īvi, *v.* = a păzi
   curo, -āre, -āvi, *v.* = a îngriji
   iracundĭa, -ae, *s.f.* = mînie
   rego, -ĕre, rexi, *v.* = a stăpîni, a conduce
4. praedĭco, -āre, -āvi, *v.* = a arăta, a declara
5. parĕo, -ēre, -rŭi, *v.* = a se supune
   posterĭtas, -ātis, *s.f.* = posteritate, viitor
6. **pretĭum, -ĭi,** *s.n.* = preţ, valoare
   idĕo, *adv.* = de aceea; ideōque = şi de aceea
   ea, *pron. n.* = pe acestea, pe ele, le

Exerciţiu :

Completaţi punctele de suspensie spre a obţine forma verbală tradusă între paranteze: *lauda...nt* (ei lăudau); *lauda...s* (tu vei lăuda); *...tis* (voi lăudaţi); *lauda...* (lăudaţi voi!); *laude...* (el să laude); *...re* (a lăuda).

Lecţia a XXVIII-a
Lectĭo duodetricesĭma

PRONUMELE ÎN LATINĂ ŞI ROMÂNĂ

NOSCE TE IPSUM*

1. Ego tu sum, tu es ego, unanĭmi sumus. 2. Nos Dacoromāni sumus. 3. Vos strenŭi discipŭli estis. 4. Homo non sibi, sed patrĭae natus est. 5. Aliēnis se colorĭbus adornāre. 6. Bis dat, qui cito dat**. 7. Quis (est) dives? — Qui nihil cupit! Quis pauper? — Avārus! 8. Quid valent leges sine morĭbus?

Cuvinte

nosco, -ĕre, novi, *v.* = a cunoaşte
ipse, ipsa, ipsum, *pron.* = însumi etc.

1. unanĭmus, -a, -um, *adj.* = de acord *(literal:* care are acelaşi suflet)
3. strenŭus, -a, -um, *adj.* = hărnic, silitor
5. adōrno, -āre, -āvi, *v.* = a împodobi
6. cito, *adv.* = repede
7. **cupĭo, -pĕre, -īvi,** *v.* = a dori

Soţ şi soţie

Categorii (clase) de pronume în latină şi română

Categoriile de pronume latineşti, cît şi multe din formele lor s-au păstrat în româneşte. Limba latină are următoarele categorii de pronume:

	Latină	Română
1. Pronume personal *(nominativ)*:	*ego, tu, nos, vos*	eu, tu, noi, voi
2. Pronume reflexiv: *sibi (dativ)*		sieşi, pentru sine, îşi
se (acuzativ)		(pe) sine, se

* Cuvintele reprezintă traducerea latinească a inscripţiei de pe frontispiciul templului din Delfi, consacrat lui Apolo.

** Vezi la indice *Publilĭus Syrus.*

	Latină	Română
3. Pronume posesiv		
(nominativ):	*meus, tuus, suus*	(al) meu, tău, său
	noster, vester	(al) nostru, vostru
4. Pronume demonstrativ		
(nominativ):	*hic (m.), haec (f.),*	acesta, aceasta
	hoc (n.)	acest (lucru)
	is (m.), ea (f.),	acesta, aceasta
	id (n.)	acest (lucru)
	ille (m.), illa (f.),	acela, aceea
	illud (n.)	acel (lucru)
5. Pronume relativ		
(nominativ):	*qui (m.), quae (f.),*	care
	quod (n.)	
6. Pronume interogativ		
(nominativ):	*quis (m.f.), quid (n.)*	cine (care), ce

Ca și în limba română, pronumele latine se declină, avînd în general terminații specifice, diferite de ale substantivelor și adjectivelor*. La fel ca în limba română, unele pronume pot fi folosite ca adjective pronominale, atunci cînd determină substantive: *ille homo*, acel om.

Observații:

a) *Pronumele personal* nu are formă proprie pentru persoana a III-a nici la singular, nici la plural. În locul său se folosește pronumele demonstrativ *(is, ea, id* și *ille, illa, illud)* sau pronumele reflexiv.

b) *Pronumele reflexiv* se referă totdeauna la subiectul propoziției. El are formă proprie numai pentru persoana a III-a, aceeași la singular și plural. Pentru persoana I și a II-a se folosesc formele pronumelui personal, ca și în română.

c) *Pronumele relativ* se deosebește de cel interogativ numai la nominativul singular.

Ca și latina, româna nu deosebește relativul de interogativ la plural și, în plus, nu mai face deosebire între genuri *(care, căror* etc. pentru toate genurile).

Exercițiu :

Analizați formele pronominale din text *ego, se, qui, quis, tu, nos*, indicînd felul pronumelui, cazul și numărul (la pronumele personale, și persoana).

* Vezi declinarea pronumelor la sfîrșitul manualului.

Lecția a XXIX-a
Lectĭo undetricesĭma

PRONUMELE DEMONSTRATIV

PROVINCĬA DACĬA AB AURELIĀNO AMĪSSA

1. Dacĭa, a Traiāno imperatōre pacāta, usque ad tempŏra Aureliāni provincĭa Romāna fuit. 2. Is, despērans provincĭam ultra Danubĭum constitūtam a Gothis posse defendĕre, eam intermittĕre statŭit. 3. Aureliānus imperātor in medĭā Moesĭā legiōnes collŏcat et duas Dacĭas facit, hanc Mediterranĕam, illam Ripēnsem appēllans. 4. Et sunt istae duae Dacĭae Aureliāni dextrā Danubĭo, cum illa antīqua Dacĭa in laevā erat.

(După Eutropĭus, Iordānes ș.a.)

Chipuri de daci de pe Columna lui Traian

Cuvinte

amīssus, -a, -um, *v. part*=părăsit
1. pacātus, -a, -um, *v. part.* = pacificat, cucerit
usque ad, *loc. prep. cu acuz.* = pînă la
2. constitūtus, -a, -um, *v. part.* = întemeiat, organizat
despērans, *v. part.* = pierzînd speranța
ultra, *prep. cu acuz.* = peste, dincolo de
posse, *v.* = a putea
defēndo, -ĕre, -di, *v.* = a apăra
intermītto, -ĕre, -mīsi, *v.* = a părăsi
statŭo, -ĕre, -ŭi, *v.* = a hotărî
3. **medĭus, -a, -um,** *adj.*=de mijloc
collŏco, -āre, -āvi, *v.* = a așeza

appēllans, *v. part.* = numind
Ripēnsis (Dacĭa) = (Dacia) de lîngă mal(ul Dunării)
Mediterrānĕa (Dacĭa) = (Dacia) înconjurată de pămînt, din mijlocul teritoriului
4. dext(ĕ)ra, -ae, *s.f.* = mîna dreaptă
dextrā, *abl. sg.* = la dreapta
in laevā = la stînga, pe partea stîngă
cum, *conj.* = pe cînd, în timp ce

Pronumele demonstrativ

În limba latină sînt şase pronume demonstrative: ***hic, iste, ille, is, idem, ipse.***

Dintre acestea, primele trei indică persoane şi obiecte în funcţie de apropierea sau depărtarea lor faţă de persoanele care iau parte la acţiune.

hic *(m.)*, hæc *(f.)*, hoc *(n.)* — „acesta, aceasta de lîngă mine", referindu-se la persoana I;

iste *(m.)*, ista *(f.)*, istud *(n.)* — „acesta, aceasta de lîngă tine", referindu-se la persoana a II-a;

ille *(m.)*, illa *(f.)*, illud *(n.)* — „acela, aceea", referindu-se la persoana a III-a.

Celelalte trei pronume au înţelesuri speciale:

is *(m)*, ea *(f.)*, id *(n.)* — „acesta, aceasta", se referă la ceva despre care a fost vorba de curînd, în aceeaşi frază sau într-o frază apropiată;

idem *(m.)*, eădem *(f.)*, idem *(n.)* — „acelaşi, aceeaşi" exprimă identitatea cu ceva anterior;

ipse *(m.)*, ipsa *(f.)*, ipsum *(n.)* — „însumi, însuţi, însuşi" etc. insistă asupra identităţii, o întăreşte.

Observaţii: 1. Cu importante modificări fonetice şi morfologice, în limba română s-au păstrat: *ille, illa*, care au devenit pronumele personale *el, ea; iste, ista*, care, schimbate prin adăugarea unei particule, au devenit *acesta, ăsta* (regional, *aista, aiasta); ipse, ipsa*, modificate în *însu(şi)* şi *(d)însu(l)*.

2. Pronumele *ille, illa* a dat naştere în română şi articolului hotărît, aşa cum s-a petrecut şi în alte limbi romanice. Spre deosebire de alte limbi romanice, unde articolul se pune înaintea cuvîntului determinat, fiind un element independent, în limba română articolul se pune la sfîrşit, făcînd parte din corpul cuvîntului determinat:

Franceză: le *(m.)*, la *(f.)*
Italiană: il *(m.)*, la *(f.)*
Spaniolă: el *(m.)*, la *(f.)*
Română: -l *(m.n.)*, -a *(f.)*; -le *(m.n.)*.

Caracterul specific al articolului în limba română este unul din elementele care, pe lîngă faptul că dovedeşte romanitatea limbii noastre, subliniază în acelaşi timp *individualitatea* ei faţă de celelalte limbi romanice.

Exerciţiu :

Analizaţi pronumele demonstrative din lecţie, precizînd totodată care dintre ele, în context, au fost folosite ca adjective demonstrative.

Lecţia a XXX-a
Lectĭo tricesĭma

RECAPITULARE FINALĂ

CANTEMIRĬUS DE NOSTRĀ ROMANĀ ORIGĬNE

1. Tota nostra natĭo ex Romānis civĭbus exordĭum suum ducit et antīquum Romanōrum nomen etĭam hodĭe firmĭter tenet. 2. Si natĭo ista ex suā origĭne non fuisset Romāna, quomŏdo sibi Romanōrum nomen et linguam mentīta fuīsset? 3. Romāni nonnūlla Dacōrum vocabŭla, ut postĕa et Sclavōrum, Polonōrum, Hungarōrum, Graecōrum accepērunt. 4. Igĭtur Valachĭca lingua primis suis saecŭlis fuit pura et genuīna Latīna et Romāna, ideōque Valāchi se Romānos, linguam suam Romānam non immerĭto hodĭe quoque appēllant.

(După Dimitrie Cantemir)

Cap de tînăr
Sculptură din Dacia romană
(Muzeul din Sarmisegetuza)

Cuvinte

1. **natĭo, -ōnis**, *s.f.* = neam, popor
exordĭum suum ducit = (îşi) trage originea sa
antīquus, -a, -um, *adj.* = vechi, antic
etĭam, *adv.* = chiar şi, încă
hodĭe, *adv.* = astăzi
firmĭter, *adv.* = cu tărie
tenĕo, -ēre, -nŭi, *v.* = a ţine, a păstra
2. non fuīsset, *v.* = nu ar fi fost
quomŏdo... mentīta fuīsset? = cum şi-ar fi atribuit în mod mincinos?
3. nonnūllus, -a, -um, *adj.* = unul, vreunul
vocabŭlum, -i, *s.n.* = cuvînt
ut, *conj.* = aşa cum, după cum
postĕa, *adv.* = după aceea
accipĭo, -pĕre, -cēpi, *v.* = a primi
4. **saecŭlum, -i**, *s.n.* = veac, generaţie
genuīnus, -a, -um, *adj.* = originar, adevărat
non immerĭto, *loc. adv.* = nu pe nedrept, pe drept cuvînt
quoque, *adv.* = şi, de asemenea
appēllo, -āre, -āvi, *v.* = a numi

Notă asupra textului. Împotriva unor scriitori străini, care, ca şi alţii de mai tîrziu, susţineau în pofida evidenţei că limba noastră nu ar fi latină, ci formată din elemente amestecate, între care ar fi pătruns unele cuvinte latineşti sau chiar cuvinte italieneşti mult mai tîrziu, D. Cantemir afirmă originea şi structura fundamental latină a limbii noastre. În varianta latină a operei *Hronicul romano-moldo-vlahilor*, din care a fost extras acest fragment, ca şi în capitolul despre limbă din *Descriptio Moldaviae*, Cantemir dovedeşte că nu este vorba doar de unele cuvinte latineşti în limba noastră, ci de structura ei gramaticală.

Deosebit de importantă este observaţia lui Cantemir că vocabularul limbii române s-a îmbogăţit sub diverse influenţe străine.

Un argument important în privinţa continuităţii noastre latine este, după cum remarcă D. Cantemir, păstrarea numelui de *Românus* pentru limba şi poporul nostru, singurul popor romanic care mai poartă vechiul nume.

Exerciţii :

1) Arătaţi care cuvinte din textul lecţiei există în ambele limbi (latină şi română), precizînd asemănările sau deosebirile de înţeles.
2) Indicaţi părţile de vorbire întîlnite în ultima frază a lecţiei.

Clio, muza istoriei

Tempŏris divisiōnes et negotĭa senatōris

1. Haec est vita nostra: Evigĭlo horā primā, saepe ante, tardĭus raro; in lectŭlo lego et studĕo. Postĕa salūto illos bonos viros multos me consalūtare veniēntes. Ubi salutatĭo deflūxit, aut scribo, aut lego. Horā quartā vel quintā lectĭcam ascēndo et forum peto. Post prandĭum paulum redormĭo, deĭnde ambŭlo. Mox oratiōnem Graecam Latināmve lego. Veniunt etĭam qui me audĭunt quasi doctum homĭnem. Post cenam in ambulatiōnem me confĕro. Circĭter medĭam noctem obdormĭo.

(După *Cicĕro* şi *Plinĭus**)

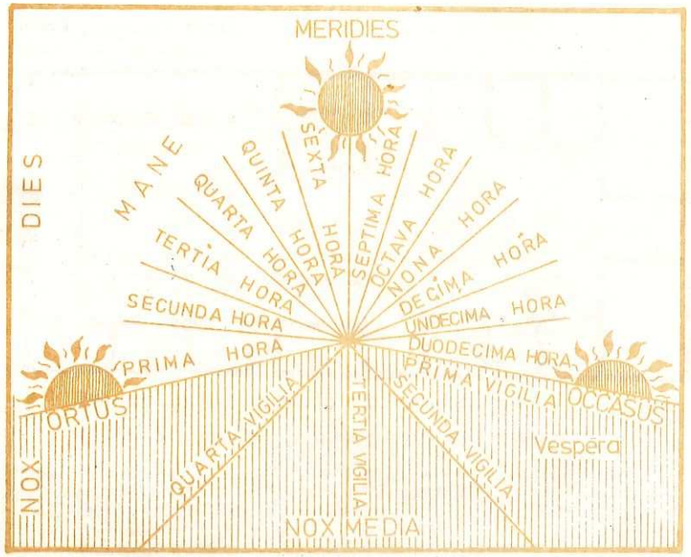

2. Sex horas dormīre sat est iuvenīque senīque;
septem vix pigro, nulli concedĭmus octo.

(Şcoala medicală din *Salernum**)

3. *Lunile anului*

Apĕrit ianŭam advēntat *Martĭus* et *Maĭus* floscŭlos *Iunĭus* lumĭne
en *Ianuarĭus;* ventis infēstus, pandit suaves, terram circūmdat
viŏlas timĭdas *Aprīlis* imbrībus circum quos musĭcae et iam arborĭbus
fert *Februarĭus;* adest molēstus; volĭtant aves. fructus rotūndat;

* Vezi la indice.

compărat *Iulĭus*,
fervĭdos aestus
et fulvas segĕtes
metit *Augūstus*.

Septēmbrī pinguĭa
poma rubēscunt,
Octōbrī dulcĭa
musta fervēscunt.

Folĭa cumŭlat
solo *Novēmber*,
et annum opĕrit
nive *Decēmber*.

(Guido Vitali, poet italian contemporan)

4. *Romanōrum domus*

Omne aedificĭum antīqui aedem appellābant. Est *domus* unĭus familĭae habitatĭo, sicut urbs unĭus popŭli, sicut orbis totĭus generis humāni. Communĭa aedificiōrum loca sunt: vestibŭlum, atrĭum cum impluvĭo, peristylĭa. In atrĭo effigĭes maiōrum cum titŭlis suis erant. Peristylĭum est locus colūmnis circumdătus. Circa atrĭum et peristylĭum sunt cubicŭla, triclinĭa, balnĕa, culīna et cetĕra conclavĭa. *Casa* autem erat agrēste habitaculum, palis et virgūltis harundinibūsque, contĕxtum.

(După *Vitruvĭus*, *Varro*, *Isidōrus**

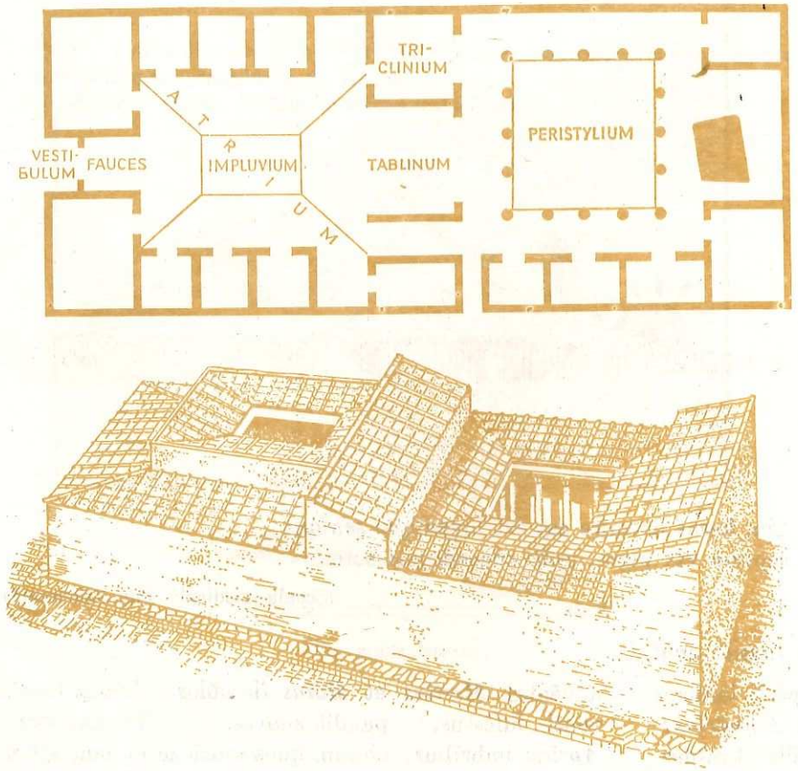

Domus Romana

* Vezi la indice.

5. *Romanōrum cibi*

Ientaculum erat primus Romanōrum cibus matutīnus, qui levĭbus alimēntis, id est casĕo et pane constābat. Prandĭum appellābant cibum circa meridĭem sumptum, cum Romāni alĭquid siccum, sine carne et sine potiōne edēbant. Cena erat autem pastus abundantĭor sub vespĕre sumptus. Cenam inter multos celebrātam Romāni convivĭum nominābant. In convivĭis mensas florĭbus ornābant, ipsi vestes conviviāles et corōnas rosārum induēbant.

(După *Isidōrus*, *Apulĕius*, *Celsus**)

6. *Consilĭa convivialĭa:* Dum manducātis,
- vultus hilāres habeātis;
- sal cultēllo capiātis;
- mappam mundam teneātis;
- modĭco, sed crebro bibātis.

7. *Alfabetul înţelepciunii*

Avārus ipse miserĭae causa est suae.
Beneficĭum accipĕre libertātem est vendĕre.
Cuivis dolōri remedĭum est patientĭa.
Dolor animi gravĭor est quam corpŏris dolor.
Etĭam capīllus unus habet umbram suam.
Famam curant multi, pauci conscientĭam.
Gravissĭmum est imperĭum consuetudĭnis.
Humĭlis nec alte cadĕre, nec gravĭter potest.
Ibi semper est victorĭa, ubi concordĭa est.
Levis est fortūna: cito repōscit quod dedit.
Miserrĭmum est arbitrĭo alterĭus vivĕre.
Nemo timēndo ad summum pervĕnit locum.
Occasĭo aegre offĕrtur, facĭle amittĭtur.
Probo bona fama maxĭma est heredĭtas.
Quam est felix vita, quae sine odĭis transit!
Rarum esse opōrtet quod diu carum velis.
Spina etĭam grata est, ex quā spectātur rosa.
Timĭdus vocat se cautum, avārus parcum.
Ubi nocens absolvĭtur, iudex damnātur.
Vincĕre est honēstum, pulchrum ignoscĕre.
Zephўro secūndo, facĭle cursum tenēbis.

*(Publilĭus Syrus**)

* Vezi la indice.

8. *Fericirea simplităţii*

Beātus ille homo
qui sedet suā domo,
qui sedet post fornācem
et habet bonam pacem.

(Bella Bulla)

9. *Jocuri de cuvinte*

a) Acrostih: Sapiēnter
Cogitāre,
Honēste
Operāri,
Loqui
Argūte.

Ubi haec omnĭa discĭmus?

b) Duo sunt vocabŭla quae ex iisdem constant littĕris: defendēbant et inter se et imperĭum Romanum. Quae sunt?

c) O quid Tua te
be, bis? bia abit.

(Răspunsurile la pg. 81)

10. *Inscripţii latine*

1. Ego Zenovĭus votum posŭi *(Biertan* — Sibiu, sec. IV)
2. Dis Manĭbus. Claudĭus Valentīnus vix(it) annis XX. Valerĭa Valentīna filĭo piissĭm(o). Opto s(it) t(ibi) t(erra) l(evis).

(Napŏca, sec. III—IV)

3. Inscripţie dedicatorie de la Tropaeum Traiāni (315—317 e.n.): Romānae securitātis libertatĭsq(ue) vindicĭbus d(omĭnis) n(ostris) Fl(avĭo) Val(erĭo) Constantīno [et Liciniāno Licinĭo] piis felicĭbus Aug(ūstis) quorum virtūte et providentĭa edomĭtis ubīque barbarōrum gentĭum popŭlis ad confirmāndam limĭtis tutēlam etĭam Tropaeensĭum civĭtas auspicāto a fundamēntis feliciter opĕre constrūcta est. Petr(onĭus) Anniānus v(ir) cl(arissĭmus) et Iul(ĭus) Iuliānus v(ir) em(inentissĭmus), praef(ēcti) praet(orĭo) numĭni eorum semper dicatissĭmi.

NOTĂ: Romanii foloseau frecvent inscripţiile, săpate în piatră sau în bronz, spre a perpetua amintirea unor evenimente sociale sau individuale: o victorie, o hotărîre a senatului sau a unui magistrat, moartea unei persoane, o diplomă militară etc. Pe lîngă valoarea lor istorică, datorată datelor documentare pe care le conţin, inscripţiile sînt importante şi pentru că uneori ele reflectă limba populară mai fidel decît textele literare.

În transcrierea inscripţiilor, literele nescrise din cuvintele prescurtate în mod obişnuit pentru economisirea materialului se pun între paranteze rotunde; literele scăpate din vedere de către cioplitor, care adesea era un om neinstruit, sau distruse în cursul vremii se pun între paranteze drepte.

Pe teritoriul ţării noastre au fost descoperite pînă în prezent peste 3 000 de inscripţii latine, dovadă a puternicei colonizări romane.

Cele trei inscripţii reproduse mai sus, ca şi multe altele asemenea lor, dovedesc persistenţa populaţiei romanizate în patria noastră şi după părăsirea oficială a Daciei în timpul împăratului Aurelian.

11. Răspunsurile la jocurile de cuvinte:

a): (in) scholā

b): miles; limes

c): O *supērbe*, quid *supērbis*? Tua *superbĭa* te *superābit*.

CARMEN VERNUM
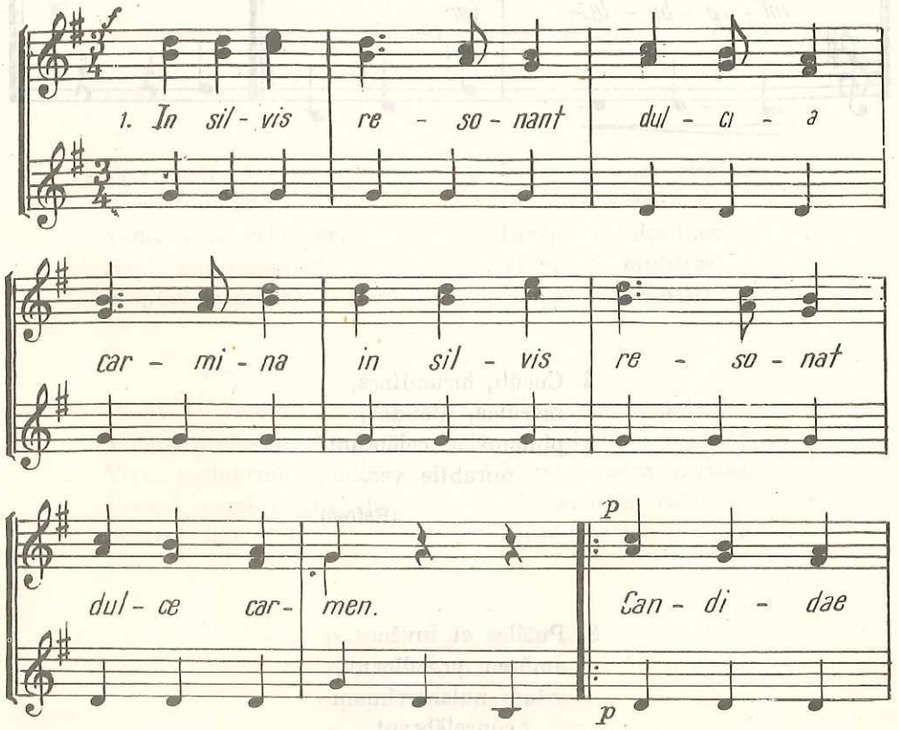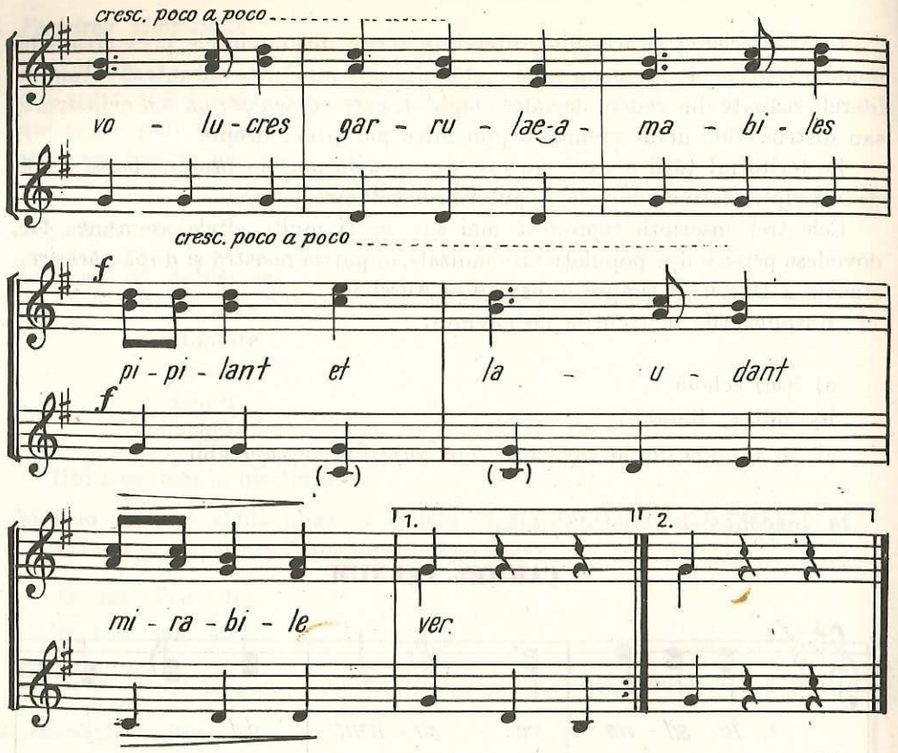
2. Cucŭli, hirundĭnes,
merŭlae, alaudae,
philomēlae celĕbrant
mirabĭle ver.

(Refren)

3. Puĕllae et iuvĕnes
amōrem praedĭcant,
vitam pulcherrĭmam
concelĕbrant.

(Refren)

GAUDEĀMUS IGĬTUR

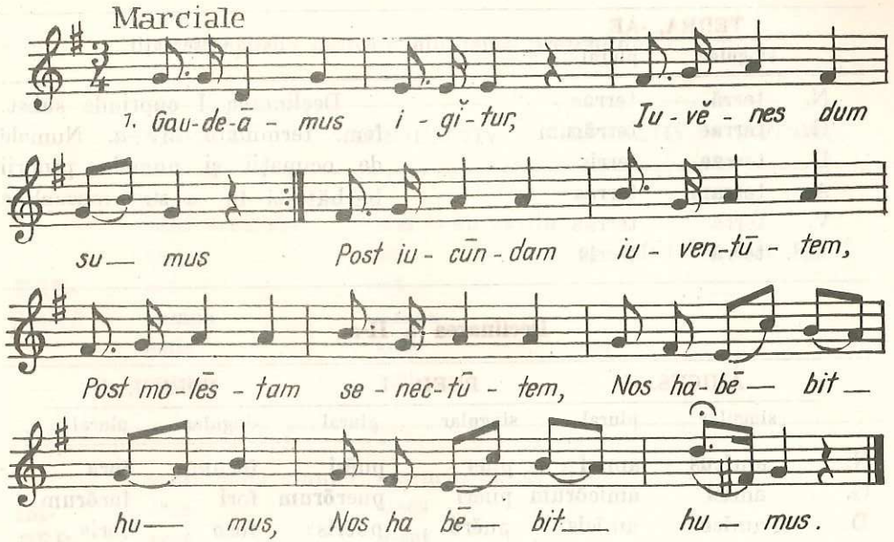

2. Vita nostra brevis est,
Brevi finiētur.
Venit mors velocĭter,
Rapit nos atrocĭter,
Nemĭni parcētur!

3. Vivat Academĭa,
Vivant professōres!
Vivat membrum quodlĭbet,
Vivant membra quaelĭbet,
Semper sint in flore!

4. Vivant omnes virgĭnes,
Graecĭles, formōsae,
Iuvĕnum dulcedĭnes!
Vivant et mulĭeres,
Bonae, laboriōsae!

5. Vivat nostra patrĭa
Et qui illam regunt!
Vivat nostra civĭtas,
Maecenātum carĭtas,
Quae nos hic protegit!

6. Perĕant qui contra fas
Regnant ut leōnes,
Libertātis oppressōres,
Terrarūmque vastatōres,
Perĕant latrōnes!

RECAPITULAREA DECLINĂRILOR*

Declinarea I

	TERRA, -AE	
	singular	plural
N.	terră	terrae
G.	terrae	terrārum
D.	terrae	terrīs
Ac.	terram	terras
V.	terră	terrae
Abl.	terrā	terris

Observaţii

Declinarea I cuprinde subst. fem. terminate în *-a*. Numele de ocupaţii şi numele proprii bărbăteşti în *-a* sînt masculine.

Declinarea a II-a

	AMICUS, -I		PUER, -I		FORUM, -I	
	singular	plural	singular	plural	singular	plural
N.	amīcus	amīci	puer	puĕri	forum	fora
G.	amīci	amicōrum	puĕri	puerōrum	fori	forōrum
D.	amīco	amīcis	puĕro	puĕris	foro	foris
Ac.	amīcum	amīcos	puĕrum	puĕros	forum	fora
V.	amīce	amīci	puer	puĕri	forum	fora
Abl.	amīcō	amīcis	puĕrō	puĕris	forō	foris

Observaţii

Declinarea a II-a cuprinde subst. masc. în **-us, -er** şi **-ir** şi neutre în **-um**. Numele de arbori şi oraşe sau ţări în **-us** sînt feminine. Substantivele în **-ir** se declină la fel cu cele în **-er**.

Declinarea a III-a : substantive imparisilabice

	LABOR, -ŌRIS (masc.)		CORPUS, -ŌRIS (neutru)		Observaţii
	singular	plural	singular	plural	
N.	labor	labōres	corpus	corpŏra	Declinarea a III-a imparisilabică cuprinde subst. masc., fem. şi neutre. Substantivele masc. şi fem. se declină la fel.
G.	labōris	labōrum	corpŏris	corpŏrum	
D.	labōri	laborĭbus	corpŏri	corpŏrĭbus	
Ac.	labōrem	labōres	corpus	corpŏra	
V.	labor	labōres	corpus	corpŏra	
Abl.	labōrĕ	laborĭbus	corpŏrĕ	corporĭbus	

* Adjectivele se declină la fel ca substantivele, după declinarea I, a II-a sau a III-a potrivit indicaţiilor de la paginile 51 şi 52.

CONJUGAREA VERBULUI *SUM – ESSE – FUI* = a fi

Timpurile derivate din tema prezentului

	INDICATIV	CONJUNCTIV	IMPERATIV	INFINITIV
PREZENT	*sum* = eu sînt	*sim* = eu să fiu		
	es	sis	es = fii!	esse = a fi
	est	sit		
	sumus	simus		
	estis	sitis	este	
	sunt	sint		
IMPERFECT	eram = eu eram	essem = eu aş fi		
	eras	esses		
	erat	esset		
	erāmus	essēmus		
	erātis	essētis		
	erant	essent		
VIITOR I	ero = eu voi fi			
	eris		esto = să fii!	
	erit		esto	
	erĭmus			
	erĭtis		estōte	
	erunt		sunto	

INDICATIVUL PERFECT

	Singular	Plural
Persoana I	fui = eu fui, eu am fost	fuĭmus
Persoana II	fuīsti	fuīstis
Persoana III	fuit	fuērunt

MODURILE ŞI TIMPURILE DERIVATE DIN TEMA PREZENTULUI

INDICATIV

	Conjugarea I	Conjugarea a II-a	Conjugarea a III-a	Conjugarea a IV-a
PREZENT				
Sg. 1.	cant-**o** = eu cînt	vidĕ-**o** = eu văd	scrib-**o** = eu scriu	venĭ-**o** = eu vin
2.	canta-**s**	vide-**s**	scribi-**s**	veni-**s**
3.	canta-**t**	vide-**t**	scribi-**t**	veni-**t**
Pl. 1.	cantā-**mus**	vidē-**mus**	scribĭ-**mus**	venī-**mus**
2.	cantā-**tis**	vidē-**tis**	scribĭ-**tis**	venī-**tis**
3.	canta-**nt**	vide-**nt**	scribu-**nt**	venī-u-**nt**
IMPERFECT				
Sg. 1.	cantā-*ba*-**m**=eu cîntam	vidē-*ba*-**m**=eu vedeam	scribē-*ba*-**m**=eu scriam	veni-ē-*ba*-**m**= eu veneam
2.	cantā-*ba*-**s**	vidē-*ba*-**s**	scribē-*ba*-**s**	veni-ē-*ba*-**s**
3.	cantā-*ba*-**t**	vidē-*ba*-**t**	scribē-*ba*-**t**	veni-ē-*ba*-**t**
Pl. 1.	canta-*bā*-**mus**	vide-*bā*-**mus**	scribe-*bā*-**mus**	veni-e-*bā*-**mus**
2.	canta-*bā*-**tis**	vide-*bā*-**tis**	scribe-*bā*-**tis**	veni -e- *bā*-**tis**
3.	cantā-*ba*-**nt**	vidē-*ba*-**nt**	scribē-*ba*-**nt**	veni-ē-*ba*-**nt**
VIITORUL				
Sg. 1.	cantā-*b*-**o** = eu voi cînta	vidē-*b*-**o** = eu voi vedea	scrib-*a*-**m** = eu voi scrie	venĭ-*a*-**m** = eu voi veni
2.	cantā-*bi*-**s**	vidē-*bi*-**s**	scrib-*e*-**s**	venĭ-*e*-**s**
3.	cantā-*bi*-**t**	vidē-*bi*-**t**	scrib-*e*-**t**	venĭ-*e*-**t**
Pl. 1.	canta-*bĭ*-**mus**	vide-*bĭ*-**mus**	scrib-*ē*-**mus**	veni-*ē*-**mus**
2.	canta-*bĭ*-**tis**	vide-*bĭ*-**tis**	scrib-*ē*-**tis**	veni-*ē*-**tis**
3.	cantā-*bu*-**nt**	vidē-*bu*-**nt**	scrib-*e*-**nt**	venĭ-*e*-**nt**

CONJUNCTIV

PREZENT				
Sg. 1.	cant-*e*-**m** = eu să cînt	vidĕ-*a*-**m** = eu să văd	scrib-*a*-**m** = eu să scriu	venĭ-*a*-**m** = eu să vin
2.	cant-*e*-**s**	vidĕ-*a*-**s**	scrib-*a*-**s**	venĭ-*a*-**s**
3.	cant-*e*-**t**	vidĕ-*a*-**t**	scrib-*a*-**t**	venĭ-*a*-**t**
Pl. 1.	cant-*ē*-**mus**	vide-*ā*-**mus**	scrib-*ā*-**mus**	veni-*ā*-**mus**
2.	cant-*ē*-**tis**	vide-*ā*-**tis**	scrib-*ā*-**tis**	veni-*ā*-**tis**
3.	cant-*e*-**nt**	vidĕ-*a*-**nt**	scrib-*a*-**nt**	venĭ-*a*-**nt**
IMPERFECT				
Sg. 1.	cantā-*re*-**m**=eu aş cînta	vidē-*re*-**m** = eu aş vedea	scribĕ-*re*-**m** = eu aş scrie	venī-*re*-**m**=eu aş veni
2.	cantā-*re*-**s**	vidē-*re*-**s**	scribĕ-*re*-**s**	venī-*re*-**s**
3.	cantā-*re*-**t**	vidē-*re*-**t**	scribĕ-*re*-**t**	venī-*re*-**t**
Pl. 1.	canta-*rē*-**mus**	vide-*rē*-**mus**	scribe-*rē*-**mus**	veni-*rē*-**mus**
2.	canta-*rē*-**tis**	vide-*rē*-**tis**	scribe-*rē*-**tis**	veni-*rē*-**tis**
3.	cantā-*re*-**nt**	vidē-*re*-**nt**	scribĕ-*re*-**nt**	venī-*re*-**nt**

IMPERATIV

PREZENT				
Sg. 2.	canta = cîntă!	vide = vezi!	scribe = scrie!	veni = vino!
Pl. 2.	cantā-**te**	vidē-**te**	scribĭ-**te**	venī-**te**
VIITOR				
Sg. 2.	cantā-**to** = să cînţi!	vidē-**to** = să vezi!	scribĭ-**to** = să scrii!	venī-**to**=să vii!
3.	cantā-**to**	vidē-**to**	scribĭ-**to**	venī-**to**
Pl. 2.	canta-**tōte**	vide-**tōte**	scribi-**tōte**	veni-**tōte**
3.	cantā-**nto**	vidē-**nto**	scribū-**nto**	veni-ū-**nto**

INFINITIV

PREZENT

canta-re =	vidē-re =	scribĕ-re =	venī-re =
a cînta, -are	a vedea, -ere	a scrie, -ere	a veni, -ire

INDICATIVUL PERFECT

Nr. pers.	Conjugarea I	Conjugarea a II-a	Conjugarea a III-a	Conjugarea a IV-a
Sg. 1.	cantāv-i = eu cîntai, eu am cîntat	vid-i = eu văzui, eu am văzut	scrips-i = eu scrisei, eu am scris	ven-i = eu venii, eu am venit
2.	cantav-īsti	vid-īsti	scrips-īsti	ven-īsti
3.	cantāv-it	vid-it	scrips-it	ven-it
Pl. 1.	cantav-ĭmus	vid-ĭmus	scrips-ĭmus	ven-ĭmus
2.	cantav-īstis	vid-īstis	scrips-īstis	ven-īstis
3.	cantav-ērunt	vid-ērunt	scrips-ērunt	ven-ērunt

NOTE PRIVIND UNELE ILUSTRAȚII

Pag. 5 *Lupoaica.* Simbol al originii, puterii și măreției Romei. Bronz din sec. al V-lea î.e.n. În Piața Dorobanți din Capitală se află o copie a celebrei sculpturi, dăruită de Roma în 1906 orașului București.

(Muzeul Capitoliului, Roma)

Pag. 8 *Traian și Decebal.* Basoreliefuri de pe Columna lui Traian din *Forum Traiāni* (Roma).

Pag. 14 *Scenă dintr-o școală romană.* Fragment de monument funerar. Cei doi elevi din dreapta și stînga învățătorului țin în mîini *volumĭna;* al treilea, care abia a sosit, salută ridicînd mîna dreaptă.

(Muzeul din Trier, Rhenania)

Pag. 27 *Templum Romānum.* Unul din monumentele cele mai bine păstrate din perioada romană. A fost construit în prima jumătate a secolului I î.e.n. și se află nu departe de Tibru, în fostul *Forum boarĭum* (Tîrgul boilor) din vechea Romă.

Pag. 33 *Apolo Musagetul* (conducătorul muzelor). Desenul înfățișează pe zeu cîntînd la liră, instrumentul său preferat.

Pag. 35 *Aruncătorul de disc (Discobolul).* Copie romană după lucrarea sculptorului grec Miron din sec. V î.e.n. (Muzeul Vaticanului, Roma).

Pag. 38 *Un vechi roman.* Începînd din Renaștere s-a crezut că portretul — datorită privirii sale grave și pătrunzătoare — este al lui *L. Iunĭus Brūtus,* întemeietorul Republicii romane. Sculptură în bronz de la începutul secolului al III-lea î.e.n.

(Muzeul Capitoliului, Roma)

Pag. 39 *Corabie romană cu pînze.* Basorelief de pe un sarcofag.

(Muzeul Luvru, Paris)

Pag. 41 Cap de femeie, numită Higieia, găsită în Arcadia (Muzeul Național din Atena).

Pag. 44 *Friză de la Tropaeum Traiāni* (Adamclisi, județul Constanța). Basorelieful înfățișează capete de lupi, frumos stilizate.

Pag. 48 Bustul uneia din statuile de marmură reprezentînd figuri de daci, care împodobeau odinioară Forul lui Traian. Ele se află acum în Piața Poporului din Roma.

Pag. 55 *Profesor și elev.* Secțiune din basorelieful unui sarcofag roman de la începutul secolului al II-lea e.n. Scena reprezintă un bărbat așezat într-un jilț, iar în fața lui un băiat îmbrăcat în togă *(togātus)* și având în mîna stîngă un *volūmen*.

(Muzeul Luvru, Paris)

Pag. 57 *Ovidĭus.* Statuia poetului se află în Piața Ovidiu din Constanța. Este opera sculptorului italian Ettore Ferrari și a fost inaugurată la 30 august 1887.

Pag. 59 *Alergări de care* în Circus Maximus. Basorelieful înfățișează o scenă de circ plină de viață. În primul plan, opt atelaje își disputa un loc de frunte; cîștigătorul cursei e în planul al doilea, în dreapta sus, victoria sa fiind anunțată de crainicul din mijloc și aplaudată de spectatorii aflați în lojile din stînga.

(Muzeul din Foligno, Umbria — Italia)

Pag. 61 *Esop vorbind cu o vulpe.* Scenă pictată în interiorul unei cupe, sec. V î.e.n. (Muzeul Vaticanului, Roma)

Pag. 66 *Cave canem.* Mozaic dintr-o casă de la Pompei.

Pag. 71 *Soț și soție.* Basorelief funerar înfățișînd expresiv trăsăturile unei perechi romane din vremurile vechi.

(Muzeul Nou, Roma)

INDICE DE NUME

1. **APULEIUS** *(Lucĭus*, c. 125—c. 180 e.n.), scriitor latin, născut la Madaura (Africa). A scris între altele romanul fantastic „Metamorfozele" sau „Măgarul de aur".

2 **BEDA VENERABĬLIS** *(Beda Venerabilul*, 673—735 e.n.), scriitor din evul mediu, originar din Anglia. Celebru prin cunoștințele sale enciclopedice.

3. **BIAS** ,unul din cei șapte înțelepți ai Greciei antice, născut în jurul anului 570 î.e.n. la Priene (vechea Ionie, pe țărmul Asiei Mici). Cînd patria sa a fost asediată de generalii regelui persan Cirus și locuitorii se refugiau luînd cu ei tot ce aveau mai de preț, a stîrnit uimire atitudinea filozofului, care nu făcea nici o pregătire de plecare. „Eu port toate ale mele cu mine" *(Omnĭa mea mecum porto)* — răspundea el, dînd astfel de înțeles că înțelepciunea și comoara gîndirii sînt bunurile cele mai de preț ale omului.

4. **BRŪTUS** *(Lucĭus Iunĭus)*, principalul conducător al mișcării care a răsturnat regalitatea și a instaurat republica (509 î.e.n.), expulzînd din Roma pe Tarquinĭus Superbus. L. Iunĭus Brūtus și Lucĭus Tarquinĭus Collatĭnus au fost primii consuli la Roma.

5. **CAESAR** *(Caĭus Iulĭus*, 100—44 î.e.n.), om politic, general, orator și scriitor. A cucerit Galia (58—51 î.e.n.), transformînd-o în provincie romană. După înfrîngerea adversarului său Pompei și a partizanilor acestuia în războiul civil (49—45 î.e.n.), a instaurat dictatura personală. Inițiator a numeroase reforme. A fost asasinat în senat la idele lui martie 44. Numele său a devenit mai tîrziu titlu al împăraților sau moștenitorilor tronului.

6. **CELSUS** *(Aulus Cornelĭus*, sec. I e.n.) a scris o lucrare enciclopedică în 20 de cărți, tratînd despre agricultură, filozofie, oratorie, jurisprudență, tactică militară, medicină. S-au păstrat ultimele opt cărți, cele despre medicină.

7. **CENSOR MORUM.** Cenzorul era demnitarul public (magistratul) care făcea recensămîntul cetățenilor romani și al averilor, stabilea impozitele și veghea asupra moravurilor publice. Cel mai vestit a fost *Marcus Porcĭus Cato* (234—149 î.e.n.) care, fiind *censor* în anii 184 și 183, a luat măsuri energice contra abuzului de orice fel, a șters de pe lista senatorilor șapte patricieni cu moravuri necorespunzătoare demnității lor, a combătut cu înverșunare luxul femeilor romane, punînd impozite mari asupra bijuteriilor etc. La ieșirea din funcție, poporul i-a înălțat o statuie.

8. **CICĔRO** *(Marcus Tullĭus*, 106—43 î.e.n.), avocat, om politic, orator celebru, filozof și scriitor latin. A întreținut relații și o bogată corespondență cu oamenii de seamă ai vremii sale, fiind el însuși o personalitate remarcabilă a culturii și vieții publice romane.

9. **CIRCUS MAXĬMUS.** Era cel mai mare circ din Roma, situat pe valea Murcĭa, între Palatin și Aventin. Creat — după legendă — de către Romulus, el a fost restaurat de Caesar, mărit de Nero și de Traian. Avea o pistă de 1 500 m și trei etaje de bănci pentru spectatori. Pe timpul lui Caesar (sec. I î.e.n.) avea o capacitate de 50 000 locuri și peste

300 000 în epoca lui Traian (sec. II e.n.) Era destinat îndeosebi curselor de care şi defilărilor triumfale, precum şi altor spectacole (vînători şi lupte de animale sălbatice etc.).

10 **COLOSSĒUM** e numele sub care este cunoscut, datorită proporţiilor sale, *Amphitheātrum Flāvium* (Amfiteatrul flavian), a cărui construcţie a început în timpul lui Vespasian, în anul 72 e.n., şi a fost inaugurat în anul 80 de către împăratul Titus. Edificiul are forma unei elipse şi era împodobit cu statui şi coloane în diferite stiluri. Axa mare — 188 m, axa mică — 156 m, circumferinţa — 527 m, înălţimea — 57 m, iar capacitatea sa era de circa 80 000 de spectatori.

Serbările inaugurale au durat o sută de zile şi au constat din vînători, lupte între oameni şi animale, bătălii navale, curse de care, lupte de gladiatori. Devenit simbol al măreţiei şi eternităţii Romei, a fost cîntat ca atare de Beda Venerabilis.

11 **CONSULATUL** era cea mai înaltă magistratură romană, cu care erau învestite două persoane, egale în drepturi, numite „consuli". Aceştia erau instalaţi la 1 ianuarie, după o ceremonie oficială desfăşurată pe Capitoliu. Fiecare dintre consuli îşi exercita magistratura alternativ timp de o lună (cînd cei doi consuli se aflau împreună la Roma). În vremuri de primejdie pentru stat, senatul acorda consulilor împuterniciri speciale concretizate în formula *Vidĕant consŭles ne quid respublĭca detrimēnti capĭat* — „Să vegheze consulii ca republica (statul) să nu sufere vreo daună".

12. **CURSUS HONŌRUM** ierarhia demnităţilor publice (magistraturilor) — carieră publică. La Roma, în timpul Republicii, funcţiile publice erau grupate în *cursus honōrum inferĭor* şi *cursus honōrum superĭor*. Acesta din urmă cuprindea cvestura *(quaestura)*, edilitatea *(aedilĭtas)*, pretura *(praetūra)* şi consulatul *(consulātus)*, iar ca magistratură extraordinară — dictatura *(dictatūra)*.

Cvestorul *(quaestor)* avea atribuţii financiare; el stabilea repartizarea impozitelor şi urmărea încasarea lor, ca şi a altor venituri ale statului. Edilul *(aedīlis)* avea în grija sa edificiile publice, supraveghea ordinea publică, se ocupa de aprovizionarea şi paza pieţelor. Pretorul *(praetor)* avea la început atribuţii militare, apoi se ocupa de afacerile juridice. Pretorii erau folosiţi şi ca guvernatori de provincii. Consulul *(consul)* era magistratul suprem, şeful puterii executive (vezi mai sus *consulātus)*. Dictatorul *(dictātor)* era ales de senat pe timp limitat (şase luni), în împrejurări dificile pentru stat (războaie, răscoale etc.), avînd puteri nelimitate.

Pretorul, consulul şi dictatorul aveau dreptul la gărzi personale, formate din lictori *(lictōres)*.

13 **EUTROPĬUS** (sec. IV e.n.), istoric roman. A scris o istorie prescurtată a Romei, valoroasă prin informaţiile privind secolele al III-lea şi al IV-lea e.n. Lui se datoreşte un frumos portret al împăratului Traian.

14 **HOMER** (probabil sec. IX î.e.n.), căruia tradiţia îi atribuie epopeile „Iliada" şi „Odiseea" — capodopere ale literaturii antichităţii, care au exercitat o puternică înrîurire asupra literaturii clasice europene.

15 **HORĀTIUS** *(Quintus Horatĭus Flaccus*, 68—8 î.e.n.), vestit poet clasic latin. Cuvintele *Hoc erat in votis*, care-i aparţin, exprimă sentimentul de satisfacţie la îndeplinirea unei mari dorinţe. (În traducere mai liberă: Aceasta îmi era dorinţa). A scris satire, ode şi epistole (scrisori) cu teme moral-filozofice şi literare. Epistola cunoscută sub titlul *Ars poetĭca* este testamentul său literar şi conţine principiile clasicismului antic.

16. **IORDĀNES** (sec. VI e.n.), istoric got romanizat. A scris o istorie a goţilor, care cuprinde informaţii şi despre geto-daci, precum şi o istorie a Imperiului Roman.

17. **ISIDŌRUS din SEVĪLLA** (c. 560—636 e.n.), erudit scriitor latin, originar din Spania. A scris între altele o operă intitulată *Etymologĭae (Origĭnes)*, bogată în informaţii valoroase despre diferite aspecte ale culturii şi civilizaţiei romane.

18 **IUVENĀLIS** *(Decĭmus Iunĭus*, c. 60—c. 140 e.n.), poet satiric latin. În Satirele sale a criticat cu vehemenţă moravurile în declin ale Romei imperiale. Lui îi aparţine maxima: *Mens sana in corpŏre sano*, potrivit căreia omul înţelept aspiră la o minte sănătoasă într-un corp sănătos.

19 **KALĒNDAE**, calendele, de unde denumirea *calendar* şi, indirect, *colindă*. Calendele erau, la romani, prima zi a unei luni. Expresia *ad Kalēndas Graecas* „la calendele greceşti" înseamnă de fapt „niciodată", întrucît grecii nu aveau „calende".

a) Zilele unei luni erau împărţite inegal, în funcţie de trei date principale:
1. *Kalēndae*, calendele, prima zi a lunii
2. *Nonae*, nonele, ziua a 5-a sau a 7-a (în lunile martie, mai, iulie, octombrie)
3. *Idus*, idele, ziua a 13-a sau a 15-a (în lunile martie, mai, iulie, octombrie)

Ziua cuprindea timpul dintre răsăritul şi asfinţitul soarelui, avînd 12 ore egale, de aceea durata unei ore era variabilă, după anotimpuri. Noaptea era împărţită în patru străji *(vigilĭae)*, care de asemenea aveau durate inegale, după anotimpuri (vezi imaginea care însoţeşte bucata de lectură *Tempŏris divisiōnes et negotĭa senatōris)*.

b) Lunile anului: *Ianuarĭus*, *Februarĭus*, *Martĭus*, *Aprīlis*, *Maĭus*, *Iunĭus*, *Quintīlis* (apoi *Iulĭus*, începînd din anul 44 î.e.n., în cinstea lui Caesar), *Sextīlis* (apoi *Augūstus*, din anul 8 î.e.n., în onoarea lui August), *Septēmber*, *Octōber*, *Novēmber*, *Decēmber*. Pînă în sec. II î.e.n., începutul anului era la 1 martie, fapt care explică denumirea lunilor septembrie, octombrie, noiembrie şi decembrie din calendarul actual, care erau, în ordine, luna a şaptea, a opta, a noua, a zecea.

c) Numărătoarea anilor se făcea *ab Urbe condĭta* (de la întemeierea Romei, anul 753 î.e.n.), dar de obicei pentru indicarea anului în care s-a petrecut un eveniment se dădea numele consulilor din anul respectiv.

Pînă în sec. I î.e.n., anul roman avea 355 de zile, repartizate în 12 luni inegale, din care patru (martie, mai, iulie, octombrie) aveau cîte 31 de zile, una (februarie) era de 28 de zile, iar celelalte şapte aveau cîte 29 de zile fiecare. Din doi în doi ani se intercala o lună avînd alternativ 22 şi 23 de zile.

În anul 46 î.e.n., cu ajutorul învăţaţilor Flaviu din Roma şi Sosigene din Alexandria (Egipt), Caesar a făcut reforma calendarului. Noul calendar, numit „iulian" şi pe care Caesar l-a introdus în anul 45 î.e.n., a fost aplicat şi în ţara noastră pînă după primul război mondial. Potrivit calendarului iulian, anul avea 365 de zile şi 6 ore, repartizate în 12 luni inegale, cu o zi suplimentară din patru în patru ani, între 24 şi 25 februarie.

După calendarul actual, numit „gregorian" (introdus de papa Grigorie al XIII-lea în 1582), anul are o durată de 365 zile, 5 ore, 48 minute şi 46 secunde, cu o zi suplimentară din patru în patru ani.

20. **MAECĒNAS** *(Caĭus Cilnĭus*, c. 70—8 î.e.n.), om politic roman, prieten şi sfetnic al lui August. A înfiinţat un cenaclu literar, încurajînd şi sprijinind material scriitori de renume din vremea sa *(Vergilĭus*, *Horatĭus* etc.).

Numele său a devenit sinonim cu acela de protector al artelor.

21 **NAMATIĀNUS** *(Claudĭus Rutilĭus*, începutul sec. V e.n.), poet latin, originar din Galia. Cum se vede şi din versul *Fecisti patrĭam diversis gentĭbus unam, Roma!*... — „Ai făcut, Roma, o singură patrie pentru neamuri diferite!"... (lecţia a XVI-a), poetul elogiază misiunea civilizatoare a Romei, tocmai cînd aceasta era asaltată de invaziile barbare.

22. **NUMELE ROMANE**. Romanii purtau trei nume, de ex.: *Caĭus Iulĭus Caesar* sau *Quintus Horatĭus Flaccus*. Primul, *praenōmen*, era numele strict personal, corespunzînd

prenumelui nostru; al doilea, *nomen gentilicĭum*, indica ginta din care respectivul făcea parte, asemănător numelui nostru de familie; al treilea, *cognōmen*, denumea o ramură a unei ginţi şi era un fel de poreclă, individuală sau moştenită, denumind un defect sau o calitate (ex. *Cato* — „şiretul"; *Naso* — „năsosul"; *Cocles* — „chiorul"; *Flaccus* — „clăpăugul").

23. **OVIDĬUS** *(Publĭus Ovidĭus Naso*, 43 î.e.n.—17/18 e.n.), poet latin. În anul 8 e.n. a fost exilat de August la Tomis (Constanţa), unde a şi murit. A scris elegii erotice, opera de inspiraţie mitologică „Metamorfozele" şi epistole în versuri dominate de nostalgia Romei, reunite în volumele „Tristele" şi „Ponticele". Acestea din urmă, scrise la Tomis, cuprind informaţii preţioase despre locuitorii ţărmului vestic al Pontului Euxin (Mării Negre).

24. **PHAEDRUS** *(Caĭus Iulĭus*, c. 15 î.e.n. — c. 50 e.n.), scriitor latin, de origine tracă, fost sclav. A scris cinci cărţi de fabule, imitate după Esop, remarcabile prin vigoarea naraţiunii şi varietatea tonului.

25. **PLAUTUS** *(Titus Maccĭus*, c. 254—184 î.e.n.), poet comic latin. Comediile sale înfăţişează o imagine veridică a moravurilor societăţii sclavagiste romane. Unele din subiectele pieselor sale au fost reluate de mari reprezentanţi ai dramaturgiei universale (Molière, Shakespeare, Beaumarchais etc.). S-a remarcat prin tratarea originală a temelor şi prin verva dialogului. Într-una din comediile sale foloseşte expresia *Flamma est proxĭma fumo*, echivalentă în româneşte cu „Pînă nu faci foc, fum nu iese".

26. **PLINĬUS.** Au existat două personalităţi romane cu acest nume: 1. *Plinĭus cel Bătrîn (Caĭus Plinĭus Secundus*, 23/24—79 e.n.), istoric, filolog şi literat, cunoscut mai ales ca autor al scrierii enciclopedice „Istoria naturală", o adevărată sinteză a cunoştinţelor epocii sale. A murit în timpul erupţiei Vezuviului, cînd oraşele Pompei şi Herculanum au fost complet acoperite de lavă. 2. *Plinĭus cel Tînăr (Caĭus Plinĭus Caecilĭus Secundus*, 62—113/114 e.n.), om politic şi scriitor, nepot al lui Plinius cel Bătrîn, prieten al împăratului Traian. A lăsat o bogată corespondenţă, oglindă a moravurilor societăţii romane contemporane lui.

27 **PUBLILĬUS SYRUS** (sec. I î.e.n.), scriitor latin, de origine siriană. Autor de *mimi* (farse), care abundau în maxime morale *(sententĭae)* foarte apreciate atît de contemporanii săi, cît şi de posteritate.

28. **RUFĬUS FESTUS** (sec. IV e.n.), istoric roman. A scris o istorie prescurtată a Romei.

29. **SALĒRNUM,** oraş pe ţărmul golfului cu acelaşi nume, la sud-est de Neapole, unde în evul mediu a existat o vestită şcoală medicală în cadrul Universităţii înfiinţate în sec. X—XI.

30. **SENĒCA** *(Lucĭus Annaeus*, numit *filozoful*, c. 4—65 e.n.), s-a născut la Cordoba, în Spania. Om politic, autor de tragedii şi filozof cu preocupări morale. Din tratatul filozofic „Scrisori către Lucilius" fac parte cuvintele *Non scholae, sed vitae discĭmus*, exprimînd ideea că instruirea nu este un scop în sine, ci are în vedere pregătirea omului pentru viaţă.

31. **TACĬTUS** *(Publĭus Cornelĭus*, 55—120 e.n.), istoric şi om politic roman. Prozator foarte original, a fost unul din cei mai de seamă reprezentanţi ai istoriografiei romane. În „Istoriile" şi „Analele" sale prezintă evenimentele din sec. I e.n. Prin cuvintele *Sine ira et studĭo* istoricul îşi afirmă imparţialitatea.

32. **TERENTĬUS** *(Publĭus Terentĭus Afer*, c. 190—159 î.e.n.), poet comic latin, de origine africană. A scris comedii care se disting prin realismul analizei psihologice şi umanitatea personajelor, prin eleganţa şi naturaleţea stilului. Versul *Homo sum, humāni nihil a me alĭēnum puto* — „Sînt om, nimic din ce este omenesc nu socotesc străin de mine" exprimă sentimentul de solidaritate umană.

33. **VARRO** *(Marcus Terentĭus*, 116—27 î.e.n.), scriitor latin, erudit şi multilateral (poezie, istorie, arheologie, filologie, filozofie, economie rurală, astronomie etc.). A lăsat o operă foarte bogată. S-a preocupat de înfiinţarea unei biblioteci publice la Roma.

34. **VAE VICTIS!** În anul 390 î.e.n., un trib galic, condus de Brennus, a invadat şi jefuit Roma. Pentru a-şi răscumpăra libertatea, romanii au consimţit să plătească o anumită cantitate de aur, pretinsă de gali. În timp ce se cîntărea aurul, romanii s-au plîns că galii folosesc greutăţi false. Atunci Brennus a aruncat în cumpănă sabia sa, foarte grea, rostind cuvintele: *Vae victis!* — „Vai celor învinşi!", expresie a abuzului de putere.

35 **VERGILĬUS** *(Publĭus Vergilĭus Maro*, 70—19 î.e.n.), cel mai vestit poet latin. Opera sa este dominată de dragostea pentru viaţa paşnică şi de un puternic sentiment patriotic. A scris poeme pastorale, a elogiat muncile agricole şi a compus „Eneida", epopeea naţională a poporului roman.

36. **VIA SACRA, VIA APPĬA** etc. Romanii erau foarte iscusiţi constructori de drumuri. Cuvîntul *via* înseamnă *cale, drum principal*. Roma avea 30 de mari artere de circulaţie, între care *Via Sacra* din *Forum Romānum*, numită astfel pentru că de-a lungul său erau situate numeroase edificii religioase şi pentru că pe aici treceau diferite procesiuni solemne. Celelalte căi purtau numele celor care se îngrijiseră de construirea lor. *Via Appĭa* făcea legătura între Roma şi sudul Italiei. Construirea ei se datoreşte lui *Appĭus Claudĭus Caecus*, cenzor în anul 312 î.e.n., care a făcut şi primul apeduct din Roma numit *Aqua Appĭa*.

37. **VITRUVĬUS** *(Marcus Vitruvĭus Pollĭo*, sec. I î.e.n.), arhitect roman din timpul lui August, autor al tratatului *De architecturā*, care s-a bucurat de o apreciere deosebită.

VOCABULAR LATIN-ROMÂN*

A.

a, ab, *prep. cu abl.* = de, de la
absōlvō, -ĕre, -sōlvi, *v.* = a dezlega, a achita; **absolvĭtur** = este achitat
abundantĭor *(comp. de la* **abūndans, -ntis)**, *adj.* = mai îmbelşugat
abūndo, -āre, -āvi, *v.* = a fi din belşug, a se revărsa
accēpto, -āre, -āvi, *v.* = a lua în primire
accipĭo, -pĕre, accēpi, *v.* = a primi
actor, -ōris, *s.m.* = înfăptuitor, actor
ad, *prep. cu acuz.* = la, către, pentru
adĕo, -īre, adĭi, *v.* = a se apropia
adhibĕo, -ēre, -bŭi, *v.* = a folosi, a aplica
adiūngo, -ĕre, -nxi, *v.* = a adăuga, a alipi
adiutorĭum, -ĭi, *s.n.* = ajutor
adminīstro, -āre, -āvi, *v.* = a conduce, a administra
adōrno, -āre, -āvi, *v.* = a împodobi
adscrīptus, -a, -um, *v. part.* = atribuit, fixat, lipit
adsum, adēsse, adfŭi, *v.* = a fi de faţă
advēnto, -āre, *v.* = a se apropia
aedes, -is, *s.f.* = clădire; *pl.* locuinţă
aedificĭum, -ĭi, *s.n.* = clădire, edificiu
aedifĭco, -āre, -āvi, *v.* = a clădi, a construi
aegre, *adv.* = cu greu, anevoie
Aegўptus, -i, *s.f.* = Egiptul
aequus, -a, -um, *adj.* = egal, liniştit; **ex aequo**, *loc. adv.* = în mod egal, la egalitate
aēr, aĕris, *s.m.* = aer
aerĭus, -a, -um, *adj.* = aerian
aestus, *s.m.* = arşiţă, dogoare
aetērnus, -a, -um, *adj.* = veşnic, etern
aevum, -i, *s.n.* = durată de timp, epocă
Afrĭca, -ae, *s.f.* = Africa
ager, agri, *s.m.* = ogor, ţarină
agĭlis, -e, *adj.* = ager, vioi
agnus, -i, *s.m.* = miel
agrēstis, -e, *adj.* = de la ţară, rural
agricŏla, -ae, *s.m.* = agricultor, ţăran
agricultūra, -ae, *s.f.* = agricultură
ala, -ae, *s.f.* = aripă
alauda, -ae, *s.f.* = ciocîrlie
albus, -a, -um, *adj.* = alb
ales, -ĭtis, *s.f.* = pasăre
aliēnus, -a, -um, *adj.* = străin, al altuia
alimēntum, -i, *s.n.* = aliment, hrană
aliquāndo, *adv.* = odată, în sfîrşit
alĭquis, -qua, -quid, *pron.* = cineva, ceva
alĭus, -a, -ud, *pron.* = altul *(din mai mulţi)*
alte, *adv.* = de sus
alter, -ĕra, -ĕrum, *adj.* = unul din doi, celălalt, al doilea
altus, -a, -um, *adj.* = înalt; *fig.* măreţ
amabĭlis, -e, *adj.* = care merită a fi iubit, plăcut
amārus, -a, -um, *adj.* = amar
ambulatĭo, -ōnis, *s.f.* = plimbare; **in ambulatiōnem se conferre** = a se duce la plimbare
ambŭlo, -āre, -āvi, *v.* = a umbla, a se plimba
amīca, -ae, *s.f.* = prietenă
amicitĭa, -ae, *s.f.* = prietenie
amīcus, -i, *s.m.* = prieten
amīssus, -a, -um, *v. part.* = pierdut, părăsit

* Substantivele cărora nu li s-a notat terminaţia genitivului singular aparţin declinărilor a IV-a şi a V-a.

amĭtto, -ĕre, -mīsi, *v.* = a îndepărta, a pierde, a părăsi; **amittĭtur** = se pierde
amo, -āre, -āvi, *v.* = a iubi
amoenus, -a, -um, *adj.* = plăcut, încîntător
amor, -ōris, *s.m.* = iubire, prietenie
amphitheātrum, -i, *s.n.* = amfiteatru
angŭstus, -a, -um, *adj.* = îngust
anĭmal, -is, *s.n.* = vieţuitoare, animal
anĭmus, -i, *s.m.* = suflet
annus, -i, *s.m.* = an
ante, *prep. cu acuz.* = înaintea, în faţa
antīquus, -a, -um, *adj.* = vechi, de demult
aperĭo, -īre, -rŭi, *v.* = a deschide
Apōllo, -lĭnis, *s.m.* = (zeul) Apolo
appēllo, -āre, -āvi, *v.* = a numi, a chema
apud, *prep. cu acuz.* = la
aqua, -ae, *s.f.* = apă
aquĭla, -ae, *s.f.* = vultur
arbĭter, -tri, *s.m.* = arbitru
arbitrĭum, -ĭi, *s.n.* = hotărîre, bunul plac
arbor, -ŏris, *s.f.* = arbore, copac
argūte, *adv.* = cu îndemînare
arma, -ōrum, *s.n. pl.* = arme
aro, -āre, -āvi, *v.* = a ara
ars, artis, *s.f.* = meşteşug, artă; **bonae artes** = deprinderi bune, virtuţi
ascēndo, -ĕre, -di, *v.* = a urca, a se sui
Asĭa, -ae, *s.f.* = Asia
asĭnus, -i, *s.m.* = măgar; *fig.* om prost
asper, -ĕra, -ĕrum, *adj.* = aspru, înverşunat
astrum, -i, *s.n.* = astru, stea
atque, *conj.* = şi, şi chiar
atramentarĭum, -ĭi, *s.n.* = călimară *(cu cerneală neagră)*
atrĭum, -ĭi, *s.n.* = atriu *(încăpere principală a unei case romane)*, cameră de primire
atrociter, *adv.* = crunt, violent
auctor, -ōris, *s.m.* = autor
audĭo, -īre, -īvi, *v.* = a auzi, a asculta
augur, -is, *s.m.* = augur, prezicător
aula, -ae, *s.f.* = curte *(a unui palat)*
aurĕus, -a, -um, *adj.* = de aur
aurōra, -ae, *s.f.* = aurora, zorii zilei
aurum, -i, *s.n.* = aur
auscūlto, -āre, -āvi, *v.* = a asculta
auspicāto, *adv.* = după ce s-au luat auspiciile
aut, *conj.* = sau
autem, *conj.* = însă
autūmnus, -i, *s.m.* = toamnă
avaritĭa, -ae, *s.f.* = lăcomie
avārus, -i, *s.m.* = lacom, hrăpăreţ
avĕo, -ēre, *v.* = a dori mult, a ura sănătate
avis, -is, *s.f.* = pasăre
avunculus, -i, *s.m.* = unchi

B.

balnĕum, -i, *s.n.* = baie
barba, -ae, *s.f.* = barbă
barbārus, -a, -um, *adj.* = străin *(faţă de greci sau de romani)*, barbar
barbātus, -a, -um, *adj.* = cu barbă, bărbos
beātus, -a, -um, *adj.* = fericit, mulţumit
bellum, -i, *s.n.* = război
bene, *adv.* = bine
beneficĭum, -ĭi, *s.n.* = binefacere, favoare
berbex (vervex), -cis, *s.m.* = berbec
bestĭa, -ae, *s.f.* = animal sălbatic, fiară
bibliothēca, -ae, *s.f.* = bibliotecă
bibo, -ĕre, bibi, *v.* = a bea
bis, *num.* = de două ori
blande, *adv.* = măgulitor, linguşitor
bonus, -a, -um, *adj.* = bun
bos, bovis, *s.m.* = bou
brachĭum, -ii, *s.n.* = braţ
brevi, *adv.* = în scurt (timp), repede
brevis, -e, *adj.* = scurt
Britannĭa, -ae, *s.f.* = Britania
bruma, -ae, *s.f.* = solstiţiu de iarnă, iarnă

C.

cabāllus, -i, *s.m.* = cal
cado, -ĕre, cecĭdi, *v.* = a cădea
caecus, -a, -um, *adj.* = orb
caelum, -i, *s.n.* = cer
Caesar, -āris, *s.m.* = Cezar
calămus, -i, *s.m.* = trestie, condei
campus, -i, *s.m.* = cîmp
candĭdus, -a, -um, *adj.* = alb, strălucitor
canis, -is, *s.m.* = cîine
cano, -ĕre, cecĭni, *v.* = a cînta
cantĭcum, -i, *s.n.* = cîntec

canto, -āre, -āvi, *v.* = a cînta, a preamări
capillus, -i, *s.m.* = fir de păr
capĭo, -pĕre, cēpi, *v.* = a apuca, a prinde; a primi, a resimți
capra, -ae, *s.f.* = capră
caput, -ĭtis, *s.n.* = cap
carens, -ntis, *v. part.* = lipsit de...
carĭtas, -ātis, *s.f.* = scumpete; *fig.* iubire, apreciere
carmen, -ĭnis, *s.n.* = cîntec, poezie
caro, carnis, *s.f.* = carne
carpo, -ĕre, -psi, *v.* = a culege; *fig.* a gusta în tihnă, a se bucura de...
carus, -a, -um, *adj.* = drag, scump
casa, -ae, *s.f.* = colibă, adăpost
casĕum, *s.n.* **(casĕus** *s.m.)*, **-i** = caș, brînză
casus, *s.m.* = întîmplare, prilej
catēllus, -i, *s.m.* = cățel
cathĕdra, -ae, *s.f.* = jilț, catedră
causa, -ae, *s.f.* = cauză, motiv
cautus, -a, -um, *adj.* = prudent, prevăzător
cavĕo, -ēre, cavi, *v.* = a avea grijă, (a se) păzi
cedo, -ĕre, cessi, *v.* = a păși, a se retrage, a ceda
celĕbro, -āre, -āvi, *v.* = a frecventa, a sărbători; **cenam celebrāre** = a organiza o masă (petrecere)
celsus,-a,-um, *adj.* =înalt; *fig.* mîndru
cena, -ae, *s.f.* = cină *(masă principală la romani)*
censor, -ōris, *s.m.* = cenzor, critic
cerăsus, -i, *s.f.* = cireș
cerĕus, -a, -um, *adj.* = de ceară
certo, -āre, -āvi, *v.* = a se lupta, a se întrece
cetĕri, -ae, -a, *adj. pl.* = ceilalți; **et cetĕra** = și celelalte
charta, -ae, *s.f.* = foaie de papirus; scriere, carte
cibus, -i, *s.m.* = mîncare, hrană
circa, *adv.* = în jur; *prep. cu acuz.* = în jurul
circĭter, *adv.* = cam, aproximativ
circum, *prep. cu acuz.* = în jurul, alături de
circumdătus, -a, -um, *v. part.* = înconjurat
circūmdo, -āre, *v.* = a împrejmui
circus, -i, *s.m.* = circ
cito, *adv.* = repede
citus, -a, -um, *adj.* = grăbit, rapid
civilĭtas, -ātis, *s.f.* = atitudine cetățenească; simplitate
civis, -is, *s.m.* și *f.* = cetățean
civĭtas, -ātis, *s.f.* = cetate, stat
clarus, -a, -um, *adj.* = vestit, ilustru
codex, -ĭcis, *s.m.* = tăbliță de scris; carte
cogĭto, -āre, -āvi, *v.* = a (se) gîndi
cognāta, -ae, *s.f.* = cumnată, rudă
cognātus, -i, *s.m.* = cumnat
collis, -is, *s.m.* = colină
collŏco, -āre, -āvi, *v.* = a așeza într-un loc
colloquĭum, -ĭi, *s.n.* = convorbire, dialog
collūco, -āre, *v.* = a curăța de crengi
colo, -ĕre, colŭi, *v.* = a cultiva
color, -ōris, *s.m.*=culoare; *fig.* nuanță
colūmna, -ae, *s.f.* = coloană, columnă
commūnis, -e, *adj.* = care aparține mai multora, comun
comoedĭa, -ae, *s.f.* = comedie
compăro, -āre, -āvi, *v.* = a pregăti
concēdo, -ĕre, -cēssi, *v.* = a permite, a acorda
concelĕbro, -āre, -āvi, *v.* = a serba
conclāve, -is, *s.n.* = încăpere, odaie
concordĭa, -ae, *s.f.* = înțelegere, armonie
condĭtus, -a, -um, *v. part.*=întemeiat
confĭrmo, -āre, -āvi, *v.* = a întări
consalūto, -āre, -āvi, *v.* = a saluta împreună
conscientĭa, -ae, *s.f.* = conștiință
consilĭum, -ĭi, *s.n.* = sfat, părere
constitūtus, -a, -um, *v. part.* = întemeiat, stabilit
consto, -āre, constĭti, *v.* = a fi alcătuit din, a consta
construo, -ĕre, -strūxi, *v.* = a ridica, a construi
construcĭta est = a fost ridicată
consuetūdo, -ĭnis, *s.f.* = obișnuință
consul, -ŭlis, *s.m.* = consul
consulātus, *s.m.* = consulat *(funcția de consul)*
contĕxtus, -a, -um, *v. part.* = împletit
contra, *prep. cu acuz.* = în fața, împotriva; *adv.* = dimpotrivă

contumelĭa, -ae, *s.f.* = insultă, jignire
conviviālis, -e, *adj.* = de ospăț
convivĭum, -ĭi, *s.n.* = ospăț, banchet
copĭae, -ārum, *s.f. pl.*=trupe, mulțimi
cor, cordis, *s.n.* = inimă
corōna, -ae, *s.f.* = coroană, cunună
corōno, -āre, -āvi, *v.* = a încununa
corpus, -ŏris, *s.n.* = corp, obiect
corvus, -i, *s.m.* = corb
cotidĭe, *adv.* = zilnic
cras, *adv.* = mîine
crebro, *adv.* = deseori
credo, -ĕre, -dĭdi, *v.* = a crede
crepuscŭlum, -i, *s.n.* = înserare, asfințit
cubicŭlum, -i, *s.n.* = dormitor
cucŭlus, -i, *s.m.* = cuc
cuivis, *dat. sg. al pron.* **quivis**=oricui, oricărui, oricărei
culīna, -ae, *s.f.* = bucătărie
cultēllus, -i, *s.m.* = cuțitaș
cum, *conj.* = cînd, în timp ce; *prep. cu abl.* = (împreună) cu
cumŭlo, -āre, -āvi, *v.* = a aduna, a strînge
cupĭo, -pĕre, -īvi, *v.* = a dori
cura, -ae, *s.f.* = grijă
curo, -āre, -āvi, *v.* = a îngriji
cursus, *s.m.* = alergare, călătorie
cursum tenēre = a ține drumul drept; *fig.* carieră, ierarhie
custodĭo, -īre, -īvi, *v.* = a păzi, a păstra
Cybĕla, -ae, *s.f.* = (zeița) Cibela

D.

Daci, -ōrum, *s.m. pl.* = daci
Dacĭa, -ae, *s.f.* = Dacia
Dacoromanĭa, -ae, *s.f.* = România
Dacoromānus, -a, -um, *adj.* = român
damno, -āre, -āvi, *v.* = a condamna; **damnātur** = este condamnat
Danubĭus, -ii, *s.m.* = Dunărea
de, *prep. cu abl.* = de, despre, din
dea, -ae, *s.f.* = zeiță
Decebălus, -i, *s.m.* = Decebal
decōrus, -a, -um, *adj.* = frumos, încîntător
decōrum, -i, *s.n.*=frumusețe, podoabă
defēndo, -ĕre, -di, *v.* = a apăra
deflŭo, -ĕre, -flūxi, *v.* = a se scurge, a se termina
dĕin(de), *adv.* = după aceea
delēcto, -āre, -āvi, *v.* = a desfăta, a încînta
delĭctum, -i, *s.n.* = delict, greșeală
delphīnus, -i, *s.m.* = delfin
demĭtto, -ĕre, -mīsi, *v.* = a lăsa în jos, a îndepărta
denĭque, *adv.* = în sfîrșit
descriptĭo, -ōnis, *s.f.* = descriere
desiderĭum, -ĭi, *s.n.* = dorință
despēro, -āre, -āvi, *v.* = a pierde nădejdea
detrimēntum, -i, *s.n.* = vătămare, pagubă
deus, -i, *s.m.* = zeu; **dis manĭbus** = zeilor mani
dext(ĕ)ra, -ae, *s.f.* = mîna dreaptă
dicātus, -a, -um, *adj.*=devotat, atașat
dico, -ĕre, -dīxi, *v.* = a zice, a spune, a numi
dictum, -i, *s.n.* = vorbă, cuvînt, maximă
dies, *s.m.* și *f.*= zi
difficĭlis, -e, *adj.* = greu, anevoios
digĭtus, -i, *s.m.* = deget
diligentĭa, -ae, *s.f.* = zel, sîrguință
dilucŭlum, -i, *s.n.* = revărsatul zorilor
dirēctus, -a, -um, *adj.* = drept
discēdo, -ĕre, -cēssi, *v.* = a se depărta, a pleca
discērno, -ĕre, *v.* = a deosebi, a distinge
discipŭlus, -i, *s.m.* = școlar, elev
disco, -ĕre, didĭci, *v.* = a învăța, a cunoaște
diu, *adv.* = mult timp
divērsus, -a, -um, *adj.* = diferit, deosebit
dives, -ĭtis, *adj.* = bogat, avut
divĭdo, -ĕre, -vīsi, *v.* = a împărți
divisĭo, -ōnis, *s.f.* = împărțire
do, dare, dedi, *v.* = a da
docĕo, -ēre, -cŭi, *v.* = a învăța *(pe altul)*
doctus, -a, -um, *adj.* = învățat, savant
dolor, -ōris, *s.m.* = durere, suferință
dolōsus, -a, -um, *adj.* = șiret, viclean
domicilĭum, -ĭi, *s.n.* = locuință, domiciliu
domĭna, -ae, *s.f.* = stăpînă
dominātor, -ōris, *s.m.* = stăpîn
dominĭcus, -a, -um, *adj.* = care aparține stăpînului

domĭnus, -i, *s.m.* = stăpîn
domus, -i, *s.f.* = casă
donec, *conj.* = cît timp, pînă ce
dormĭens, -ntis, *v. part.*=care doarme
dormĭo, -īre, -īvi, *v.* = a dormi
duco, -ĕre, duxi, *v.* = a duce, a trage
dulcēdo, -ĭnis, *s.f.*=dulceaţă, farmec
dulcis, -e, *adj.* = dulce, plăcut, scump
dum, *conj.* = cît timp, în timp ce
duo, duae, duo, *num.* = doi, două
duro, -āre, -āvi, *v.* = a îndura, a rezista

E.

edo, -ĕre, edi, *v.* = a mînca
edomĭtus, -a, -um, *v. part.* = învins
edŭco, -āre, -āvi, *v.*=a creşte, a instrui
effĭgies, *s.f.* = chip, imagine
elegantĭa, -ae, *s.f.* = ţinută aleasă, eleganţă
eloquentĭa, -ae, *s.f.* = îndemînarea de a vorbi, elocinţă
emĭnens, -ntis, *adj.* = remarcabil, distins
emĭtto, -ĕre, -mīsi, *v.* = a da drumul, a scăpa
en, *interj.* = iată
eo, *adv.* = acolo
equa, -ae, *s.f.* = iapă
equus, -i, *s.m.* = cal
errāta, *s.n. pl.* = greşeli
erro, -āre, -āvi, *v.* = a greşi
Esquilīnus, -i, *s.m.* = Escvilinul, *una din colinele Romei*
et, *conj.* = şi
etĭam, *conj.*=şi încă, chiar şi; *adv.* = încă, şi, de asemenea
Eurōpa, -ae, *s.f.* = Europa
evigĭlo, -āre, -āvi, *v.* = a se trezi
ex, *prep. cu abl.* = din, de la, dintre
excūso, -āre, -āvi, *v.* = a scuza
exēmplum, -i, *s.n.* = exemplu
exigŭus, -a, -um, *adj.* = mic, neînsemnat
exordĭum, -ĭi, *s.n.* = început, origine
experientĭa, -ae, *s.f.* = încercare, experienţă, practică
explorātor, -ōris, *s.m.* = cercetaş, iscoadă
extra, *prep. cu acuz.* = afară de, dincolo de

F.

fabēlla, -ae, *s.f.* = istorioară
faber, -bri, *s.m.* = lucrător, meşter, făuritor
fabŭla, -ae, *s.f.* = fabulă
facĭes, *s.f.* = faţă, înfăţişare
facĭle, *adv.* = uşor
facĭo, facĕre, feci, *v.* = a face
factum, -i, *s.n.* = fapt, lucrare
fagus, -i, *s.f.* = fag
fama, -ae, *s.f.* = faimă, zvon
familĭa, -ae, *s.f.* = familie
famōsus, -a, -um, *adj.*=vestit, faimos
farīna, -ae, *s.f.* = făină
fascĭnans, -ntis, *v. part.* = care vrăjeşte, fermecător
felicĭter, *adv.* = cu rezultat fericit
felix, -īcis, *adj.* = ferice, bogat, prosper
fenēstra, -ae, *s.f.* = fereastră
ferĭo, -īre, *v.* = a izbi, a lovi
fero, fĕrre, *v.* = a (a)duce
ferrum, -i, *s.n.* = fier, sabie
fervēsco, -ĕre, *v.* = a fierbe, a clocoti
fervĭdus, -a, -um, *adj.* = fierbinte
festīno, -āre, -āvi, *v.* = a se grăbi
festum, -i, *s.n.* = sărbătoare
filĭa, -ae, *s.f.* = fiică
filĭus, -ii, *s.m.* = fiu
finĭo, -īre, -īvi, *v.* = a se sfîrşi
finis, -is, *s.m.* = sfîrşit
firmĭter, *adv.* = cu tărie
flamma, -ae, *s.f.* = flacără
flos, floris, *s.m.* = floare
floscŭlus, -i, *s.m.* = floricică
foederātus, -a, -um, *adj.* = aliat
folĭa, -ae, *s.f.* = foaie, frunză
folĭum, -ii, *s.n.* = foaie, frunziş
forma, -ae, *s.f.* = formă, figură
formōsus, -a, -um, *adj.* = frumos
fornax, -ācis, *s.f.* = cuptor
fortis, -e, *adj.* = puternic, brav
fortis, -is, *s.m.* = viteaz
fortitūdo, -ĭnis, *s.f.* = vitejie, bravură
fortūna, -ae, *s.f.* = soartă, noroc
forum, -i, *s.n.* = for, piaţă publică, locul adunărilor publice
fovĕa, -ae, *s.f.* = groapă, şanţ
frater, -tris, *s.m.* = frate
frequēnto, -āre, -āvi, *v.*=a vizita des, a frecventa
frons, -ntis, *s.f.* = frunte
fructus, *s.m.* = fruct, rod

fuga, -ae, *s.f.* = fugă
fulgur, -ŭris, *s.n.* = fulger, trăsnet
fulvus, -a, -um, *adj.* = galben, auriu
fumus, -i, *s.m.* = fum
fundamēntum, -i, *s.n.* = temelie
furca, -ae, *s.f.* = furcă
furor, -ōris, *s.m.* = nebunie, furie

G.

Gallĭa, -ae, *s.f.* = Galia
gallicinĭum, -ii, *s.n.* = cîntatul cocoşilor
gallīna, -ae, *s.f.* = găină
garrŭlus, -a, -um, *adj.* = gureş, care ciripeşte
gaudĕo, -ēre, *v.* = a se bucura
gener, -ĕri, *s.m.* = ginere
gens, gentis, *s.f.* = gintă, neam
genu, *s.n.* = genunchi
genuīnus, -a, -um, *adj.* = originar, adevărat
genus, -ĕris, *s.n.* = neam, origine
gero, -ĕre, gessi, *v.* = a purta
gladiātor, -ōris, *s.m.* = gladiator, luptător la circ
gleba, -ae, *s.f.* = brazdă de pămînt, glie
gloria, -ae, *s.f.* = glorie
Gothi, -ōrum, *s.m. pl.* = goţii
gracĭlis,-e, *adj.*=zvelt, delicat, subţire
Graeci, -ōrum, *s.m. pl.* = grecii
Graecĭa, -ae, *s.f.* = Grecia
Graecus, -a, -um, *adj.* = grecesc
granum, -i, *s.n.* = bob *(de grîu etc.)*, grăunte
gratĭa, -ae, *s.f.* = farmec, bunăvoinţă, mulţumire
gratus, -a, -um, *adj.*=plăcut, agreabil
gravis, -e, *adj.* = greu, apăsător
gravĭter, *adv.* = greu, grav
grossus, -a, -um, *adj.* = gros, mare, lipsit de precizie
gymnasĭum, -ii, *s.n.* = gimnaziu *(loc pentru exerciţii fizice)*

H.

habĕo, -ēre, -bŭi, *v.* = a avea
habitacŭlum, -i, *s.n.* = adăpost, locuinţă
habitatĭo, -ōnis, *s.f.* = domiciliu
harūndo, -ĭnis, *s.f.* = trestie
herba, -ae, *s.f.* = iarbă
Hercŭles, -is, *s.m.* = Hercule, *erou legendar al Greciei*
heredĭtas, -ātis, *s.f.* = moştenire
heri, *adv.* = ieri
hibērnus, -a, -um, *adj.* = de iarnă
hic, haec, hoc, *pron.* = acesta, aceasta
hilăris, -e, *adj.* = voios, vesel
hirūndo, -ĭnis, *s.f.* = rîndunică
Hispanĭa, -ae, *s.f.* = Spania
historĭa, -ae, *s.f.* = istorie
hodĭe, *adv.* = astăzi
homo, -ĭnis, *s.m.* = om
honēste, *adv.* = cinstit, în chip demn
honēstus, -a, -um, *adj.* = cinstit, ales
honor, -ōris, *s.m.* = cinste, onoare, demnitate publică
hora, -ae, *s.f.* = oră
hordĕum, -i, *s.n.* = orz
hortus, -i, *s.m.* = grădină
hospitĭum, -ii, *s.n.* = ospeţie, ospăţ
humānus, -a, -um, *adj.* = omenesc
humĕrus, -i, *s.m.* = umăr
humĭlis, -is, *s.m.* = modest, om de rînd
humus, -i, *s.f.* = pămînt
Hungāri, -ōrum, *s.m. pl.* = ungurii

I.

iam, *adv.* = acum, tocmai, deja
ianŭa, -ae, *s.f.* = intrare, uşa de la intrare
ibi, *adv.* = acolo
idem, eădem, idem, *pron.* = acelaşi, aceeaşi
idĕo, *adv.* = de aceea; **ideōque** = şi de aceea
id est = adică
ientacŭlum, -i, *s.n.* = micul dejun
igĭtur, *conj.* = aşadar, prin urmare
ignis, -is, *s.m.* = foc
ignorantĭa, -ae, *s.f.* = necunoaştere, neştiinţă
ignōsco, -ĕre, -nōvi, *v.* = a ierta
ille, illa, illud, *pron.* = acela, aceea; el, ea
illūstris, -e, *adj.* = vestit, ilustru
Illyrĭa, -ae, *s.f.* = Iliria
imber, -bris, *s.m.* = ploaie
imitatĭo, -ōnis, *s.f.* = imitaţie
immerĭto, *adv.* = pe nedrept

imperātor, -ōris, *s.m.* = conducător, împărat
imperĭum, -ĭi, *s.n.* = putere, comandă supremă; stat, imperiu (teritoriu vast), stăpînire
impĕro, -āre, -āvi, *v.* = a porunci, a stăpîni
impluvĭum, -ĭi, *s.n.*=impluviu *(bazin în mijlocul atriului, unde se strîngea apa de ploaie)*
in, *prep. cu acuz. şi abl.* = în, pe, spre
indŭo, -ĕre, dŭi, *v.* = a (se) îmbrăca
infēstus, -a, -um, *adj.* = potrivnic, primejdios
infīnītus, -a, -um, *adj.* = numeros, nesfîrşit
inimīcus, -a, -um, *adj.* = vătămător, duşmănos
initĭum, -ĭi, *s.n.* = început
institŭo, -ĕre, -ŭi, *v.* = a stabili, a întemeia
institutĭo, -ōnis, *s.f.* = educaţie, învăţătură
insŭla, -ae, *s.f.* = insulă
inter, *prep. cu acuz.* = între
intermĭtto, -ĕre, -mīsi, *v.* = a lăsa spaţiu la mijloc, a părăsi
intro, -āre, -āvi, *v.* = a intra
imusitātus, -a, -um, *adj.*=neobişnuit
iocus, -i, *s.m.* = joc
ipse, ipsa, ipsum, *pron.* = însumi, însuţi etc.
ira, -ae, *s.f.* = mînie, duşmănie
iracundĭa, -ae, *s.f.* = mînie, furie
irrĭgo, -āre, *v.* = a uda, a iriga
is, ea, id, *pron.*=acesta, aceasta; el, ea
ita, *adv.* = astfel, aşa
Italĭa, -ae, *s.f.* = Italia
iubĕo, -ēre, iussi, *v.* = a porunci
iucūndus, -a, -um, *adj.*=plăcut, fericit
iudex, -ĭcis, *s.m.* = judecător
Iupĭter (Iuppĭter), Iovis, *s.m.* = (zeul) Jupiter
ius, iuris, *s.n.* = drept(ate)
iustitĭa, -ae, *s.f.* = justiţie, dreptate
iuvĕnis, -e, *adj.* = tînăr
iuvēntus, -ūtis, *s.f.* = tinereţe

K.

Kalēndae, -ārum, *s.f. pl.* = prima zi a unei luni

L.

labor, -ōris, *s.m.* = muncă, efort, suferinţă
laboriōsus, -a, -um, *adj.* = care lucrează, muncitor
lacrĭma, -ae, *s.f.* = lacrimă
laetus, -a, -um, *adj.* = vesel, mulţumit, bucuros
laevus, -a, -um, *adj.* = stîng
lapsus, *s.m.* = alunecare; *fig.* scăpare, greşeală
largus, -a, -um, *adj.* = darnic, bogat; mare, larg
Latīne, *adv.* = latineşte
Latīnus, -a, -um, *adj.* = latin, latinesc
Latĭum, -ii, *s.n.* = Laţiul
latro, -ōnis, *s.m.* = hoţ
laudo, -āre, -āvi, *v.* = a lăuda
laurĕa, -ae, *s.f.* = laur *(arbust ornamental)*, dafin
laus, laudis, *s.f.* = laudă, cinste, glorie, elogiu
lectīca, -ae, *s.f.* = lectică *(un fel de pat portativ, cu baldachin, purtat pe umeri de sclavi şi folosit pentru deplasarea stăpînilor)*
lectĭo, -ōnis, *s.f.* = lecţie
lector, -ōris, *s.m.* = cititor
lectŭlus, -i, *s.m.* = pat mic, sofa
legĭo, -ōnis, *s.f.* = legiune *(unitate militară)*
lego, -ĕre, legi, *v.* = a citi
lente, *adv.* = încet
leo, -ōnis, *s.m.* = leu
lepus, -ŏris, *s.m.* = iepure
levis, -e, *adj.* = uşor, nesigur
lex, legis, *s.f.* = lege
libēnter, *adv.* = cu plăcere
liber, -bri, *s.m.* = carte
liber, -ĕra, -ĕrum, *adj.* = liber
liberi, -ōrum, *s.m. pl.* = copii
libertas, -ātis, *s.f.* = libertate
libĭtum, -i, *s.n.* = dorinţă, capriciu
ligātus, -a, -um, *v. part.* = legat
lignum, -i, *s.n.* = lemn
limes, -ĭtis, *s.m.* = graniţă
lingua, -ae, *s.f.* = limbă; *fig.* exprimare
lingŭla, -ae, *s.f.* = lingură
linum, -i, *s.n.* = in, fir de in
littĕra, -ae, *s.f.* = literă; *pl.* scrisoare

locus, -i, *s.m.* = loc; *pl.* **loci, -ōrum,** *m.* sau **loca, -ōrum,** *n.*
longus, -a, -um, *adj.* = lung
loqui, *v. inf.* = a vorbi
lucĕo, -ēre, luxi, *v.* = a (stră)luci
ludus, -i, *s.m.* = şcoală
Luna, -ae, *s.f.* = (zeiţa) Luna
lumen, -ĭnis, *s.n.* = lumină
lupus, -i, *s.m.* = lup

M.

magis, *adv.* = mai, mai mult
magĭster, -tri, *s.m.* = învăţător, profesor
magĭstra, -ae, *s.f.* = învăţătoare, profesoară
magnifĭcus, -a, -um, *adj.* = măreţ, strălucitor
magnus, -a, -um, *adj.* = mare
maĭor, -ĭus *(comp. de la* **magnus**), *adj.* = mai mare
maiōres, -um, *s.m. pl.* = strămoşi
male, *adv.* = rău; **male habēre** = a se simţi rău
mălus, -a, -um, *adj.* = rău, de proastă calitate
mălum, -i, *s.n.* = rău, nenorocire
mālus, -i, *s.f.* = măr *(pomul)*
manducŏ, -āre, -āvi, *v.* = a mesteca, a mînca
mane, *s.n. (indecl.)* = dimineaţă
mane, *adv.* = de dimineaţă
manĕo, -ēre, mansi, *v.* = a rămîne, a poposi undeva, a dăinui
manes, -ĭum, *s.m. pl.* = manii *(sufletele morţilor)*; **dis manĭbus** = zeilor mani
manus, *s.f.* = mînă
mappa, -ae, *s.f.* = faţă de masă, şervet
mare, -is, *s.n.* = întindere de apă, mare
Mars, Martis, *s.m.* = (zeul) Marte
mater, -tris, *s.f.* = mamă
matutīnus, -a, -um, *adj.*=de dimineaţă
maxĭmus, -a, -um *(superl. de la* **magnus**), *adj.* = foarte, cel mai mare
medicīna, -ae, *s.f.* = medicină
medĭcus, -i, *s.m.* = medic
mediocrĭtas, -ātis, *s.f.* = moderaţie, cale de mijloc
Mediterrănĕus, -a, -um, *adj.* = înconjurat de pămînt
medĭus, -a, -um, *adj.* = de mijloc, mijlociu
melĭor, -ĭus *(comp. de la* **bonus**), *adj.* = mai bun
membrāna, -ae, *s.f.* = înveliş subţire, foaie *(de pergament)*
membrum, -i, *s.n.* = membru
memorĭa, -ae, *s.f.*=amintire, memorie
mens, mentis, *s.f.*=minte, gînd, părere
mensa, -ae, *s.f.* = masă
Mercurĭus, -ii, *s.m.* = (zeul) Mercur
meridĭes, *s.m.* = amiază
merĭtum, -i, *s.n.* = merit
merŭla, -ae, *s.f.* = mierlă
meto, -ĕre, mēssui, *v.* = a culege, a recolta
Minĕrva, -ae, *s.f.* = (zeiţa) Minerva
meus, -a, -um, *pron.* = al meu, a mea
mirabĭlis, -e, *adj.* = minunat, uimitor
miser, -ĕra, -ĕrum, *adj.* = nefericit, necăjit, nenorocit
miserĭa, -ae, *s.f.* = nenorocire, nefericire
mitto, -ĕre, mīsi, *v.* = a trimite
modestĭa, -ae, *s.f.* = modestie
modēstus, -a, -um, *adj.* = măsurat, modest
modĭco, *adv.* = măsurat, cumpătat, puţin
modus, -i, *s.m.* = mod, măsură
Moesĭa, -ae, *s.f.* = Moesia, *provincie romană*
molēstus, -a, -um, *adj.* = supărător, neplăcut
monĕo, -ēre, -nŭi, *v.* = a sfătui
mons, montis, *s.m.* = munte
monumēntum, -i, *s.n.* = monument
mori, *v. inf.* = a muri
mors, mortis, *s.f.* = moarte
mos, moris, *s.m.* = obicei; *pl.* datini, moravuri
mox, *adv.* = după aceea, apoi
mulĭer, -ĕris, *s.f.* = muiere, femeie
multus, -a, -um, *adj.* = mult
mundus, -i, *s.m.* = lume
mundus, -a, -um, *adj.* = curat
murus, -i, *s.m.* = zid; *fig.* pază
musca, -ae, *s.f.* = muscă
musĭcus, -a, -um, *adj.* = care cîntă, vesel
mustum, -i, *s.n.* = must
muto, -āre, -āvi, *v.* = a schimba

mutus, -a, -um, *adj.* = fără grai, mut
myrtus, -i, *s.f.* = mirt *(arbust ornamental)*

N.

narro, -āre, -āvi, *v.* = a povesti
nasus, -i, *s.m.* = nas
natĭo, -ōnis, *s.f.* = neam, popor
nato, -āre, -āvi, *v.* = a înota
natūra, -ae, *s.f.* = natură, origine
natus, -a, -um, *v. part.* = născut
nauta, -ae, *s.m.* = corăbier, navigator
navis, -is, *s.f.* = corabie, navă
ne, *adv.* şi *conj.* = nu, (ca) să nu
necessarĭus, -a, -um, *adj.* = necesar
nefas, *s.n. (indecl.)* = nelegiuire, crimă
nego, -āre, -āvi, *v.* = a spune nu, a refuza
negotĭum, -ĭi, *s.n.* = ocupaţie, îndeletnicire
nemo, -ĭnis, *pron.* = nimeni
nepos, nepōtis, *s.m.* = nepot
Neptūnus, -i, *s.m.* = (zeul) Neptun
neuter, -tra, -trum, *adj.* = neutru
nihil, *pron.* = nimic
nix, nivis, *s.f.* = zăpadă, nea
nocens, -ntis, *adj.-subst.* = dăunător, vinovat
nocĕo, -ēre, -cŭi, *v.* = a vătăma, a dăuna
nomen, -ĭnis, *s.n.* = nume
nomĭno, -āre, -āvi, *v.* = a numi
non, *adv.* = nu
nonnūllus, -a, -um, *adj.* = unul, vreunul
nosco, -ĕre, nōvi, *v.* = a cunoaşte
noster, nostra, nostrum, *pron.* = al nostru, a noastră
nota, -ae, *s.f.* = semn, notă
noto, -āre, -āvi, *v.* = a însemna, a marca
nove, *adv.* = în chip nou
novus, -a, -um, *adj.* = nou; **nova,** *s.n. pl.* = lucruri noi, noutăţi
nox, noctis, *s.f.* =noapte; **nox medĭa**= miezul nopţii
nullus, -a, -um, *adj.* = nici unul, nici una
numen, -ĭnis, *s.n.* = voinţă divină, divinitate
numĕro, -āre, -āvi, *v.* = a număra
numĕrus, -i, *s.m.* = număr
nutrĭo, -īre, -īvi, *v.* = a hrăni, a îngriji

O.

obdormĭo, -īre, -īvi, *v.* = a dormi adînc
occasĭo, -ōnis, *s.f.* = ocazie, prilej
occasus, *s.m.* = asfinţit
Oceănus, -i, *s.m.* = Oceanul, marea
ocŭlus, -i, *s.m.* = ochi
octo, *num.* = opt
odĭum, -ĭi, *s.n.* = duşmănie, ură
offĕro, offĕre, *v.* = a oferi; a prezenta; **offĕrtur** = se prezintă
omnis, -e, *adj.* = tot, toată
opĕra, -ae, *s.f.* = lucru, activitate, trudă
operĭo, -īre, -rŭi, *v.* = a închide
operāri, *v. inf.* = a lucra
opōrtet, -ēre, *v. impers.* = se cuvine, trebuie
opprēssor, -ōris, *s.m.* = asupritor
optĭmus, -a, -um *(superl. de la* **bonus),** *adj.* = foarte, cel mai bun
opto, -āre, -āvi, *v.* = a dori
opus, -ĕris, *s.n.* = lucrare, operă
oratĭo, -ōnis, *s.f.* = cuvîntare, discurs
orātor, -ōris, *s.m.* = vorbitor, orator
orbis, -is, *s.m.* = cerc, glob, pămînt, lume
orīgo, -ĭnis, *s.f.* = origine, obîrşie
orno, -āre, -āvi, *v.* = a împodobi, a înfrumuseţa
ortus, *s.m.* = răsărit
os, oris, *s.n.* = gură
os, ossis, *s.n.* = os
ovis, -is, *s.f.* = oaie
ovum, -i, *s.n.* = ou; *fig.* început

P.

pacātus, -a, -um, *v. part.* = pacificat
paedagōgus, -i, *s.m.* = pedagog *(sclav care duce copiii la şcoală),* îndrumător
paeninsŭla, -ae, *s.f.* = peninsulă
palma, -ae, *s.f.* = palmă
pālus, -i, *s.m.* = par, ţăruş
pando, -ĕre, -di, *v.* = a da la iveală, a desface
panis, -is, *s.m.* = pîine
par, paris, *adj.* = egal, asemănător
parco, -ĕre, *v.* = a cruţa

parcus, -a, -um, *adj.*=econom, sobru
parens, -ntis, *s.m.* şi *f.* = părinte
parĕo, -ēre, -rŭi, *v.* = a se supune
pars, partis, *s.f.* = parte
pastus, *s.m.* = hrană
pater, -tris, *s.m.* = tată
patientĭa, -ae, *s.f.* = răbdare
patrĭa, -ae, *s.f.* = patrie
patrōna, -ae, *s.f.* = ocrotitoare
paucus, -a, -um, *adj.* = în număr mic, puţin
paulum, *adv.* = puţin
pauper, -ĕris, *adj.* = care cîştigă puţin, sărac
pax, pacis, *s.f.* = pace
pectus, -ŏris, *s.n.* = piept
per, *prep. cu acuz.* = prin
perĕo, -īre, perĭi, *v.*=a pieri, a dispărea
perfĭdus, -a, -um, *adj.* = înşelător, perfid
peristylĭum, -ii, *s.n.* = peristil *(curte interioară a unei case, înconjurată de coloane)*
persōna, -ae, *s.f.* = mască, persoană
pervenĭo, -īre, -vēni, *v.* = a sosi, a ajunge
pes, pedis, *s.m.* = picior
peto, -ĕre, peti(v)i, *v.* = a se îndrepta către, a căuta, a cere
philomēla, -ae, *s.f.* = privighetoare
philosophĭa, -ae, *s.f.* = filozofie
philosŏphus, -i, *s.m.* = filozof
physĭca, -ae, *s.f.* = fizică
Phoebus, -i, *s.m.* = (zeul) Apolo
piger,-gra, -grum, *adj.*=leneş, trîndav
pilus, -i, *s.m.* = fir de păr
pinguis, -e, *adj.* = gras, bogat, îmbelşugat
pinus, -i, *s.f.* = pin
pipĭlo, -āre, *v.* = a ciripi
pirus, -i, *s.f.* = păr *(pomul)*
pius, -a, -um, *adj.* = pios, devotat
placēnta, -ae, *s.f.* = plăcintă, turtă
placĕo, -ēre, -cŭi, *v.* = a plăcea
placĭdus, -a, -um, *adj.* = blînd, potolit
plumbum, -i, *s.n.* = plumb
plurĭmus, -a, -um, *adj. superl.* = foarte mult, în număr foarte mare
poeta, -ae, *s.m.* = poet
Polōni, -ōrum, *s.m. pl.* = polonezii
pono, -ĕre, posŭi, *v.* = a pune, a aşeza
pons, pontis, *s.m.* = punte, pod
pŏpŭlus, -i, *s.m.* = popor, neam
pōpŭlus, -i, *s.f.* = plop
porcēllus, -i, *s.m.* = purcel
porcus, -i, *s.m.* = porc
porta, -ae, *s.f.* = poartă
porto, -āre, -āvi, *v.* = a purta, a duce
possum, posse, *v.* = a putea
post, *prep. cu acuz.* = după
postĕa, *adv.* = apoi, după aceea
posterĭtas, -ātis, *s.f.* = viitor, posteritate
potĭo, -ōnis, *s.f.* = băutură
praecēptum, -i, *s.n.* = sfat, îndrumare
praeclārus, -a, -um, *adj.* = ilustru, faimos
praedĭco, -āre, -āvi, *v.* = a zice în faţa lumii, a declara, a lăuda
praefēctus, -i, *s.m.* = comandant
praemĭum, -ĭi, *s.n.* = recompensă, răsplată
praesens, -ntis, *adj.* = de faţă, prezent
praesēntĭa, -ĭum, *s.n. pl.* = împrejurări prezente
praeterĭtus, -a, -um, *adj.* = trecut
praetorĭum, -ĭi, *s.n.*=garda pretoriană
prandĭum, -ĭi, *s.n.* = prînz, masă de prînz
pretĭum, -ĭi, *s.n.* = preţ, valoare
primo, *adv.* = mai întîi
primus, -a, -um, *adj.* = cel dintîi, primul
princeps, -ĭpis, *s.m.* = căpetenie, împărat
principĭum, -ĭi, *s.n.* = început, origine
prior, -ius, *adj. comp.* = dinainte, mai presus
pro, *prep. cu abl.* = pentru, în loc de
probus, -a, -um, *adj.* = cinstit, virtuos
proelĭum, -ĭi, *s.n.* = bătălie, luptă
profēssor, -ōris, *s.m.* = profesor
prora, -ae, *s.f.* = proră (de corabie)
protĕgo, -ĕre, -tēxi, *v.* = a ocroti
proverbĭum, -ĭi, *s.n.* = proverb, zicătoare
providentĭa, -ae, *s.f.* = prevedere, înţelepciune
provincĭa, -ae, *s.f.* = provincie
proxĭmus, -a, -um, *adj. superl.*=foarte, cel mai apropiat
prudēnter, *adv.* = cu prudenţă, inteligent
prunus, -i, *s.f.* = prun
puella, -ae, *s.f.* = copilă, fată
puer, -ĕri, *s.m.* = copil

pugno, -āre, -āvi, *v.* = a (se) lupta
pulcher, -chra, -chrum, *adj.* = frumos, măreț
pulpa, -ae, *s.f.* = pulpă
puppis, -is, *s.f.* = pupă *(de corabie)*
purus, -a, -um, *adj.* = curat
puto, -āre, -āvi, *v.* = a socoti, a considera
putrĭdus, -a, -um, *adj.* = putred

Q.

quaestĭo, -ōnis, *s.f.* = cercetare, chestiune
quaestūra, -ae, *s.f.* = cvestură *(magistratură romană)*
quam, *adv.* = cît de, decît
quamdĭu, *adv.* și *conj.* = cît timp, pînă ce
quando, *adv.* și *conj.* = cînd, de vreme ce
quantus, -a, -um, *adj.* = cît de mare, cît de mult
quasi, *adv.* = ca, așa ca
-que, *conj. (se adaugă cuvîntului pe care-l unește cu cel dinainte)* = și
quercus, *s.f.* = stejar
qui, quae, quod, *pron.*=care, cine, ce
quia, *conj.* = fiindcă, deoarece
quies, -ētis, *s.f.* = odihnă, liniște
quilĭbet, quaelĭbet, quodlĭbet, *pron.*= oricare, fiecare, oricine
quinque, *num.* = cinci
quis *(m.f.)*, **quid** *(n.)*, *pron.* = cine? ce?
quisque, quaeque, quodque, *pron.* = fiecare, oricare
quoque, *adv.* = de asemenea, și, chiar
quot, *pron. (indecl.)* = cîți, cîte

R.

radix, -īcis, *s.f.* = rădăcină
ramus, -i, *s.m.* = ramură
rapĭo, -pĕre, -pŭi, *v.* = a răpi
raro, *adv.* = rareori
rarus, -a, -um, *adj.* = rar
ratĭo, -ōnis, *s.f.* = rațiune, judecată
recĭto, -āre, -āvi, *v.* = a rosti, a recita
rectus, -a, -um, *adj.* = drept, corect
redormĭo, -īre, *v.* = a adormi din nou
regīna, -ae, *s.f.* = regină
regno, -āre, -āvi, *v.* = a domni
rego, -ĕre, rexi, *v.*=a cîrmui, a guverna
remedĭum, -ĭi, *s.n.* = leac, remediu
remĭgo, -āre, -āvi, *v.* = a vîsli
Remus, -i, *s.m.* = Remus
repetitĭo, -ōnis, *s.f.* = repetiție
repōsco, -ĕre, *v.* = a cere înapoi
res, *s.f.* = lucru, situație, ocupație; **res secūndae** = împrejurări prielnice
resŏno, -āre, -āvi, *v.* = a răsuna
respondĕo, -ēre, -di, *v.* = a răspunde
respublĭca, -ae, *s.f.* = viață politică, republică, stat
rex, regis, *s.m.* = conducător, rege
Rhea Silvĭa, -ae, *s.f.* = Rhea Silvia, *mama gemenilor Romulus și Remus*
rhetorĭca, -ae, *s.f.* = retorică, arta vorbirii
rigĭdus, -a, -um, *adj.* = țeapăn, rigid
ripēnsis, -e, *adj.* = de lîngă mal
Ripēnsis (Dacĭa) = (Dacia) de lîngă mal(ul) Dunării
risus, *s.m.* = rîs; *pl.* rîsete
rivus, -i, *s.m.* = rîu
Roma, -ae, *s.f.* = Roma
Romānus, -a, -um, *adj.* = roman
Romŭlus, -i, *s.m.* = Romulus
rosa, -ae, *s.f.* = trandafir
rotūndo, -āre, -āvi, *v.* = a rotunji
rubēsco, -ĕre, -bŭi, *v.* = a se roși
ruīna, -ae, *s.f.* = prăbușire, ruină

S.

sabbăta, *s.n. pl.* = sîmbătă
sacer, -cra, -crum, *adj.* = sacru, sfînt
saecŭlum, -i, *s.n.* = generație, secol
saepe, *adv.* = adesea
sal, salis, *s.m.* și *n.* = sare
salus, -ūtis, *s.f.* = sănătate, salutare
salutatĭo, -ōnis, *s.f.* = vizită
salūto, -āre, -āvi, *v.* = a saluta, a trimite complimente
salvĕo, -ēre, *v.* = a fi sănătos
sanguis, -is, *s.m.* = sînge
sanus, -a, -um, *adj.* = sănătos
sapĭens, -ntis, *adj.-subst.* = înțelept
sapiēnter, *adv.* = în chip înțelept
sapientĭa, -ae, *s.f.* = înțelepciune
sat(is), *adv.* = destul, suficient
Satūrnus, -i, *s.m.* = (zeul) Saturn
schola, -ae, *s.f.* = școală
scribo, -ĕre, -psi, *v.* = a scrie
scriptum, -i, *s.n.* = ceea ce este scris
scrofa, -ae, *s.f.* = scroafă
secāle, -is, *s.n.* = secară
seco, -āre, *v.* = a tăia, a spinteca
secūndus, -a, -um, *adj.* = favorabil; *num.* = al doilea
securĭtas, -ātis, *s.f.* = lipsă de griji, pace, siguranță
sed, conj. = dar, însă; *loc. conj.*: **non solum... sed etĭam** = nu numai... dar și
sedĕo, -ēre, sedi, *v.* = a ședea
seges, -ētis, *s.f.* = holdă, recoltă
semper, *adv.* = mereu, totdeauna
senātor, -ōris, *s.m.* = senator
senātus, *s.m.* = senat
senēctus, -ūtis, *s.f.* = bătrînețe
senex, senis, *adj.-subst.* = bătrîn
sententĭa, -ae, *s.f.* = părere, cugetare
sentĭo, -īre, sensi, *v.* = a simți, a gîndi
septem, *num.* = șapte
septimāna, -ae, *s.f.* = săptămînă
servĭo, -īre, -īvi *(cu compl. în dativ)*, *v.* = a sluji
servo, -āre, -āvi, *v.* = a păstra
servus, -i, *s.m.* = sclav
sevērus, -a, -um, *adj.* = serios, neîndduplecat, sever
sex, *num.* = șase
si, *conj.* = dacă
sic, *adv.* = așa, astfel
siccus, -a, -um, *adj.* = uscat, sec
sicut, *adv.* și *conj.* = ca, precum, așa cum
silva, -ae, *s.f.* = pădure
sine, *prep. cu abl.* = fără
sit, sint, *conjct. prez. de la* esse = să fie el, ei
situs, -a, -um, *adj.* = situat, așezat
socer, -ĕri, *s.m.* = socru
sol, solis, *s.m.* = soare
solĭtum, -i, *s.n.* = obicei, stare obișnuită
solum, -i, *s.n.* = pămînt
solūtus, -a, -um, *v. part.* = dezlegat, desfăcut
somnĭum, -ii, *s.n.* = vis, reverie
sordĭdus, -a, -um, *adj.* = murdar
soror, -ōris, *s.f.* = soră
spatiōsus, -a, -um, *adj.* = larg, spațios
specto, -āre, -āvi, *v.* = a privi la, a vedea; **spectātur** = se vede
spina, -ae, *s.f.* = spin, mărăcine
splendĭdus, -a, -um, *adj.* = strălucitor, frumos
statŭa, -ae, *s.f.* = statuie
statŭo, -ĕre, -ŭi, *v.* = a hotărî, a decide
stella, -ae, *s.f.* = stea
stilus, -i, *s.m.* = bețișor ascuțit *(pentru scris)*, condei
sto, -are, stĕti, *v.* = a sta în picioare
strenŭus, -a, -um, *adj.* = conștiincios, silitor
studĕo, -ēre, -dŭi, *v.* = a rîvni, a se îndeletnici, a studia
studĭum, -ĭi, *s.n.* = rîvnă, zel, studiu, părtinire
stultus, -a, -um, *adj.* = prost
stultus, -i, *s.m.* = om prost
suavis (sua -vis), -e, *adj.* = gingaș, plăcut, suav
sub, *prep. cu abl.* = sub
subĭtus, -a, -um, *adj.* = neașteptat, neprevăzut
subtīlis, -e, *adj.* = subțire, fin
succūro, -ĕre, *v.* = a veni în ajutor
sum, esse, fui, *v.* = a fi
summus, -a, -um, *adj. superl.* =foarte (cel mai) mare, foarte (cel mai) înalt
sumptus, -a, -um, *v. part.* = luat
super, *adv.* = deasupra; *prep. cu acuz. și abl.* = peste, mai sus
superbĭa, -ae, *s.f.*=mîndrie, îngîmfare
superbĭo, -īre, *v.*=a se făli, a se mîndri
supērbus, -a, -um, *adj.* = mîndru, trufaș
superĭor, -ĭus, *adj. comp.* = mai înalt, mai de seamă; de mai înainte
supĕro, -āre, -āvi, *v.* = a învinge
supra, *adv.* = sus, mai sus, mai înalt; *prep. cu acuz.* = pe, deasupra, peste
surdus, -a, -um, *adj.* = surd
suus, -a, -um, *pron.* = al său, a sa

T

tabēlla, -ae, *s.f.* = tăbliță *(de scris)*; **tabēllae cerĕae ligātae** = tăblițe acoperite cu ceară, legate
tabērna, -ae, *s.f.* = atelier, prăvălie
tacĕo, -ēre, -cŭi, *v.* = a tăcea
tacĭtus, -a, -um, *adj.* = tăcut
tardĭus, *adv. comp.* = mai tîrziu
templum, -i, *s.n.* = templu
tempus, -ŏris, *s.n.* = timp, vreme
tenĕo, -ēre, -nŭi, *v.* = a ține, a păstra

terra, -ae, *s.f.* = pămînt, țară
theātrum, -i, *s.n.* = teatru
thermae, -ārum, *s.f. pl.* = băi publice
timĕo, -ēre, -mŭi, *v.* = a se teme; **timēndo,** *gerunziu* = temîndu-se
timĭdus, -a, -um, *adj.* = sfios, timid
titŭlus, -i, *s.m.* = inscripție, titlu *(de noblețe, de glorie)*
toga, -ae, *s.f.* = togă
togātus, -a, -um, *adj.* = îmbrăcat în togă
tollo, -ĕre, *v.* = a ridica, a înălța
tot, *pron. (indecl.)* = atît, atîți
totus, -a, -um, *adj.* = tot, întreg
tradūco, -ĕre, -dūxi, *v.* = a trece, a transporta
traho, -ĕre, traxi, *v.* = a trage, a convinge
trans, *prep. cu acuz.* = dincolo de, peste
transĕo, -īre, -ĭi, *v.* = a trece, a traversa
transfĕro, -fĕrre, *v.* = a duce dintr-o parte în alta, a transfera
tribūnal, -ālis, *s.n.* = tribunal *(estradă semicirculară, pe care ședeau magistrații și comandanții militari)*, instanță de judecată
triclinĭum, -ĭi, *s.n.* = sală de mîncare
triūmphus, -i, *s.m.* = triumf, alai triumfal
Tropaeēnsis, -e, *adj.* = de la **Tropaeum Traiani** (Adamclisi)
tunĭca, -ae, *s.f.* = tunică
tutēla, -ae, *s.f.* = apărare, pază
tuus, -a, -um, *pron.* = al tău, a ta

U.

ubi, *adv.* = unde; *conj.* = cînd, după ce
ubīque, *adv.* = pretutindeni
ulterĭor, -ĭus, *adj. comp.* = mai îndepărtat, care vine după, ulterior
ultĭmus, -a, -um, *adj. superl.* = cel mai îndepărtat, ultimul
ultra, *prep. cu acuz.* = dincolo de
umbra, -ae, *s.f.* = umbră
umbrōsus, -a, -um, *adj.* = umbros
unanĭmus, -a, -um, *adj.* = de acord
unde, *adv.* = de unde
unus, -a, -um, *num.* = unu, una
urbs, -is, *s.f.* = oraș; **Urbs, -is** = Roma
ursus, -i, *s.m.* = urs
usque ad, *loc. prep. cu acuz.* = pînă la
ut, *conj.* = ca să, așa cum
utĭnam, *adv.* = o, dacă...

V.

vacca, -ae, *s.f.* = vacă
vado, -ĕre, vasi, *v.* = a merge, a păși
Valăchi, -ōrum, *s.m. pl.* = românii
Valachĭcus, -a, -um, *adj.* = românesc
valĕo, -ēre, -lŭi, *v.* = a fi sănătos, puternic; a valora
vallis, -is, *s.f.* = vale
varietās, -ātis, *s.f.* = varietate
varĭus, -a, -um, *adj.* = felurit, variat
vastus, -a, -um, *adj.* = întins, vast
vastātor, -ōris, *s.m.* = care pustiește, devastator
-ve, *conj. (se adaugă cuvîntului al doilea dintr-o pereche)* = sau, ori
vel, *conj.* = sau, fie
velis, *conjct. prez. de la* **volo, velle** = ai vrea, ai dori
velocĭter, *adv.* = repede
vendo, -ĕre, -dĭdi, *v.* = a vinde
venētus, -a, -um, *adj.* = vînăt
veniŏ, -īre, vēni, *v.* = a veni, a se apropia; **veniēntes,** *part.* = care vin, venind
ventus, -i, *s.m.* = vînt
Venus, -ĕris, *s.f.* = (zeița) Venus
ver, veris, *s.n.* = primăvară
verbum, -i, *s.n.* = cuvînt
verĭtas, -ātis, *s.f.* = adevăr
vernus, -a, -um, *adj.* = de primăvară
verus, -a, -um, *adj.* = adevărat
vesper, -ĕris, *s.m.* = seară
vespĕra, -ae, *s.f.* = seară, asfințit
Vesta, -ae, *s.f.* = (zeița) Vesta
vestibŭlum, -i, *s.n.* = intrare, vestibul
vestis, -is, *s.f.* = veșmînt, haină
via, -ae, *s.f.* = cale, drum
victorĭa, -ae, *s.f.* = victorie, biruință
victus, -a, -um, *v. part.* = învins
vidĕo, -ēre, vidi, *v.* = a vedea; *fig.* a avea grijă
vigĭlans, -ntis, *v. part.* = care veghează
vigilĭa, -ae, *s.f.* = veghe, strajă de noapte
villa, -ae, *s.f.* = fermă, conac
Viminālis (collis) *s.m.* = Viminalul, *una din colinele Romei*
vinco, -ĕre, vici, *v.* = a învinge
vindex, -ĭcis, *s.m.* = salvator, ocrotitor
vinum, -i, *s.n.* = vin
viŏla, -ae, *s.f.* = viorea
vipĕra, -ae, *s.f.* = viperă
vir, viri, *s.m.* = bărbat
virgo, -ĭnis, *s.f.* = fată
virgūlta, -ae, *s.f.* = mlădiță, nuia
virtus, -ūtis, *s.f.* = virtute, vitejie
vita, -ae, *s.f.* = viață
vitēllus, -i, *s.m.* = vițel
vitis, -is, *s.f.* = viță de vie
vivo, -ĕre, vixi, *v.* = a trăi
vivus, -a, -um, *adj.* = viu; *fig.* energic
vix, *adv.* = abia, de curînd
voco, -āre, -āvi, *v.* = a chema, a numi
volĭto, -āre, -āvi, *v.* = a zbura
volo, -āre, -āvi, *v.* = a zbura
volo, velle, *v.* = a voi, a dori
volŭcris, -is, *s.f.* = pasăre
volūmen, -ĭnis, *s.n.* = sul *(de papirus sau pergament conținînd o lucrare manuscrisă)*, volum
volūntas, -ātis, *s.f.* = voință
volūptas, -ātis, *s.f.* = plăcere
votum, -i, *s.n.* = dorință, ofrandă
vox, vocis, *s.f.* = voce, strigăt
vulpes, -is, *s.f.* = vulpe
vultur, -ŭris, *s.m.* = vultur
vultus, *s.m.* = înfățișare, privire

Z.

Zephўrus, -i, *s.m.* = zefir, vînt de apus

CUPRINSUL

CUVÎNT ÎNAINTE 3
Lecţia I LIMBA LATINĂ. Origine şi evoluţie, importanţa ei 5
Lecţia a II-a FORMAREA LIMBII ROMÂNE. Caracterul latin al limbii române 8
Lecţia a III-a SCRIEREA ŞI PRONUNŢAREA. Asemănări şi deosebiri 10
Lecţia a IV-a ACCENTUL ÎN LATINĂ ŞI ROMÂNĂ. Cantitatea vocalelor şi silabelor 14
Lecţia a V-a CUVINTE LATINEŞTI MOŞTENITE ŞI ÎMPRUMUTATE ÎN ROMÂNĂ 16
Lecţia a VI-a SENATUS POPULUSQUE ROMANUS. Părţile de vorbire. Asemănări şi deosebiri 19
Lecţia a VII-a VARIETAS DELECTAT. Nominativul şi vocativul singular. Subiectul şi numele predicativ 23
Lecţia a VIII-a HOMO ORNAT LOCUM. Acuzativul singular. Complementul direct 27
Lecţia a IX-a DIES SEPTIMANAE. Genitivul singular. Atributul 30
Lecţia a X-a NON SCHOLAE, SED VITAE DISCIMUS. Dativul singular. Complementul indirect 33
Lecţia a XI-a MENS SANA IN CORPORE SANO. Ablativul singular. Complementul circumstanţial 35
Lecţia a XII-a IMPERIUM ROMANUM. Recapitularea declinărilor la singular ... 38
Lecţia a XIII-a PROVERBIA. Tipurile de conjugări. Temele temporale şi modale. Infinitivul şi indicativul prezent 39
Lecţia a XIV-a EXEMPLA TRAHUNT. Nominativul, vocativul şi acuzativul plural 42
Lecţia a XV-a VARIA DICTA. Genitivul plural 44
Lecţia a XVI-a DICTA PRAECLARA. Dativul şi ablativul plural 46
Lecţia a XVII-a DACIA PROVINCIA ROMANA. Recapitularea declinărilor 48
Lecţia a XVIII-a DULCE ET DECORUM EST PRO PATRIA MORI. Adjectivul latin, gradele de comparaţie, acordul 50
Lecţia a XIX-a DESCRIPTIO URBIS ROMAE. Exerciţii aplicative privind adjectivele 53
Lecţia a XX-a PUERORUM INSTITUTIO. Indicativul imperfect 55
Lecţia a XXI-a LAUS ROMAE. Indicativul viitor 57
Lecţia a XXII-a VIDEANT CONSULES... Conjunctivul prezent 59
Lecţia a XXIII-a FABULA. Conjunctivul imperfect 61
Lecţia a XXIV-a GAUDEAMUS... Formele personale ale verbului. Recapitulare .. 63
Lecţia a XXV-a NOTA BENE. Imperativul prezent 66
Lecţia a XXVI-a COLLOQUIUM. Indicativul perfect 68
Lecţia a XXVII-a ROMANORUM PRAECEPTA. Exerciţii recapitulative privind conjugările 70
Lecţia a XXVIII-a NOSCE TE IPSUM. Pronumele în latină şi română 71
Lecţia a XXIX-a PROVINCIA DACIA AB AURELIANO AMISSA. Pronumele demonstrativ 73
Lecţia a XXX-a CANTEMIRIUS DE NOSTRA ROMANA ORIGINE. Recapitulare finală 75
BUCĂŢI DE LECTURĂ 77
TABELE GRAMATICALE 84
NOTE PRIVIND UNELE ILUSTRAŢII 91
INDICE DE NUME 93
VOCABULAR LATIN-ROMÂN 98